

Η Α Γ Ω Γ Η

Ἡ ΑΓΩΓΗ ἔρχεται ν' ἀναπληρώσῃ μίαν ἑλλειψιν καὶ νὰ συνενώσῃ μερικὰς προσπαθείας.

Ἡ Ἄγωγὴ θὰ προσπαθήσῃ νὰ συγκεντρώσῃ πᾶσαν δυνατὴν πληροφορίαν περὶ τῆς παρ' ἡμῶν καὶ τῆς ἐν τῇ ξένῃ ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως καὶ θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴν τελειοποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ διδασκάλου μεταφέρονσα εἰς τὰς στήλας αὐτῆς ἄρθρα καὶ μελέτας ἐκ τῆς ξένης παιδαγωγικῆς λογοτεχνίας καὶ φιλοξενούσα τὴν παραγωγήν τῶν παρ' ἡμῖν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ περισσότερον τούτων, ἡ Ἄγωγὴ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον εὐρυτέρας συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν διδασκάλων τῆς Τουρκίας.

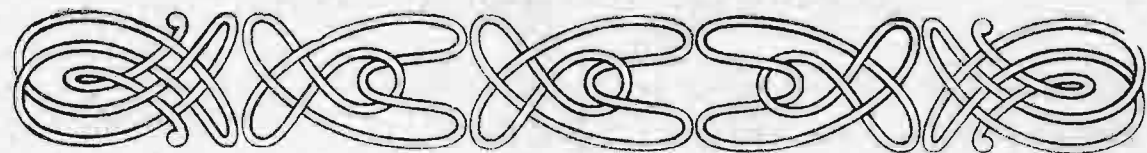
Ἀπὸ τινος ὁ διδασκαλικὸς κόσμος παρουσιάζει σημεῖα, τὰ ὁποῖα δεικνύουσιν, ὅτι παρῆλθε διὰ τοῦ διδασκάλου ἡ περίοδος τῆς παιδηγικῆς ἀδραγείας καὶ τῶν ἀτελεσιγὰν μεμψιμοιριῶν, καὶ ὅτι ὁ διδάσκαλος εἰσῆλθε πλέον εἰς τὴν περίοδον τοῦ θετικισμοῦ, τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐνεργείας. Οἱ περὶ τὴν Ἄγωγὴν εἶναι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουσιν, ὅτι διὰ τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ διδασκάλου δὲν πταίουν τὰ πρόσωπα, ὅτι αὕτη εἶναι ἐν ἐκ τῶν συμπτωμάτων τῆς γενικῆς καχεξίας τῶν παρ' ἡμῖν πραγμάτων. Πιστεύουσι

δὲ ἀδιστάκτως, ὅτι ἡ ἕλική καὶ ἠθικὴ ἀποκατάστασις τῶν διδασκάλων θὰ εἶνε ἔργον αὐτῶν τῶν ἰδίων. Θὰ ἐργασθῶσι διὰ κοινῆς συνειρησίσεως εἰ δυνατὸν πάντων τῶν διδασκάλων τῆς Τουρκίας διὰ τὴν ἐξέγρωσιν τῆς τάξεως αὐτῶν καὶ μετ' αὐτῆς διὰ τὴν ἐξέγρωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον ἐμπνέει εἰς αὐτοὺς τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τῆς ἀτομικῆς ἀξιοπροεπείας, συμπίπτει μετὰ τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸν Διδ. Γυμν. Σύλλογον γνωρίζουσι καλῶς, ὅτι αἱ αὐταὶ σκέψεις κινοῦσι τὴν ψυχὴν ἀναριθμῶν συναδέλφων, γνωστῶν καὶ ἀγνωστων, εὐρισκομένων εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομακρυσμένα ἀπ' ἀλλήλων κέντρα. Τοὺς ἀγαπητοὺς τοῦτους συναδέλφους εἰς τὸ ἐπάγγελμα καὶ εἰς τὴν σκέψιν θέλει νὰ φέρῃ εἰς συνεννόησιν ἡ Ἄγωγη καὶ νὰ δώσῃ κοινὴν κατεύθυνσιν εἰς τὰς προσπάθειάς αὐτῶν.

Ἐπικαλούμεθα τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν συνεργασίαν πάντων.

Μόνον μία συνεννόησις εὐρεῖα δύναται νὰ σώσῃ τοὺς διδασκάλους ἀπὸ τὴν ἠθικὴν ἀνυπαξίαν, καὶ νὰ παρουσιάσῃ αὐτοὺς ὡς ὀργανωμένον σῶμα δυνάμενον νὰ ἔχῃ γνώμην καὶ κῆρος, ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων.

Η ΑΝΑΓΚΗ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Προσφυστέρη ἐπωνυμία δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξευρεθῇ διὰ περιοδικὸν ἑλληνικὸν τῶν νῦν μάλιστα χρόνων, χαιρετίζων δὲ μετ' ἰδιαίτερας ὄλως χαρᾶς τὴν ἐμφάνισιν τῆς «Ἄγωγῆς», ὁμολογῶ ὅτι οἱ φιλογενεῖς ἰδρυταὶ αὐτῆς διέγνωσαν τὴν οὐσιωδεστάτην νόσον, ἢ μᾶλλον, ἔλλειψιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδευτικῶν, καὶ τίς πράγματι ἴθ' ἀρνηθῆ, ὅτι παρὰ τὴν ποικιλώνυμον σοφίαν τῶν σχολικῶν προγραμμάτων τῆς σήμερον, παρὰ τὰς λεπτολόγους μεθοδικὰς συζητήσεις, τὰς ἐνδελεχεῖς φροντίδας καὶ τοὺς ἀγῶνας γονέων καὶ διδασκάλων καὶ τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν ἀρχῶν, οἱ πλείστοι τῶν Ἑλληνοπαίδων κρινόμενοι καὶ θεωρούμενοι ὑπὸ ἔποψιν πραγματικῆς ἀγωγῆς ἀφίενται αὐτὸ τοῦτο εἰς τὴν τύχην, ἀφ' ἑαυτῶν κατὰ μέγιστον μέρος γενόμενοι, ὅ,τι ὡς ἄνθρωποι γίνονται; Δὲν σπανίζουσι βεβαίως αἱ εὐτυχεῖς περιστάσεις, καθ' ἃς τὰ ἔργα εὐστόχου παιδευτικῆς διδασκαλίας καὶ διοικήσεως τῶν παιδῶν παρακολουθοῦνται καὶ ὑπὸ ἀναλόγων ἐν τῷ πραγματικῷ βίῳ ἐκδηλώσεων χαρακτήρος καὶ βουλήσεως ἐναρέτου καὶ εὐγενοῦς, εὐσταθοῦς καὶ συστηματικῆς, οἷαν ὄντως ἐν νῷ ἔχει ὁ ἀληθὴς παιδαγωγός. Ἄλλ' ἄραγε δυνάμεθα νὰ δισχυρισθῶμεν, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνεργὸς τοῦ χαρακτήρος ἐκφανσις εἶναι πάντοτε προῖον προηγουμένης σκοπίμου καὶ συστηματικῆς προπαρασκευῆς, γινομένης, εἴτε διὰ τῆς διδασκαλίας, εἴτε καὶ δι' ἄλλων ἐνεργειῶν τῆς αὐτῆς φύσεως; Ἡ πείρα τοῦλάχιστον συνηθέστατα, ὡς μὴ ὄφειλε, διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι τὴν ἄλλως ἐξαιρετικὴν πολλάκις καὶ πλουσίαν εἰς γενναῖα ἀποτελέσματα σχολικὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς ἀρίστας τῶν γονέων προαιρέσεις καὶ προσπάθειάς παρακολουθεῖ ἐν τῷ πραγματικῷ βίῳ ἔκτροπος πολλάκις κατάστασις, βούλησις, ὄλως ἐναντία τῆς προσδοκωμένης, διεστραμμένη ἐνίοτε ἢ καὶ ἀσθενῆς καὶ χαλαρά, κατὰ πολὺ ἀφισταμένη τῆς ἰδανικῆς ἐκείνης μορφῆς, ἣτις κατευθύνει ἐξ ἀρχῆς τὰ τῶν διδασκάλων καὶ γονέων βήματα, καὶ ἀντιθέτως πάλιν, ὅτι πολλοὶ νέοι καίτοι κατὰ τὸ στάδιον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν οὔτε ἐπιμέλειαν ἑκτακτον ἐπέδειξαν, οὔτε καὶ εἰς ἐπίσημον βαθμὸν ἐπιδόσεως ἐν ταῖς γνώσεσιν αὐτῶν ἀνῆλθον, ἀπελύθησαν δ' εἰς τὸν

ἀγώνα τοῦ βίου ὑπὸ ἐλπίδας μετριωτάτας, ὅμως ἐν τοῖς ἔργοις, ἐν τῷ πραγματικῷ βίῳ, οἱ τοιοῦτοι πολλῶ ὑπέρτεροι τῶν ἐλπίδων ἀνεδείχθησαν, ἐκβιάσαντες οὐ μόνον ὡς τεχνῖται ἢ ἐπιστήμονες, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωποι καὶ χαρακτήρες, τὸν θαυμασμὸν πολλάκις τῆς κοινωνίας.

Ἐκ τοιούτων φαινομένων οὐχὶ σπανίως, ὡς ἐρρήθη, εὐκόλως τις παράγεται ἐνίοτε καὶ ν᾽ ἀμφιβάλλη μάλιστα περὶ τῆς σκοπιμότητος καὶ τοῦ δυνατοῦ τῶν παιδευτικῶν ἡμῶν ἐνεργειῶν καὶ φροντίδων, ἢ δὲ δημώδης σοφία πρὸς ἐξήγησιν τῆς τοιαύτης ἀπροσδοκίτου προκοπῆς πολλῶν νέων οὐ μόνον θεωρίας σὺν τῷ χρόνῳ διεμόρφωσε «περὶ φωτισμοῦ αὐτῶν ἄνωθεν», ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ψυχικῆς κληρονομικότητος ζωηρότερον τοῦ δέοντος προσκολλήθη, καὶ ρήτρας λαϊκῶς ὑπὸ μορφὴν παροιμιῶν διετύπωσε, οἷον «ἀπὸ τὸ ρόδο βγαίνει ἀγκάθι καὶ ἀπὸ τὸ ἀγκάθι ρόδο» κτλ. Πάντα ταῦτα ἐμφαίνουσιν ὅτι ἡ ἀδόκητος ἐκβίσις τῶν παιδευτικῶν μας ἀγώνων, μὴ ἐξηγουμένη εὐχερῶς, ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀποδίδεται εἰς αἴτια μυστηριώδη καὶ ἀκατάληπτα. Κρίνομεν δὲ περιττὸν νὰ ἐξέρωμεν, πόσον ὀλέθρια ὑπὸ παιδευτικὴν ἔποψιν αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ τυγχάνουσι, καὶ πόσον ἀπογοητευτικῶς ἐπηρεάζουσι τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν ἐμμόνως πιστευόντων εἰς τὴν δύναμιν τῶν μορφωτικῶν αὐτῶν προσπαθειῶν. Ὁ ἀληθὴς παιδαγωγός, ὁ κεκτημένος τελείως ἐπιστημονικὴν συνείδησιν τοῦ ἔργου του, οὐδαμῶς βεβαίως ἐκπλήσσεται ἐπὶ τοῖς διδάγμασι τούτοις τῆς πείρας, οὐδὲ παρασύρεται εἰς συμπεράσματα διωσέοντα τὰς ἐπιστημονικὰς ἀρχὰς. Καλῶς δὲ γινώσκων τὰ ὅρια τῆς ἐλευθέρου δράσεως ἐν τῷ ἔργῳ τῆς διαπλάσεως τοῦ χαρακτήρος εὐκόλως κατανοεῖ καὶ ἀνευρίσκει τὰ αἴτια τῶν ἐλλείψεων τούτων. Πᾶς ἀπελπισμὸς τυγχάνει ὅλως ἀδικαιολόγητος, καταλαμβάνει δὲ μόνους τοὺς ἀταλαιπώρους καὶ ἰδιωτικῶς ἔχοντας περὶ τὰ παιδευτικὰ καὶ τοὺς ἐξ ἐπιπολῆς περὶ τούτων ἀποφαινομένους. Εἶναι ἀληθές, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους τῆς γυμνῆς χρησιμοθηρίας, ἢ ἀπλῆ γνώσις καὶ πᾶρ' αὐτὴν ἢ τεχνικὴ δεξιότης ὑποκατέστησαν τὸ κύριον καὶ μοναδικὸν τέμμα πάσης παιδευτικῆς ἐνεργείας, καὶ ὅτι καὶ ὁ τρόπος τοῦ κρίνειν καὶ ἀποφαίνεσθαι περὶ τε τῶν παιδευτικῶν ἀποτελεσμάτων καὶ περὶ τῆς ἀξίας καὶ ἰκανότητος αὐτῶν τῶν ἐργατῶν τῆς παιδείας ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς ὡς ἄνω ἀρχῆς ρυθμίζεται. Ἀλλὰ καὶ τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν γνωστικῶν ἀποτελεσμάτων κινδυνεύομεν πολλάκις ν' ἀπολέσωμεν, ὁπότεν ὁ ἔλεγχος, ἢ ἐκτίμησις καὶ ἢ διάκρισις τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ψευδοῦς ἀνατίθεται εἰς πρόσωπα ἥμισυ κατὰλληλα πρὸς τοῦτο καὶ πάσης εἰδικῆς προπαιδείας ἐστερημένα. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν εἴη ὑποτεθῆ ὅτι διοικήσις καὶ διδασκαλία τῶν παιδῶν ἔχουσιν ἀπταιστως, οὐδέποτε ὁ ἀληθὴς παιδαγωγός θ' ἀρκεσθῆ εἰς τοῦτο, οὐδὲ θὰ θεωρήσῃ λῆξαν τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀφοῦ ἀδιστακτικῶς φρονεῖ, ὅτι γνώσεις, συμβουλαί, ἐντολαὶ καὶ τὰ τοιαῦτα θεωροῦνται καὶ εἶναι πάντοτε μέσα μόνον ἀποβλέποντα εἰς ἕτερόν τι περαιτέρω κείμενον, εἰς τὴν μόρφωσιν δηλ. ζώσης, ἀκμαίας καὶ ἐναρέτου βουλήσεως, οἷα αὕτη ἐν αὐτῷ τῷ βίῳ ἐκφαίνεται. Ἴδου τὸ τιμιώτατον τίμημα τοῦ ὅλου παιδευτικοῦ ἀγῶ-

νος, πάντα δὲ τὰ στοιχεῖα, ἦτοι τὰ καθ' ἕναστον τέμματα καὶ τὰ εἰδικὰ μέσα, τὰ ἄγοντα εἰς ἐπίτευξιν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου συνιστώσι τὴν καλουμένην **ἀγωγήν**, δι' ἧς ἐπιστέφεται τὸ ὅλον παιδευτικὸν οἰκοδόμημα καὶ τελειοῦται τοῦ ἀνθρώπου ἢ μόρφωσις. Δυστυχῶς τὸ μέρος τοῦτο τῆς παιδευτικῆς θεωρίας δὲν ἔτυχεν ἀκόμη τῆς τελείας ἐπεξεργασίας ἐν τοῖς καθ' ἕναστο. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀφορᾷ εἰς ἐνέργειαν σπουδαιοτάτης φύσεως καὶ μάλιστα διὰ τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα θ' ἀποτολμήσωμεν νὰ πραγματευθῶμεν προσεχῶς περὶ τῶν κυριωτάτων τρόπων καὶ μέσων τῆς κυρίως ἀγωγῆς, ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἐλπίδι, ὅτι διανοίγομεν τὴν ὁδὸν εἰς πάντα φιλότιμον τῆς παιδείας ἐργάτην, πρὸς διερεύνησιν ζητήματος ἀνυπολόγιστου ἀξίας διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἑλληνόπαιδος.

Ἄλ. Ζαμαρίας

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (1543-1821)

1. Ἀφοῦ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας οἱ Ἕλληνες αὐτοῦ Βυζαντίου ὡς ἐνοπλιοθεματοφύλακες διετήρησαν τὰς τιμαλφεῖς παραδόσεις τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ, ἀπολέσαντες δὲ τῶν εὐκλεῶν αὐτῶν προγόνων τὴν χρησιμότητα **κατέπεσον**, τότε ἢ μὲν ἀνθρωπότης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι ἀνευροῦσα τὴν ἀλήθειαν ἀναγεννᾶται καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς ἀρχεται πολιτισμὸς, νύξ δὲ ἀναστρως, καὶ ἀσέληνος ἐπεσκότησε τὸν ἑλληνικὸν ὄριζοντα.

Ἀλλὰ καὶ τότε ἢ **Μήτηρ** ἡμῶν **Ἐκκλησία** διεφύλαττεν ἀλώδητα τὰ θεῖα δόγματα καὶ τὰς ἱερὰς παραδόσεις τοῦ ἀρχηγόνου χριστιανικοῦ θρησκευάτος καὶ ἔχουσα συνεργοὺς τοὺς κατὰ τόπους **Μητροπολίτας** καὶ **Ἐπισκόπους** καὶ τοὺς **προκρίτους** τοῦ ἔθνους ἐπειράτο φιλοτίμως τὸ φῶς τῆς ὑγιοῦς παιδείσεως εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν νὰ διαδίδῃ. Καὶ μικρὰ μὲν καὶ ταπεινὰ ἦσαν τὸ πρῶτον τὰ παρ' ἡμῖν **Ἐκπαιδευτήρια**, ἀλλ' **εὐγενῆς ἀμιλλα** ἐνεγενήθη πανταχοῦ, ἀκράδαντος δὲ ἐπιμονῆ καὶ θαυμαστῆ φιλοπονίας κατεῖχε μικροῦς τε καὶ μεγάλους.

2. Ἦδη κατὰ τὸ ἔτος 1593 ἡ **τοπικὴ** τοῦ Βυζαντίου **σύνοδος** εἰς τὸν Ζ' αὐτῆς **κανόνα** ὥρισεν. «ἐκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν, βοηθεῖν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις, ἐὰν τῶν ἐπιτηδείων χροῖαν ἔχωσι»· καὶ οὕτως ὑπέβαλεν εἰς πάντας τοὺς μητροπολίτας καὶ τοὺς ἐπισκόπους τὴν **ιεράν φροντίδα** τῆς συστάσεως τῶν σχολείων καὶ τὴν προμήθειαν τῶν δαπανῶν καὶ τὴν ὕλικήν ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων μαθητῶν.

Πολλοὶ δὲ τῶν ἡμετέρων μεταβαίνοντες εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἤντλουν ἐκεῖθεν τὰς ἀναγκαίας γνώσεις καὶ μαθήσεις, διὸ καὶ **ὁ κύκλος τῶν παρ' ἡμῖν σχολῶν** ἤρχισε νὰ ἐπεκτείνεται, οἱ φιλομαθεῖς ὕλικῶς ὑπεστηρίζοντο καὶ μεταρρυθμίσεις καὶ βελτιώσεις περὶ τὴν **διδασκτικὴν μέθοδον** εἰσήγοντο ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν παιδαγωγικῶν παραγγελμάτων τῶν παλαιῶν καὶ τῆς ἱκανῆς ἐπιδόσεως τῶν παιδευτικῶν σπουδῶν τῆς δύσεως.

2. Καὶ τὰ μὲν **κοινὰ σχολεῖα** εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ τὰς οἰκίας τῶν ἱερέων παρεῖχον εἰς τοὺς ἐλληνοπαιδας **στοιχειωδεστάτας** τινὰς **γνώσεις**, ἤτοι μηχανικὴν ἀνάγνωσιν διὰ τοῦ πινακιδίου καὶ τῆς φυλλάδας, τοῦ Ὀκτωήχου, τοῦ ψαλτηρίου καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων γραφῆν καὶ τὰς τέσσαρας πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς.

Εἰς δὲ τὰ ἀνώτερα παιδευτήρια, τὰ λεγόμενα **Ἑλληνικὰ σχολεῖα** ἢ ἀπλῶς **σχολαί**, ἐδιδάσκοντο ὑπὸ ἱκανῶν καὶ ζηλωτῶν τῆς Ἑθνικῆς παιδεύσεως διδασκάλων ὄχι μόνον **ἑλληνικὰ** (γραμματικὴ, θεματογραφία, ἐπιστολογραφία, ἑλληνες πεζογράφοι καὶ ποιηταὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ **φιλοσοφία**, καὶ **ρητορικὴ**, ἢ **μαθηματικὰ** καὶ **φυσικὰ**, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ **λατινικά**. Καθόλου δὲ ἐπεκράτει **μηχανικὴ** τις **ἐμπειρία** περὶ τινὰς ὠρισμένας γνώσεις, ἐξ ὧν μόνον ἔξοχα καὶ θυμόσοφα πνεύματα ἠδύναντο νὰ καρπωθῶσιν ὠφέλειάν τινα. Ἡ δὲ **μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῶν παλαιῶν συγγραφέων** ἦτο αὐτὴ ἡ **ψυχαγωγία** καλουμένη, ἢ συνήθης εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, οὕσα κυρίως γύμνασμα συνωνυμίας, ἐρμηνευομένης πολλάκις τῆς λέξεως διὰ συνωνύμων ἢ νομιζομένων τοιούτων. Π. χ. **Ἄκουσον, ὦ παῖ, τῆς ἐμῆς συμβουλῆς**. — ἄκουσον, ἀκροάσθητι, ἐγώτισθητι, ὦ παῖ, ὦ μαθητά μου, ὦ τέκνον μου, ὦ παιδί μου, τῆς ἐμῆς, τὴν ἰδικήν μου, συμβουλῆς, συμβουλήν, παραίνεσιν, ἐρμηνείαν. Τῆς ψυχαγωγίας ταύτης προτιμότερα ἦτο ἡ βυζαντιακὴ **σχεδογραφία**, περὶ τῆς ὁποίας ἀναφέρει **Ἄννα ἡ Κομνηνή**. Ἐκ δὲ ἀσαφῶν ταύτης περὶ τῆς σχεδογραφίας λόγων τοῦτο μόνον ἐξάγεται ὅτι «**τοῦ σχεδους ἡ τέχνη εὖρημα τῶν νεωτέρων ἐστὶ...**» καὶ μηχανικὸν σπούδασμα βλάπτον τὴν ὑψηλοτέραν μάθησιν. Φαίνεται δὲ πιθανῶς ὅτι ἦτο ἐρμηνεία κατὰ λέξιν, ὡς ἀναξ ἐστὶ βασιλεύς, ἀνασσα δέσποινα, ἀντρον σπήλαιον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἔχουσα συγγένειαν πρὸς τὰς ἐξηγήσεις καὶ τὰ σχολικὰ γυμνάσματα τῶν νεωτέρων, χάριν τῆς στοιχειώδους σχολῆς, ἐνῶ τότε οἱ νοσημονέστεροι δὲν ἐκωλύοντο ἀπὸ τῆς σπουδῆς τῶν γραμματικῶν διδασκτικῶν

συστημάτων καὶ τῶν ἄλλων λεξιλογικῶν βοηθημάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν κλασικῶν τῇ βοηθείᾳ τῶν καλῶν παλαιῶν ἐξηγήσεων. Ἄλλ' εὐνόητον ὅτι ἠέντελως ἐμοιόμορφος καὶ **στερεότυπος μέθοδος** τῆς διδασκαλίας, ἢ περὶ τὰς λέξεις κενὴ διατριβὴ ἀνευ πραγματικῆς τινος ἐρμηνείας δὲν παρεῖχεν ὕγιᾶ ἐλληνικὴν μόρφωσιν· διὸ καὶ οἱ ἀπόφοιτοι ἐμάνθανον μὲν ξηροῦς τινὰς τύπους καὶ κενὰς λέξεις καὶ φράσεις καὶ ἠδύναντο νὰ κατασκευάζωσιν ἐν ἀρχαιοπρεπεῖ λόγῳ ἐπιγράμματα καὶ ὕμνους, ἀλλ' ἦσαν **ἄμοιροι τῆς ζωοπαρόχου ἐλληνικῆς μαθήσεως**, ἥτις ἀναπτεροῖ τὴν ψυχὴν καὶ ποιεῖ ἀδρότεραν τὴν διάνοιαν, καὶ ὀξυτέραν τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν.

4. Ἀλλὰ προΐοντος τοῦ χρόνου καθόλου μὲν ἐπῆλθε **μεταβολὴ** τις περὶ τὴν διδασκτικὴν μέθοδον. Πρῶτος **Θεόφιλος ὁ Κορυθαλλεύς**, (1563-1646), σπουδᾶσας τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱατρικὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Παταίου, ἀνὴρ δοκιμώτατος, σχολαρχήσας τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς ἐστήριξεν ἐπὶ νέαν ἀρχὴν τὴν σπουδὴν καὶ διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας. **Συστηματικότερας** δὲ παιδαγωγικὰς θεωρίας εὕρισκομεν εἰς τὰ «Φιλοσοφικὰ Φροντίσματα» καὶ εἰς τὰς «Ἐπιστολάς πρὸς τε τὸν διδάσκαλον Ἰάκωβον Μᾶνον καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους υἱοὺς» **Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων**. Οὗτος κοσμήσας τὴν ἑδραν τῆς φιλοσοφίας τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς καὶ δεξιώτατος πολιτευτῆς ἀναδειχθεὶς δὲν ἀμελεῖ νὰ παρέχῃ θεμελιώδεις τῆς παιδαγωγικῆς ἀρχάς. Ἰδίως δὲ εἰς τοὺς σπουδάζοντας τοὺς ἔλληνας συγγραφεῖς συνιστᾷ νὰ μελετῶσιν ὅσον πλείστους πεζογράφους καὶ ποιητὰς καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν μέθοδον, καθ' ἣν ἡ διάνοια τῶν μαθητῶν βαρύνεται ἐμφορομένη πολλῶν κανόνων καὶ παραδειγμάτων. Μαθήματα δέ, λέγει, προκείμενα ἐν προχείρῳ καὶ ἀταλαίπωρα ταχέως μανθάνονται, ταχέως λησμονοῦνται, οὐδέποτε ἐπαξίως ἐκτιμῶνται, γεννῶσι κόρον καὶ ἀποβαίνουσιν εὐκαταφρόνητα. Ἄντι δὲ πολλῶν κανόνων καὶ παραδειγμάτων συμβουλεύει τοὺς νέους νὰ προσέρχωνται εἰς αὐτὸν τὸν ἀκήρατον λειμῶνα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου νὰ συνάγωσι τὰ **κύρια νοήματα**, τὰς **ιδέας**, ἐρμηνεύοντες καὶ βοηθοῦντες ἐκάστοτε τοῦ διδασκάλου. Ἐκ τοιαύτης δὲ κοπιώδους ἀλλὰ καὶ τερπνῆς ἀσχολίας **ὠφελοῦνται**, λέγει, **διττῶς** οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες, μορφοῦνται ἠθικῶς καὶ δύνανται ν' ἀπομιμῶνται τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν χάριν τοῦ ἕλληνοσ λόγου.

5. Διαδιδόμενων δ' οὕτω τῶν φιλοσοφικῶν καὶ παιδαγωγικῶν θεωριῶν **μετερροϋμίζετο** κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῶν ἐλλήνων συγγραφέων. **Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις**, **Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυβίτης** καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ **Δάμπρος Φωτιάδης** καὶ **Γρηγόριος Κωσταντᾶς** ἀντὶ τῆς ἐπαχθοῦς ψυχαγωγίας ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται **μονολεκτικῶς** τὴν εἰς τὴν κοινήν γλῶσσαν **μετάφρασιν** τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου. Συστηματικῶς δὲ περὶ τῆς διδασκτικῆς μεθόδου ἐπραγματεύθη **Ἰώσηπος ὁ Μοισιόδαξ** εἰς τὴν ἀξιολογωτάτην του **πραγματεῖαν περὶ παιδῶν ἀ-**

γωγής («Πραγματεία περί παιδων ἀγωγῆς Ἰωσήπου Μοισιόδακος, Ἐνετίησι, 1779»). Τὸ βιβλίον τοῦτο μετὰ γενικὸν προοίμιον (σελ. 3-9) διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, τῶν ὁποίων τὸ μὲν α' πραγματεύεται περὶ τῆς πατρικῆς παιδαγωγίας (σ. 10-69), τὸ δὲ β' περὶ τῆς διδασκαλικῆς παιδαγωγίας (σ. 70-165), καὶ ὄχι μόνον ἐκ τῆς γενικῆς παιδαγωγικῆς περιέχει **ὀρθοτάτας παρατηρήσεις**, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς διδακτικῆς καταλέγει **συνετώτατα διδάγματα**. «Πράγματα ἀσυνήθη, λέγει (σελ. 138-141), ἔρχομαι νὰ εἶπω καὶ περὶ τούτου. Πρῶτον λέγω ὅτι νὰ παύσῃ ὀλοτελῶς τόσον ἡ ψυχαγωγία, ὅσον καὶ ἡ πολυλεξία. Τί βασανίζεις, ὦ λογιώτατε, τὸν μαθητὴν σου μὲ αὐτὴν τὴν λεπτογραμμίαν. . . Τί ἐπισωρεύεις αὐτῷ δεκαπέντε λέξεις εἰς ἓνα, εἰς τὸν αὐτὸν ἕρον; . . . Ἐξήγησις προσφυῆς, εὐεπήβολος κυρίως εἶναι καὶ πρέπει ἀναγκαιῶς νὰ εἶναι ἡ κυριολεξία, ἣτις ἀναγκαιῶς πάντοτε εἶναι μία λέξις. . . Δεύτερον νομίζω πῶς ἡ ἐξήγησις πρέπει νὰ γίνεται ἀεὶ μὲ λέξεις, αἵτινες πηγάζουσιν ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ἐλληνικῆς. Τουρκικαί, ἰταλικαί, μολδαυικαί, ὅσαι ἄλλαι ἑτερόγλωσσοι συνηθίζονται κοινῶς. . . μήτε πρέπει νὰ λέγωνται, ἐκτὸς μόνον ὁσάκις αἱ λέξεις αἱ ἐξηγητικαὶ δὲν φαίνονται καταληπταί. Τρίτον νομίζω πῶς ἡ κατὰ λέξιν ἐξήγησις πρέπει νὰ διαρκῆ ἀπλῶς ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ἡ πρώτη ἀδυναμία τοῦ μαθητοῦ. . . Τέταρτον ἡ ἔγγραφος ἐξήγησις πρέπει νὰ ἐπικρατῆ, ἐν ὅσῳ ἐπικρατεῖ καὶ ἡ χρεῖα τῆς ὀρθογραφίας. Ἐπαυσεν ἡ τοιοῦτότροπος χρεῖα, ἀνάγκη πᾶσα πάντως νὰ παύσῃ καὶ ἡ γραφὴ τῆς ἐξηγήσεως, διότι μήτε χρησιμεύει πλέον, μάλιστα, διότι βλάπτει διὰ τῆς χασομερίας αὐτῆς. Εἶδον ἐγὼ κατὰ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἄνδρας, οἵτινες ἐκράτουν βιβλία γερμανικὰ ἢ λατινικὰ μετὰ χεῖρας, εἶτα ἐνῶ ἐξέφραζον αὐτὰ, τὰ ἐξέφραζον γερμανιστὶ ἢ λατινιστὶ διὰ τί; Διότι ἔμαθον πάντες νὰ ἐξηγῶσι καὶ χωρὶς νὰ γράψωσι τὰς ἐξηγήσεις». Ἐν ἰδίῳ δὲ κεφαλαίῳ ὁ παιδαγωγικὸς ἀνὴρ ὀρθότατα γνωματεύει: «Τίνες συγγραφεῖς πρέπει νὰ παραδίδονται τοῖς παιδίοις καὶ πῶς πρέπει νὰ παραδίδονται (σ. 130-137)». «Κοινῶς εἰς τὰ σχολεῖα, λέγει, συνηθίζεται νὰ θάλλωνται τὰ παιδία κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Χρυσολωρᾶν. Παντελῶς δὲν μὲ ἀρέσκει ἡ συνήθεια αὐτή. Ὁ Χρυσολωρᾶς εἶναι μία συλλογὴ πολλῶν μελῶν, πολλῶν ἀποφθεγμάτων, χωρὶς ἀλληλουχίαν οὐδεμίαν, εἶναι μία ἠθολογία ἀφηρημένη, ἣτις ἀποβαίνει δύσληπτος ἐνλίπε καὶ αὐτοῖς τοῖς τελείοις ὁπωσοῦν, ἣτις μάλιστα συνηθίζει ἐνιαχοῦ καὶ λέξεις ποιητικᾶς. Οὔτε ἔχουσιν αἱ πρωτόπειροι κριτήριον ἱκανόν, ὥστε νὰ χωρήσωσι τὴν δύναμιν τῶν ἀποφθεγμάτων, καὶ ἐκεῖνο τὸ ἄσχετον τῶν ἐννοιῶν ἐτι μᾶλλον δυσκολεῖ αὐτοῖς τὴν κατάληψιν». Διὸ καὶ συμβουλεύει νὰ δίδηται εἰς χεῖρας τῶν παιδῶν συγγραφεύς, ἔχων νοήματα καταληπτὰ καὶ προκρίνει τοὺς Αἰσωπεῖους μύθους καὶ εἶτα τὸ Ἐνύπνιον τοῦ Δουκιανοῦ, μεθ' ὃν ὀρίζει τὰ συγγράμματα πάντα τοῦ Ξενοφῶντος. Κατόπιν τάσσει ἐκ τῶν πεζογράφων τὸν Δημοσθένην, τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Πλάτωνα καὶ εἶτα τοὺς ποιητάς. Ἐπίσης δὲ **κατακρίνει** τὸ ἰσχυρὸν τότε

σύστημα τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας, τὸν πνευματοκτόνον **μηχανισμόν**, κηρύττων λίαν δικαίως ὅτι «οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ ἀλλάξωσιν ὕψος παραδόσεως καὶ ν' ἀφήσωσι τὴν τετριμμένην ἐδὸν (σ. 109)»· διότι «ἐγὼ, λέγει, ἀνατριχιάζω ὁσάκις ἀνακαλῶ εἰς τὴν μνήμην μου ἐκείνους τοὺς ἀτλαντικοὺς κόπους καὶ τοὺς ἀπεράντους καιροὺς, μὲ τοὺς ὁποίους κατέτριβον τὴν πτωχὴν νεότητά μου ἀνὰ τὰ διάφορα γυμνάσια, διδασκόμενος τὴν ἕξιν τῆς ἐλληνικῆς.»

6. Κατὰ τὰς ἐδηγίας ταύτας πλείστοι διδάσκαλοι ἤρχιζον **τελεσφόρως νὰ διδάσκωσιν**. Ὁ Λάμπρος Φωτιάδης διδάσκων δὲν περιωρίζετο, λέγει μαθητῆς του, εἰς μόνον τὸ γυμνὸν καὶ ξηρὸν λεκτικὸν μέρος, ἀλλ' ἤνωσε καὶ τὸ πραγματικόν, λαμβάνων πρὸς τοῦτο εἰς βοήθειαν τὴν ἱστορίαν, τὴν μυθολογίαν, καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν παλαιῶν καὶ τὰς ξένας ἐκδόσεις. Περὶ τούτου γράφει ὁ Ἰάκ. Νερούλος: «Ἡ καρδία τοῦ Φωτιάδου ἦτο πλήρης εὐαισθησίας, εὐλικρινείας, χρηστότητος καὶ φιλοπατρίας. . . Ἐρμήνευε τὰς λέξεις καὶ τὰς δυσκόλους φράσεις διὰ κοινῶν ὄρων, ἀλλ' ἐνεχάραττεν εἰς τὰς καρδίας τῶν μαθητῶν του λαμπρὰς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας, ὡς παρίστανε καὶ τοὺς μεγάλους χαρακτήρας πολιτῶν ἐναρέτων καὶ ἡρώων εὐεργετῶν τῆς πατρίδος. Κάτοχος ἐνθουσιασμοῦ ἐπέβαινε πᾶσαν διδασκαλίαν μετὰ λύπης καὶ πόνου. Ὅθεν καθηγητῆς τοιοῦτος ταχέως ἐμόρφωνε φιλολόγους βαθεῖς, συγχρόνως δὲ καὶ ἐναρέτους πολίτας. Ἡ σχολὴ αὐτοῦ ἦτο ὡς βιομηχανικὸν κατάστημα ἀπλοῦστατα κατηρτισμένον, ὅθεν ἐξέρχονται ταχέως καὶ ὡς διὰ θαύματος πλήρη καὶ ἐντελέστατα φιλοτεχνήματα». Μετὰ δὲ τὴν θάνατον τοῦ Ρήγγα «ἡ ἀνάγνωσις τῶν δοκίμων συγγραφέων, ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, ἔλαθεν ἄλλην τινὰ διεΐθουνσιν. Οἱ καθηγηταὶ τῶν γραμμάτων ἐξήγουν πρὸς τὴν ἐλληνικὴν νεολαίαν ὄχι τοσοῦτον τὴν ὠραιότητα τοῦ ὕψους καὶ τὰ θέλητρα τοῦ λεκτικοῦ, ὅσον τὰ ἦθη καὶ τοὺς χαρακτήρας, καθὼς καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρετὰς ἀναδεικνυμένας ἐν τοῖς ἀθανάτοις αὐτῶν συγγράμμασιν. Οἱ καθηγηταὶ οὗτοι παρίστανον πρὸς τοὺς μαθητάς ἐπὶ τῶν μεγάλων τούτων συγγραφέων ὡς ἐν κατόπτρῳ τὰ αἰτία τῆς προόδου καὶ τῆς ἀπωλείας τῆς Ἑλλάδος».

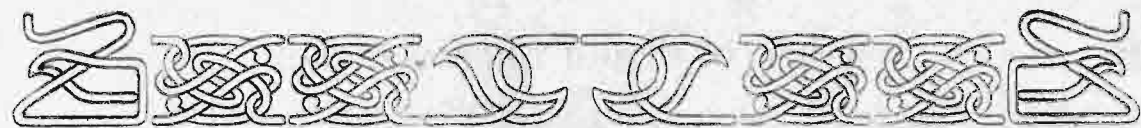
7. Ἄλλ' ὁ **μᾶλλον συνετέλεσας** διὰ τῶν συγγραμμάτων του εἰς **οὐσιώδη βελτίωσιν** τῆς διδακτικῆς μεθόδου ὑπῆρξεν ὁ **Ἀδαμάντιος Κοραῆς**. Καταπολεμήσας οὕτως τὴν συνήθη τότε ἄγονον καὶ ξηρὰν διδακτικὴν μέθοδον, διὰ τῆς ὀρθῆς του κρίσεως, τῆς εὐρείας πολυμαθείας καὶ τῆς ἄκρας φιλοπατρίας συνεβούλευσε πλείστας **ὀρθὰς συμβουλὰς καὶ αὐτοσχεδίου στοχασμοὺς περὶ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης**. Ὁδηγῆσας δὲ τοὺς ἐξηγητάς τῶν ἀρχαίων κειμένων νὰ μεταχειρίζωνται τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν ἔδωκε ζωὴν τινὰ εἰς τὴν προτέραν ξηρὰν ἀνάγνωσιν καὶ γραμματικὴν ἀνάγνωσιν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς σχολαστικότητος καὶ τοῦ μηχανισμοῦ ἀπαλλαγὴν τῆς νεωτέρας μεθόδου. Περὶ τοὺς χρόνους δ' ἐκείνους οὐκ ὀλίγον συνέβαλεν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς διδακτικῆς μεθόδου καὶ ἡ ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημείᾳ διδασκαλία, ἀν εἰκάσωμεν ἐξ ὅσων

δ αοίδιμος τοῦ ἀνωτάτου ἐκπαιδευτηρίου ἰδρυτῆς καὶ πρῶτανις ὁ κόμης **Γυίλφορδ** ἔγραψε (τῆ 19 Ἰανουαρίου 1819) πρὸς τὸν τότε ἐν Γοτίγγη σπουδάζοντα ἀείμνηστον **Κωνστ. Ἀσώπιον**, συνιστῶν εἰς τοῦτον νὰ διδασχθῆ τὴν **ἀναλυτικὴν τῶν Εὐρωπαϊκῶν μέθοδον** « ἢ ὅποια διαμελίζουσα τὰς χάριτας τοῦ λεκτικοῦ, ἀναπτύσσουσα τὰς ἐννοίας καὶ τοὺς σκοπούς, διδάσκουσα τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῆς συγγραφῆς τῶν παλαιῶν καὶ παραβάλλουσα αὐτούς, μὲ ὅσους εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον εἶδος ἐνησχολήθησαν, φωτίζει ἐκ τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν... καὶ τὸν ἐδῆγετ ἀσφαλῶς καὶ ἀπροσκροῖστος εἰς τὴν καθαρὰν γνῶσιν ὅχι λέξεων ἀπλῶς, ἀλλ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ τῆς πραγματικῆς συγγραφῆς τῶν συγγραμμάτων. Αὐτὴ ἡ μέθοδος εἶναι... ἀναγκαιοτάτη νὰ εἰσχυθῆ εἰς τὰ μελετώμενα τῶν Ἰονίων ἐπαρχιῶν κοινῶν ἐκπαιδευτήρια».

8. Καὶ ἔκωνως μὲν τότε διὰ τῆς τοιαύτης βελτιώσεως προήχθη ἡ σπουδὴ τῶν ἐλλήνων συγγραφέων, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ τῶν κατόπιν γυμνασίων ὀλιγώτερον προέκοπτον εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς παλαιᾶς ἐλληνικῆς. Καὶ πολλαὶ ἐκτοτε παρατηρήθησαν **ἐλλείψεις τῆς παρ' ἡμῖν διδασκαλίας τῶν ἐλλήνων συγγραφέων ἐν τῇ μέσῃ παιδείᾳ** (Περβ. Εἰσαγγησίν μου ἐν Ἐκπαιδευτικῇ συνεδρίᾳ τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου 1909. Τόμ. ΔΑ'. Παράρτημα σελ. 79-100). Ἄς πιστεύσωμεν δὲ ὅτι ὑπάρχουσι σήμερον παρ' ἡμῖν καθηγηταί, οἵτινες μετ' εὐσυνειδησίας ἐπιτελοῦντες τὸ ὑψίστης σημασίας καὶ ἀξίας διδακτικὸν ἔργον ὡς διακεκριμένοι ἐπιστήμονες καὶ ἀληθεῖς τῆς νεολαίας μορφωταὶ ἀποτυποῦσιν εἰς τὰς ἀπαλάς τῶν νέων ψυχὰς τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας καὶ τοὺς ἀπαραμίλλους ἠθικοὺς χαρακτήρας τῶν ἀθανάτων ἀριστουργημάτων τοῦ προγονικοῦ ἡμῶν θησαυροῦ. Καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸ παράδειγμα τῶν προπατόρων ἡμῶν, οἵτινες διὰ μόχθων καὶ θυσιῶν μεγάλων ἐπειρώντο τὸ ἔθνος νὰ διαφωτίζωσιν, ὡς φιλοτιμώμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ περιεσκεμμένης προνοίας πᾶσαν φροντίδα ὑπὲρ τῆς παιδείσεώς μας νὰ καταβάλλωμεν, ζητοῦντες νέαν ζωὴν ἠθικῆς ἀνορθώσεως, συντόνου ἐργασίας καὶ διαρκυῆς προσοχῆς καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς ἓνα τείνοντες σκοπὸν, τὴν ἐπικράτησιν ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐκπαιδεύσει.

Χρ. Γ. Πανταζίδης

Διδάκτωρ Καθηγητής.

ΟΙ ΜΙΣΘΟΙ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

Ἡ πρώτη ἐνέργεια, ἣτις ἐγένετο ἐνταῦθα πρὸς βελτίωσιν τῆς ὑλικῆς θέσεως τῶν διδασκάλων καὶ περὶ ἀυξήσεως τοῦ μισθοῦ αὐτῶν εἰς ἓν ὄριον πρὸς τὸ παρὸν ἀνεκτόν, ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἢ ὅποια κατήρτισε τὸ νῦν ἐν ἰσχύϊ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν Ἀστικῶν Σχολῶν ἐξαετῶν καὶ ἐνεατῶν. Ὑποβάλλουσα τὸ πόρισμα τῶν ἐργασιῶν τῆς εἰς τὴν Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆν συνυπέβαλε μετὰ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος καὶ τὴν ἰδέαν ὅτι ὀφείλει νὰ θεσπισθῆ τὸ κατώτατον ὄριον τῆς μισθοδοσίας, τὸ ὁποῖον ἡδύνατο νὰ δοθῆ εἰς τοὺς διδάσκοντας.

Προέτεινεν ἐπίσης, ὅπως πᾶν συμβόλαιον συναπτόμενον μὲ μισθοδοσίαν μικροτέραν τοῦ κατωτάτου ὁρίου, θεωρῆται ἄκυρον, συμβόλαιον δὲ εἰκονικὸν νὰ ὑποπίπτῃ εἰς ποινικὰς ρήτρας ἐπιβαλλομένας εἰς ἀμφοτέρω τὰ συμβαλλόμενα μέρη, τὴν Ἐφορείαν καὶ τὸν διδάσκαλον.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκείνη, ἀποτελουμένη, μετὰ τὰς γενομένας παραιτήσεις καὶ ἀποχωρήσεις, ἐκ τῶν κ. κ. Ἄλ. Ζαμαρίου, Γυμνασιάρχου τότε τοῦ Ζωγραφείου, Κ. Τσάρλτων, διευθυντοῦ τότε τῆς Ἐθ. Σχολῆς Γλωσσῶν καὶ Ἐμπορίου, Δ. Σάρρου, καθηγητοῦ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, Δ. Πετσοπούλου, διευθυντοῦ τότε τῶν Ἡν. Ἐκπαιδευτηρίων Μουχλίου-Ποτηρᾶ καὶ Δ. Δαμασκηγοῦ διδασκάλου ἐπίσης εἰς τὰς σχολὰς τῆς κοινότητος Σταυροδρομίου καὶ εἰς τὸ ἔργον τῆς ὁποίας ἐπεκρότησεν προσυπογράφας ὁ μακαρίτης Δ. Λιμαράκης* λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπὶ πᾶσι διδάσκαλοι ἔχοντες μισθὸν ἀπὸ 250 μέχρι 400 ἢ τὸ πολὺ 450 γροσίων, καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀπετέλει τὴν μεγάλην πλειονότητα, διδασκάλισσαι δὲ συνεφωνοῦντο μὲ μισθὸν ἀπὸ 150 μέχρι 300 γροσίων κατὰ μῆνα ὄρισεν ὡς τὸ κατώτατον ὄριον μισθοδοσίας τὸ ποσὸν 500 γροσίων δι' ἕκαστον διδάσκαλον καὶ 400 δι' ἑκάστην διδασκάλισσαν μὲ πρόσθετον ἐπίδομα

* Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο καὶ ἐκ τοῦ Θεοφ. Ἀγ. Σάρδων, τοῦ κ. Ν. Καπετανάκη, τότε διευθυντοῦ τῆς Ἑλλ. Ἐμπορικῆς σχολῆς, τῆς κ. Εἰθ. Ἀδάμ, διευθυντριάς τοῦ Ζαππείου, τῆς κ. Σμ. Χατζηδαῆ, τότε διευθυντριάς τοῦ Κεντρ. Παρθεναγωγείου, κ. Ἐρριέτας Κωνσταντινίδου, διευθυντριάς τοῦ Ἰωακείμειου Παρθεναγωγείου, Ἀπ. Ἀράπη, διευθυντοῦ τοῦ Ἀρρεναγωγείου Γαλατᾶ, τοῦ ἐπόπτου τῶν Σχολῶν Παν. Ἀρχιμανδρίτου κ. Σωφρονίου καὶ τοῦ αοιδίμου Δ. Λιμαράκη, μέλους τῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ τὰ μέλη ταῦτα ἢ παρητήθησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἢ ἀνεχώρησαν ἐκ Κωνπόλεως ἢ ἀπέσχον τῶν τελευταίων συνεδριῶν, ἰδίως ὅταν ἐλαμβάνοντο αἱ σχετικαὶ περὶ μισθοδοσίας ἀποφάσεις.

ἐκ γροσίων ἑκατὸν κατὰ μῆνα, διὰ τὸν διδάσκαλον ἢ τὴν διδασκάλισσαν, ὅσοι θ' ἀνελάμβανον τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐγνώριζεν ὅτι οἱ μισθοὶ οὗτοι οἱ ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ κατωτάτου ὁρίου τῶν 400 καὶ 500 γροσίων ἦσαν γλίσχροι, ἀλλὰ δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ προτείνῃ ἀνωτέρους, καθόσον θὰ ἐπηκολούθουν διαμαρτυρίαι, αἵτινες θὰ ἀνέτρεπον τὸ πρῶτον γενόμενον βῆμα πρὸς συνολικὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ διδασκάλων. Ἀκριβῶς δὲ διὰ νὰ προλάβῃ τὰς ἐνστάσεις, ὅτι αἱ πτωχαὶ κοινότητες τῆς ἀρχιεπισκοπῆς δὲν δύνανται νὰ πληρώσωσι μισθοὺς, οἷους ὥριζεν ἡδη ἡ πρότασις ἐκείνη, κατήρτισε πρόγραμμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἑξαετής κύκλος τῶν ἀστικῶν σχολῶν κατωρθοῦτο νὰ διδαχθῇ μὲ ἕνα, μὲ δύο, μὲ τρεῖς, μὲ τέσσαρας καὶ μὲ πέντε διδασκάλους, ὅτε καὶ θεωρεῖτο ἡ Ἀστικὴ Σχολὴ πλήρης, καὶ ὥριζεν ὅτι, πρὶν ἢ ἐκάστη Κοινότης καταρτίσῃ πλήρεις τὰς δύο αὐτῆς ἀστικὰς Σχολάς, Ἀρρένων καὶ Θηλέων, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἔγκρισιν νὰ προβῇ εἰς προσθήκην Ζ' ἢ Η' τάξεως (ἐκ τῆς ἀνωτέρας Σχολῆς τῆς ἐπικληθείσης Σχολῆς Πρακτικῶν Γνώσεων καὶ Ἐμπορίου). Προφανῶς ἡ διάταξις αὕτη ἐσκόπευεν ἀποκόψῃ ἀπὸ τινων Κοινοτήτων καὶ Ἐφορειῶν τὴν τάσιν, ὅπως προστίθενται εἰς τὰς ἀστικὰς σχολὰς τάξεις ἀριθμοῦσαι μαθητὰς πολλακίς ὀλιγωτέρους καὶ τῶν δακτύλων τῆς μιᾶς χειρὸς, ἀπὸ ἀπλῆν κενόδοξον ἐπίδειξιν καὶ πρὸς μεγίστην ζημίαν τῆς διὰ τῶν ἄλλων τάξεων τῆς ἀστικῆς κατωτέρας Σχολῆς παρεχομένης διδασκαλίας καὶ μορφώσεως καὶ πρὸς περικοπὴν τῶν μισθῶν τῶν διδασκάλων, ἵνα ἐξοικονομηθῶσι τὰ ἐξοδα, ὅσα ἢ ματαίᾳ ἐκείνη ἐπίδειξις τῆς Ζ' καὶ Η' τάξεως μοιραίως θὰ συναπέφερον.

Οὕτω δὲ ἐκάστη κοινότης ἀναλόγως τῶν πόρων αὐτῆς θὰ προσελάμβανεν ἕνα ἢ δύο ἢ τρεῖς ἢ καὶ πλείονας διδασκάλους, καὶ θὰ ἐφήρμοζε τὸν ἀντίστοιχον τύπον τῶν ἑξαετῶν σχολῶν, ἵνα δὲ ἐπὶ πλέον εὐκολυνθῶσιν αἱ κοινότητες καὶ μὴ ἐπέλθωσιν ἐξ αὐτῶν διαμαρτυρίαι, ὥρισεν, ὅπου αἱ κοινότητες δὲν δύναται νὰ συντηρῶσι χωρὶς παρθENAΓΩΓΕΙΟΝ καὶ ἀρρENAΓΩΓΕΙΟΝ, νὰ ἰδρυθῶσι μικτὰ σχολαί, εἰς τὰς ὁποίας τὰς μικροτέρας τάξεις θὰ ἐμόρφωνε διδασκάλισσα καὶ τὰς ἀνωτέρας διδάσκαλος. Καὶ ἐπὶ πλέον ἀναγνωρίζουσα, ὅτι καὶ περισσοτέρας ὥρας ἐργασίας θὰ εἶχε καὶ ἐπιπονωτέρα θὰ ἦτο αὕτη διὰ τὸν διδάσκαλον, ὅστις θὰ εἰργάζετο εἰς σχολὰς μὲ ἕνα μόνον ἢ δύο τοιοῦτους ἐδέχθη κατώτατον ὅρον μισθοδοσίας δι' αὐτόν, τὸ ποσὸν τῶν 700 γροσίων καὶ τῶν 600 διὰ τὸν διευθυντὴν καὶ τὸν διδάσκαλον, τῶν 600 καὶ τῶν 500 κατὰ μῆνα διὰ τὴν διευθύντριαν καὶ τὴν διδασκάλισσαν.

Ἡ ἐπιτροπὴ εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι ἔθετεν οὕτω μίαν νέαν τάξιν πραγμάτων καὶ ἀνεκούφιζε σημαντικῶς τὴν θέσιν τῶν διδασκάλων ἀφοῦ διὰ τῶν τιθεμένων ὁρίων ὁ μισθὸς τῶν περισσοτέρων διδασκάλων, τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἠδύνατο τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἐν τρίτον, ἂν μὴ καὶ ἐδιπλασιάζετο.

Ἡ Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴ, ἐτροποποίησεν ἐν μέρει τὰς προτάσεις ταύτας μὴ ἀποδεχθεῖσα τύπους Ἀστικῶν σχολῶν μὲ ἕνα καὶ μὲ τέσσαρας διδα-

σκάλους, καὶ τὴν διάταξιν περὶ αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ τῶν διδασκόντων εἰς σχολὰς μὲ δύο διδασκάλους κατὰ 100 γροσία.

Ἀπεδέχθη ὅμως τὰς ἄλλας προτάσεις καὶ δὴ τὸ κατώτατον ὅριον τῆς μισθοδοσίας.

Ὅτε ὅμως τὸ τε πρόγραμμα καὶ αἱ σχετικαὶ προτάσεις ὑπεβλήθησαν εἰς τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον, οἱ κ. Σύμβουλοι μὴ λαβόντες ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐταὶ προήρχοντο ἐξ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ὅτι διὰ τῶν σχετικῶν διατάξεων τῆς διαρρυθμίσεως ἐκάστης σχολῆς πρὸς ὁρισμένον τύπον, αἱ κοινότητες ἀνευ ζημίας τῆς παρεχομένης ὑπ' αὐτῶν παιδεύσεως, ἠδύνατο περιορίζουσαι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν διδασκόντων νὰ δώσωσι τοὺς προτεινομένους μισθοὺς, ἠλάττωσε τὸ ποσὸν τοῦ κατωτάτου ὁρίου, ἀπὸ 500 εἰς 400 διὰ τοὺς διδασκάλους, καὶ ἀπὸ 400 εἰς 300 διὰ τὰς διδασκάλισσας.

Ἡ Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐξέδωκε τὴν σχετικὴν περὶ μισθοῦ ἐγκύκλιον πρὸς διετίαν καὶ δυνάμει αὐτῆς ἠκύρωσε συμβόλαια καταρτισθέντα ἐν τῇ μεταξὺ καὶ ἀναγράφοντα ποσὰ μισθοδοσίας κατώτερα τῶν ὁρισθέντων κατωτάτων ὁρίων, οὐχὶ ὀλίγοι δὲ διδάσκαλοι εἶδον τοιοῦτοτρόπως βελτιουμένην κατὰ τι τὴν θέσιν αὐτῶν, ἀλλ' ὅχι ὅσον ἔπρεπε καὶ ὅσον ἀνεμένετο.

Ὅτε δὲ κατὰ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1912 συνήρχετο ἐν τῇ Φιλολ. Συλλόγῳ τὸ πρῶτον συνέδριον τῶν ἐν Τουρκίᾳ διδασκάλων, τὸ ζήτημα τῆς μισθοδοσίας τῶν διδασκόντων συνεζητήθη εὐρύτατα. Τὸ συνέδριον ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις, ὅσας ἢ συντάξασα τὸ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα ἐπιτροπὴ εἶχεν ὑποβάλλει εἰς τὴν Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴν, ἀπεφάσισεν ὅμως, νὰ μὴ ὑπάρχῃ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ κατωτάτου ὁρίου τῶν μισθῶν τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλιστῶν καὶ ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν ἐνταῦθα Διδασκαλικὸν Σύνδεσμον, ὅπως ἐπιζητήσῃ τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ διὰ τῶν Ἐθνικῶν Ἀρχῶν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ κατωτάτου ὁρίου τῆς μισθοδοσίας ἀπὸ 300 καὶ 400 εἰς 500 γροσία.

Ἐνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων ὁ Διδασκαλικὸς Σύνδεσμος μόλις τὸν Ἰούλιον τοῦ παρελθόντος θέρους προέβη εἰς διάδημα ἀνεπίσημον παρὰ τῇ Δ. Μ. Ε. Συμβουλίῳ, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἐπιζητηθεῖσαν αὐξήσιν τοῦ κατωτάτου ὁρίου. Ἀλλὰ τὸ διάδημα ἔγινεν ὅχι μετὰ τῆς δευτέρας ἐπιμονῆς, μολονότι δὲ ὁ τε πρόεδρος αὐτοῦ Σεδ. Ἀγ. Προύσης κ. Δωρόθεος καὶ οἱ πλείστοι τῶν κυρίων Συμβούλων ἐδείχθησαν πρόθυμοι, ὅπως εἰσακούσωσι τὴν γενομένην αἴτησιν, αὕτη ὅμως δὲν ἐπραγματοποιήθη, δὲν εἶνε δὲ ἄκαιρον νὰ εἴπωμεν ὅτι τινὲς τῶν κ. Συμβούλων μὴ γνωρίζοντες τὰς ὑπὸ τοῦ προγράμματος τῶν Σχολῶν παρεχομένας ὁδηγίας καὶ τὰς ὀριζόμενας διὰ τὰς κοινότητας εὐκολίας δὲν ἠθέλον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν τροποποίησιν, καθόσον ἔλεγον, ὅτι αἱ κοινότητες δὲν θὰ ἔχουν χρήματα νὰ πληρώσωσι τοὺς οὕτω αὐξανόμενους μισθοὺς τῶν διδασκάλων.

Ἐλέχθη μάλιστα ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὅτι μόλις ἐφέτος, ἦτοι ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς σχετικῆς ἐγκυκλίου, ὁ μισθὸς διδασκαλιστῶν τινων

τοῦ Κεντρικοῦ Πανθηναγωγείου τοῦ Πέραν ἠῤῥήθη εἰς 300 γρόσια. Ὁ δὲ λέγων ἔφορος τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου τούτου εὑρισκεν, ὅτι ὁ μισθὸς οὗτος ἦτο ἐπαρκέστατος. Ἐνῶ δὲ μετὰ τόσου κόπου συνετελοῦντο ταῦτα ἐνταῦθα, εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ γείτονος κράτους ὑπεβάλλετο νομοσχέδιον διὰ τοῦ ὁποίου οἱ μισθοὶ τῶν διδασκάλων ὠρίζοντο ὡς ἑξῆς:

Οἱ διδάσκαλοι ὅπου καὶ ἂν ὑπηρετῶσι λαμβάνουσι τὸν μισθὸν τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκουσιν. Τάξεις διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν καθιεροῦνται ἕξ, νηπιαγωγῶν δὲ τέσσαρες. Μισθὸν δὲ λαμβάνουσιν οἱ διδάσκαλοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν στ' τάξιν δρ. 120, εἰς τὴν ε' 140, εἰς τὴν δ' 160, εἰς τὴν γ' 180, εἰς τὴν β' 200 καὶ εἰς τὴν α' 220, αἱ δὲ διδασκάλισσαι αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν στ' τάξιν δρ. 100, εἰς τὴν ε' 120, εἰς τὴν δ' 140, εἰς τὴν γ' 160, εἰς τὴν β' 170, καὶ εἰς τὴν α' 180. Τέλος αἱ νηπιοαγωγοὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν δ' τάξιν λαμβάνουσι δρ. 90 κατὰ μῆνα, αἱ εἰς τὴν γ' 100, αἱ εἰς τὴν β' 110 καὶ εἰς τὴν α' 120.

Πλὴν τοῦ μισθοῦ τούτου οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς πόλεις ἐχούσας πληθυσμὸν ἀνώτερον τῶν 100,000 λαμβάνουσι καὶ ἐπιμίσθιον δρ. 40 κατὰ μῆνα, οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς πόλεις ἐχούσας πληθυσμὸν ἄνω τῶν 30,000 λαμβάνουσι καὶ ἐπιμίσθιον δρ. 30 κατὰ μῆνα, καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν νομιῶν καὶ εἰς πόλεις ἐχούσας πληθυσμὸν ἄνω τῶν 10,000 δρ. 20 μηνιαίως.

Βεβαίως οἱ μισθοὶ οὗτοι θὰ θεωρηθῶσι μυθώδεις διὰ τοὺς ἐνταῦθα διδασκάλους, ἀφοῦ τὸ Δ. Μ. Ε. Συμβούλιον δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἐξασφαλισθῇ τοῦλάχιστον τὸ ποσὸν τῶν 500 γροσίων [105 δρ.] εἰς τοὺς διδασκόντας ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ, ὅπως ὄφειλον νὰ λαμβάνωσι καὶ ἐπίδομα, κατὰ τὴν τελευταίαν παράγραφον, 40 δρ.

Ἄλλ' ἢ αὔξησις αὕτη καὶ ἡ βελτίωσις τῶν μισθῶν εἶνε ἀπόρροια τῶν προσπαθειῶν καὶ τῆς συγκεντρώσεως καὶ ἀλληλεγγύης τῶν διδασκάλων. Τὰ ἰδρυθέντα σωματεῖα καὶ σὺνδεσμοί, ὅσον καὶ αἱ ἐκθέσεις αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ προαγάγωσι πλὴν τῶν ἠθικῶν καὶ τὰ ὕλικα συμφέροντα τῶν διδασκάλων. Πᾶσαν ὁμῶς ἐνέργειαν καὶ προσπάθειαν καταβαλλομένην ἐνταῦθα ἰδιωτικῶς ἢ καὶ διὰ μικρῶν ομάδων δὲν δύναται νὰ στέψη ἢ ἐπιτυχία. Ἄν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι πολλάκις ἐρχόμενοι ἐξωθεν διδάσκαλοι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐνταῦθα εὑρισκόμενοι ἐπιδιώκοντες ὠρισμένας θέσεις ἢ καὶ ἀλλαγὴν τῆς θέσεώς των παράγουσι αὔξησιν σημαντικὴν τῆς προσφορᾶς καὶ ὑποτίμησιν τῶν μισθῶν ἐπομένως, δύναται νὰ θεωρηθῇ παρήγορον ἴσως τὸ ὅτι οἱ μισθοὶ δὲν ὑπεριβάσθησαν ἀκόμη περισσότερο, ὥστε νὰ εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατος ἢ δι' αὐτῶν συντήρησις τοῦ διδασκάλου.

Ἄν ὁμῶς ἀντὶ τῶν γενομένων διαδημάτων, ἐγένετο μία συνολικωτέρα προσπάθεια πολὺ διάφορος ἢ ἦτο ἡ θέσις τῶν διδασκάλων καὶ ἡ μισθοδοσία αὐτῶν. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν καθορίζετο ὄριον ἀνώτερον τοῦ κατωτάτου ἤδη ὠρισμένου ποσοῦ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον θὰ ἐπήρχετο συνεννόησις, ὅπως ἢ προσφορὰ ἐλαττωθῇ καὶ αὐξανομένης τῆς ζήτησεως ἐπέλθῃ καὶ αὔξησις

τῆς ἀντιμισθίας. Εἶνε δὲ προφανές ὅτι, ἐὰν ἐπέλθῃ ἡ αὔξησις τῶν μισθῶν τῶν διδασκάλων εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν, βαθμηδὸν αὕτη, πολὺ ταχέως μάλιστα, θὰ ἐπιφέρῃ ἀνάλογον αὔξησιν εἰς τοὺς μισθοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διδασκόντων.

Ἴνα κατορθωθῇ τοῦτο δὲν ἀπαιτεῖται εἰμὴ ἡ συσσωμάτωσις καὶ ἡ ἀλληλεγγύη τῶν διδασκόντων, ἧτις ἀπὸ πολλὰ ἄλλα εἰς βᾶρος αὐτῶν διαπραττόμενα ἠδύνατο νὰ προφυλάξῃ τοὺς διδασκάλους. Ἰδρῦθησαν σὺνδεσμοὶ καὶ ἐνώσεις, αἵτινες ἐβελτίωσαν τὴν τύχην πάντων τῶν ἐπαγγελματιῶν, μόνον οἱ διδασκαλικοὶ τοιοῦτοι ἀποτελούμενοι δυστυχῶς ἀπὸ ἐλάχιστα μέλη, ἐν σχέσει μὲ τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν διδασκάλων, οὐδὲν κατώρθωσαν.

Αὕτη ἀκριβῶς ἡ ἀπροθυμία, ὅπως ἀποκτήσωμεν ἐνώσεις δυναμένας νὰ ἐπιδληθῶσι καὶ νὰ ἀναλάβωσιν ἀποτελεσματικῶς τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων, αὕτη ἢ ἀκηδία περὶ ἡμῶν αὐτῶν προκειμένου, καὶ ἡ μοιρολατρεία ἐγέννησαν εἰς πάντας τὴν ἰδέαν, ὅτι εἰμεθα ἄξιοι τῆς τύχης ἡμῶν, ἢ ἰδέα αὕτη δὲ κάμνει καὶ τὴν κοινωνίαν ἐλάχιστα νὰ συγκινηθῇ διὰ τοὺς διδασκάλους καὶ πολὺ ὀλίγον νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης των. Ἀφοῦ ἄλλωστε ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν φροντίζομεν, οὔτε ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν βελτίωσιν ταύτην, ἀπεναντίας μάλιστα δὲν ἐλλείπουν περιστάσεις, καθ' ἃς ἡμεῖς αὐτοὶ ἐμποδίζομεν καὶ ἐκείνους, ὅσοι ἐργάζονται καὶ προσπαθοῦν ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης μας καὶ τοὺς ἀπεγοητεύομεν, δὲν δικαιούμεθα κἂν νὰ ἔχωμεν τὴν ἀπαίτησιν πρώτη ἢ κοινωνία νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ λάβῃ φροντίδα ὑπὲρ ἡμῶν.

Πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης μας ὀφείλομεν νὰ ἐργασθῶμεν ἡμεῖς, διότι παρ' ἡμῶν ἐξαρτᾶται τοῦτο, καὶ τὸ προσφορώτερον μέσον εἶνε ἡ συσσωμάτωσις.

Ἀπαιτεῖται μίᾳ συγκέντρωσις τῶν διδασκόντων περὶ τοὺς ὑπάρχοντας διδασκαλικοὺς συλλόγους καὶ σὺνδέσμους, τόσον τοὺς ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ὅσον καὶ τοὺς ἰδρυθέντους εἰς τῆς ἐπαρχίας, καὶ μία συστηματικὴ αὐτῶν συνεργασία καὶ ἐπικοινωνία, ἵνα κατορθωθῇ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, ἢ ἐνότης, ἧτις, ὅπως δι' ὅλους, τοὺς ἄλλους καὶ διὰ τοὺς διδασκάλους θὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἐπιβολήν, τὴν ἀνταξίαν τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσεώς των, ἧτις ταιουτοτρόπως θὰ βελτιωθῇ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

Αὕτη ἄλλως ἢ μακρὰ σειρὰ τῶν διαδημάτων, ὅσα ἀνωτέρω πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξεθέσαμεν, ἀποδεικνύει τοῦτο.

Ἄν θέλωμεν πράγματι νὰ μὴ ὑποκύπτωμεν μοιρολατρικῶς εἰς ὅλας τὰς ἀδικίας, ὅσας μέχρι τοῦδε ὑφιστάμεθα καὶ τοὺς προπηλακισμούς, πρᾶγμα ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ οἱ ἔσχατοι τῶν χειρωνάκτων καὶ ἀποχειροδιώτων τῶν κατορθοῦσιν, ἂν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν μισθοὺς ἱκανοποιητικούς καὶ νὰ μὴ ταλαιπωρούμεθα, ἐν ἔχωμεν νὰ πράξωμεν: Νὰ συσσωματωθῶμεν.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Ἐν τῷ σί' στενογραφικῶ συνεδρίῳ ἐν Βονδαπείῃ τῇ 13 Ἀπριλίου (ν. ἡ.) ὁ βαρόνος Γουσταῦος Bedeus ἐκ Χερμαίνης τῆς Γερμανίας, ὠμίλησε περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς κοινῆς γραφῆς καὶ παραγωγῆς ἀειθροῦς τοιαύτης, παρουσιάσας συνάμα καὶ ἴδιον πρὸς τοῦτο σίστημα, ἐντάμενον εἰς τὴν ἀπλοποίησιν ὡς ὑπόδειγμα τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς γραφῆς. Δύναται δὲ κατ' αὐτὸν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο μετατρεῖσθαι τὴν στενογραφίαν, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ συντομεύσεως καὶ ἐπιταχύνσεως τῆς γραφῆς, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τῇ στενογραφίᾳ.

Ὁ λόγος τοῦ βαρόνου ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξεως τῆς κοινῆς γραφῆς, ἣτις κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο ἐξ εἰκόνων τῶν ἀντικειμένων, εἴτα εἰσῆχθησαν ἐν αὐτῇ ἔρρυθμα σχήματα, τὰ ἱερογλυφικά, καὶ τέλος ἡ διὰ γραμμάτων γραφὴ ἀντικατέστησε τὰ πάντα. Ἐν τῷ τελευταίῳ δὲν ἐφαρμόζονται ὁλόκληροι λέξεις, ἀλλὰ φθόγγοι μόνον. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς γραφῆς τῶν λέξεων εἰς τὴν τῶν γραμμάτων εἶναι ἴσως ἡ σπουδαιότατη τῆς ἀνθρωπότητος πρόοδος. Διότι διὰ τῆς χρήσεως ὀλιγογράμων, κατ' ἀρχὰς 22 μόνον σημείων, ἡ γραφὴ κατέστη ὄργανον χρήσιμον, ἐνῶ ἡ διὰ λέξεων γραφὴ, ὡς ἡ σινική, ἀποτελουμένη ἐξ 24000 σημείων, μόνον ἐλαφίστων σοφῶν κτήμα ἠδύνατο εἶναι. Ὡς πρῶτον μνημεῖον γραφῆς θεωρεῖται ἡ μωαβητικὴ ἐπιγραφή τοῦ βασιλέως Μεζά ἀπὸ τοῦ 9 π. χ. αἰῶνος. Ἐκτοσε ἐγεννήθησαν ἀπειρα εἴδη γραφῶν, δι' ἕκαστον ἔθνος ἰδιαίτερα, πολλάκις μάλιστα ὡς ἐν Ἰνδίας δι' ἕκαστην φυλὴν καὶ ἰδιαίτερον σύστημα. Ἄλλ' ὅλα ταῦτα τὰ γράμματα εἶνε δύσχειστα σχήματα, ὡς ἐκ τῆς προελεύσεως αὐτῶν καὶ πολλάκις ὁλόκληροι εἰκόνες, ὡς τὰ κεφαλαῖα γράμματα. Πρὸ πάντων παρεμποδίζουσι τὴν ταχύτητα τῆς γραφῆς καὶ εὐκολίαν τῆς ἐκμάθησεως αὐτῆς οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύματα καὶ τὰ ἄλλα πρόσθετα σημεία, ὡς ἀπαντῶσι ταῦτα ἐν ταῖς γραφαῖς τῶν διαφόρων ἐθνῶν.

Καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποικον ἡ γραφὴ κατὰ τὰς τελευταίας 3 χιλιάδας ἐτῶν δὲν ἀνεπτύχθη. Τὰ 22 γράμματα κατὰ μικρὸν μόνον ἠδξήθησαν, ἐν ᾧ σήμερον πρὸς γραφὴν τῶν ὁμιλουμένων φθόγγων ἀπαιτοῦνται 52 ἐν συνόλῳ γράμματα. Ὡστε μόλις διὰ τὸ ἥμισυ αὐτῶν ἐλήφθη φρονείς.

Μερίστην δυσχερείαν ἐν τῇ συνήθει γραφῇ ἀποτελεῖ ἡ ἔλλειψις ἀπλῶν σημείων ἢ γραμμάτων διὰ τοὺς λοιποὺς φθόγγους, διότι οἷτοι γράφονται διὰ δύο ἢ καὶ τριῶν πολλάκις γραμμάτων. Οἷα ἀπώλεια ἄσκοπος χρόνου! Τὴν αὐτὴν δυσκολίαν πρὸς ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης ἀποτελοῦσι τὰ διπλά γράμματα διὰ τὴν αὐτὴν φωνὴν ἀφ' ἑνὸς, ὡς τὸ γερμανικὸν v καὶ f, ὡς καὶ

διὰ τὴν προφορὰν τοῦ αὐτοῦ γράμματος καὶ τοῦ v ἐν ταῖς διαφόροις γλώσσαις. Τὸ αὐτὸ κακὸν προέρχεται καὶ ἐκ τῶν διπλῶν γραμμάτων.

Ἡ μερίστη ὁμως δυσχερεία ὀφείλεται ὁμολογουμένως εἰς τὴν προφορὰν λέξεων, γραφομένων διαφόρως καὶ τοῦτο ἀπαντᾷ πρὸ πάντων ἐν τῇ Ἀγγλικῇ εἴτα δὲ καὶ ἐν τῇ Γαλλικῇ.

Δυστυχῶς αἱ μέθοδοι τῆς στενογραφικῆς γραφῆς, ἐπιδιώκουσι πρὸ παντὸς τὴν ταχύτητα περὶ τὴν γραφὴν, δὲν δύναται δὲ εἰς τὴν ἀπλοποίησιν εἰς εἶδη κοινῆς γραφῆς, ἐν ἣ ἐπιζητεῖται ἡ εὐχέρεια περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γραμμάτων καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀπλότης αὐτῶν. Ἀγύμναστος χεὶρ δὲν δύναται εἰς τὴν εὐκόλως τὰ δύσκολα στενογραφικὰ σημεῖα. Ἄλλως τε ἡ κοινὴ γραφὴ δέον εἶναι διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς στενογραφικῆς κατὰ τὴν παράστασιν τῶν φθόγγων, δι' οὗς δέον εἶναι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἰδιαίτερα γράμματα δι' ἕκαστον καὶ εἶναι μὴ παριστάνη αὐτὰ συμβολικῶς. Πρὸ παντὸς ὁμως πρέπει εἶναι καθιερωθῆ ἁπλουστάτη, ἵνα εὐκόλως ἐκμανθάνηται παρὰ τοῦ λαοῦ.

Καὶ ἡ ὀρθογραφία! οἱ πολυποίκιλοι καὶ τερατωδῶς δύσκολοι κανόνες αὐτῆς, δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς τὸν παῖδα ἐντὸς τῆς τετραετοῦς ἐν τῇ πρώτῃ δημοτικῇ παιδεύσει φοιτήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκμάθησιν οὔτε κατὰ προσέγγισιν αὐτοῦ. Οἱ πλεῖστοι δὲ τοῦ λαοῦ ἐπιτρέπονται εἰς τὴν γράψωσιν, φοβούμενοι τὰς ἀνορθογραφίας. Πολλάκις καὶ τελειόφοιτοι γυμνασίων δὲν δύναται εἰς τὴν γράψωσιν ὀρθῶς. Ὑπάρχουσι δὲ παραδείγματα ἀρίστων διδασκάλων τῆς ὀρθογραφίας, μὴ δυναμένων ἐντελῶς ἀπταίστως εἰς τὴν γράψωσιν. Τί ἄσκοπος ἀπώλεια χρόνου, γράφει ὁ Bedeus, καὶ πολλῶν ὥρῶν διδασκαλία πρὸς ἐκμάθησιν ἀνοήτων κανόνων. Καὶ πόσος ἀριθμὸς ἀναλφαβήτων εἰς τὰ διάφορα ἔθνη ὡς ἐκ τῆς δυσχερείας ταύτης περὶ τὴν γραφὴν! Διὰ τοῦτο φρονεῖ ὁ βαρόνος Bedeus ὅτι πρὸς ἐπίτευξιν ἀπλῆς κοινῆς γραφῆς δύναται ὡς πρότυπον εἶναι τὴν ἀπλοποίησιν ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσα, συνενοῦσα τὰ ἐξῆς πλεονεκτήματα :

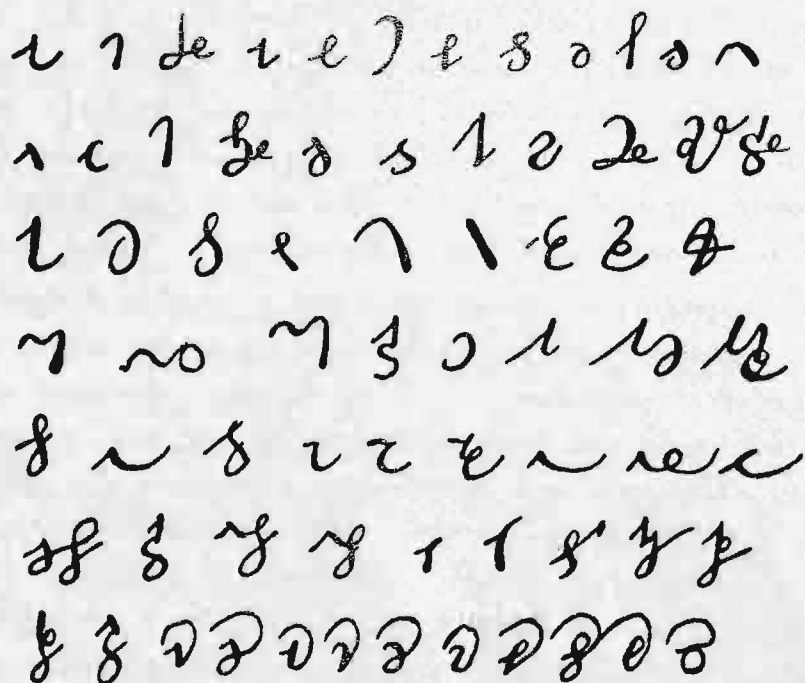
- 1.) Ἐκαστον γράμμα αὐτῆς ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς γραμμῆς μόνον.
- 2.) Δι' ἕκαστον φθόγγον ὑπάρχει ἰδιαίτερον σημεῖον καὶ
- 3.) Ἐν καὶ μόνον.
- 4.) Ἐκαστον σημεῖον ἀναλογεῖ δι' ἕνα καὶ μόνον φθόγγον.
- 5.) Γράφονται μόνον οἱ ἀληθῶς προφερόμενοι φθόγγοι.
- 6.) Ἡ γραφὴ εἶναι μία δι' ὅλας τὰς γλώσσας τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.
- 7.) Εἶναι μία διὰ χειρόγραφα καὶ τύπον. Δὲν ἔχει κεφαλαῖα γράμματα. Παραβαλλομένη δὲ πρὸς τὴν συνήθη γραφὴν, ὑπερερεῖ αὐτὴν κατὰ τὰ ἐξῆς :

- 1.) Ἐχει μεγαλυτέραν ταχύτητα.
- 2.) Ἀξιοθαύμαστον εὐχέρειαν περὶ τὴν ἐκμάθησιν. Γράφεται καὶ ἀναγινώσκειται ἀπταίστως.
- 3.) Ἀφαιρεῖται μέγα βᾶρος ἀπὸ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.
- 4.) Ἡ ἐκμάθησις ξένων γλωσσῶν διευκολύνεται πολὺ.

5.) Δὲν θὰ ὑπάρχωσιν ὡς ἐκ τούτου ἀναγράφητοι πλέον καὶ ἡ γενικὴ παιδεύσεις διὰ μᾶς θὰ διαδοθῆ ταχέως.

Παραθέτομεν τὰ σημεῖα τῶν διαφόρων φθόγγων τῆς ὑπὸ τοῦ Bedeus προτεινομένης διεθνοῦς κοινῆς γραφῆς. Ἐν τῇ γραφῇ ταύτῃ δυνατὸν νὰ παρασταθῶσι τὰ μὲν μακρὰ φωνήεντα διὰ διπλασιάσεως τοῦ μεγέθους αὐτῶν, τὰ δὲ διπλᾶ γράμματα διὰ τῆς προσθήκης δεσμοῦ λεπιοῦ.

Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου τοῦ Bedeus ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u v y z. â î ch nk mm nn ð ü pp B J P ts w ai ei eu j on sch, ao oa äo ða an, ill lj nj nj dh, th, ds dj tj â. on. ty. rsch. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 0.

Ὡς ἐκ τῶν ἄνωθι σημείων φαίνεται ὡς βάσις αὐτῶν ἐχρησίμευσαν τὰ στοιχεῖα τῆς γραφῆς τοῦ στενογραφικοῦ συστήματος τοῦ Gabelsberger. Καὶ αἱ μὲν πρῶται 2 σειραὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἀλφάβητον. Τὰ πρῶτα 2 τῆς 3ης σειρᾶς διπλᾶ κατὰ μέγεθος τῶν ὁμοίων γραμμάτων, εἶναι μακρὰ φωνήεντα. Τὰ κεφαλαῖα ἐν ἀνάγκῃ σημειοῦνται διὰ τῆς προσθήκης μιᾶς περισπωμένης πρὸ τοῦ γράμματος ὡς τὸ B. J. P. τῆς τετάρτης σειρᾶς. Τὰ ἄλλα γράμματα χρησιμεύουσι πρὸς παράστασιν τῶν διαφόρων ἰδιαζόντων φθόγγων εἰς τὰς διαφόρους γλώσσας καὶ τὰ τελευταῖα 10 τῆς τελευταίας σειρᾶς τὰ ψηφία, ἀποτελούμενα ἐκ σημείων γραμμάτων, εἰς ἃ προστίθεται ἄνωθεν τόξον.

N. Βοῦρος

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ

Α' ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΝ Τῇ ΣΤ' ΤΑΞΕΙ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

Ἐνότης* Περιγραφή τῶν Κελαινῶν (Κύρου Ἀνάβ. Α. 2, 7-9).

Γενικὸς σκοπός. Παιδιά, σήμερον θὰ ἴδωμεν, ὅτι ὁ Κύρος ἐφθασεν εἰς τὰς Κελαινάς, μίαν μεγάλην πόλιν τῆς Φρυγίας. Θὰ ἴδωμεν τὰ ἀνάκτορα, τὰ ὅποια ὑπῆρχον ἐκεῖ καὶ τοὺς ποταμούς, οἱ ὅποιοι διέρρεον τὴν πόλιν.

Δύο ἢ τρεῖς μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουσι τὸν γενικὸν σκοπὸν.

Προπαρασκευή. Ἐνθυμεῖσθε ποῦ εὐρίσκεται ὁ Κύρος μετὰ τοῦ στρατοῦ του. Νὰ μᾶς τὸ εἶπη ὁ Γ.

—Ὁ Κύρος προελάσας διὰ τῆς Λυδίας διέβη τὸν Μαίανδρον ποταμὸν καὶ ἐφθασεν εἰς τὰς Κολοσσάς, πόλιν τῆς Φρυγίας.

—Μάλιστα. Περὶ τοῦ Μαϊάνδρου ποταμοῦ εἶπομεν τὰ δέοντα. Εἶναι δηλαδὴ ;

—Ὁ Μαίανδρος εἶναι ποταμὸς τῆς Φρυγίας. Σήμερον ὀνομάζεται Μπογιούκ Μενδερές. Χύνεται εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος νοτιώτερον τῆς Σάμου.

Προσφορὰ τοῦ νέου.

1ος μερικὸς σκοπός. Τώρα θὰ μάθωμεν εἰς ποίαν πόλιν ἐφθασεν ὁ Κύρος προχωρήσας ἀπὸ τὰς Κολοσσάς.

(Ἐπανάληψις τοῦ πρώτου μερικοῦ σκοποῦ ὑπὸ τῶν μαθητῶν.)

—Τώρα νὰ μᾶς ἀναγνώσῃ ὁ Δ. τὴν πρώτην περίοδον. Ἀναγινώσκει.

Ὁ Α. καὶ ὁ Β. νὰ ἐπαναλάβουν τὴν ἀνάγνωσιν.

Ἄς ἴδωμεν ἂν ὑπάρχουν λέξεις καὶ φράσεις ἄγνωστοι. Ὅλας τὰς λέξεις τὰς γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ προηγούμενα μαθήματα.

Ἐπάρχουν κύρια ὀνόματα, τὰ ὅποια ἀπαντῶμεν πρώτην φορὰν ;

Περὶ τῆς Φρυγίας ὠμιλήσαμεν εἰς τὸ προηγούμενον μάθημα.

Τώρα μανθάνομεν τί ἦσαν αἱ Κελαιναί. Παρακάτω θὰ ἴδωμεν ὅτι ἔκειντο ἐπὶ τοῦ Μαϊάνδρου ποταμοῦ.

Τί ἦσαν λοιπὸν αἱ Κελαιναί ;

—Αἱ Κελαιναί ἦσαν μεγάλη καὶ πλουσία πόλις ἐπὶ τοῦ Μαϊάνδρου ποταμοῦ.

—Ἄς γράψωμεν τοῦτο εἰς τὰ κύρια ὀνόματα.**

* Ἐκάστοτε λαμβάνομεν ὡς ἐν μάθημα τεμάχιον περιέχον αὐτοτελεῆ διήγησιν καὶ παρουσιάζον ὁπωσδήποτε ἐνότητα σκοποῦ. Ὁ γενικὸς σκοπὸς περιέχει μερικοὺς σκοποὺς, τὰ μέρη δηλονότι τῆς διηγήσεως.

** Ἡ καταγραφή γίνεται εἰς τὸ τετράδιον τῶν ἐλληνικῶν, τὸ ὅποιον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν μαθημάτων διήρσαν οἱ μαθηταὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆ ὀδηγίᾳ τοῦ διδασκάλου. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἔγραψαν τὴν βιογραφίαν τοῦ Ξενοφῶντος, εἰς τὸ δεύτερον

Προβαίνομεν κατόπιν εἰς τὴν λογικὴν ἀνάλυσιν τῆς περιόδου ὑποβοη-
θοῦντες τοὺς μαθητὰς διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων.

Ἄς ἐρμηνεύσωμεν τώρα τὴν περίοδον. Πρῶτος ἐρμηνεύει εἰς ἕκ τῶν
καλῶν μαθητῶν. Κατόπιν δεύτερος καὶ τρίτος ἐκ τῶν ἀσθενεστέρων.

—Τί ἐμάθομεν λοιπὸν ἐδῶ;

—Ἐμάθομεν ὅτι ὁ Κῦρος προελάσας ἀπὸ τὰς Κολοσσὰς ἔφθασεν εἰς
τὰς Κελαινάς, μεγάλην καὶ πλουσίαν πόλιν τῆς Φρυγίας.

—Νὰ ἔλθῃ ὁ Γ. νὰ γράψῃ τοῦτο εἰς τὸν πίνακα. Οἱ ἄλλοι θὰ τὸ γρά-
ψουν εἰς τὸ τετράδιον τῶν ἑλληνικῶν.

Ἡ καταγραφή γίνεται εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ τετραδίου. Ἄνωθεν
γράφομεν τὸν ἀριθμὸν τοῦ μαθήματος, ἀφήνομεν μίαν ἢ δύο γραμμάς, αἱ
ὁποῖαι θὰ μᾶς χρησιμεύσουν καθὼς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Εἶτα γράφομεν
τὴν σύλληψιν τοῦ πρώτου μερικοῦ σκοποῦ μετὰ τὸν ἀριθμὸν 1. Ἡ ὡς ἀνωτέρω
καταγραφή θὰ γίνῃ λ. χ. ὡς ἑξῆς:

Μάθημα . . .

1. Ὁ Κῦρος προελάσας ἀπὸ τὰς Κολοσσὰς ἔφθασεν εἰς τὰς Κελαινάς,
μεγάλην καὶ πλουσίαν πόλιν τῆς Φρυγίας.

2ος μερικὸς σκοπός. Τώρα θὰ ἴδωμεν τὰ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὁ
Κῦρος εἰς τὰς Κελαινάς καθὼς καὶ τοὺς ποταμούς, οἱ ὁποῖοι διέρρουν τὴν
πόλιν.

Προσφορὰ τοῦ νέου. Ὁ Κ. νὰ μᾶς ἀναγνώσῃ παρακάτω.

Ὁ μαθητὴς ἀναγινώσκει μέχρι τοῦ «ρεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς Κελαινῶν
πόλεως». Ἐπαναλαμβάνει δεύτερος καὶ τρίτος.

—Ἄς ἴδωμεν τώρα τὰς ἀγνώστους λέξεις καὶ φράσεις.

Βασιλεία**=ἀνάκτορα, κτήματα βασιλικά. Ἐδῶ μᾶλλον βασιλικὴ ἔ-
παυλις, διότι καθὼς θὰ ἴδωμεν τὰ βασιλεία ταῦτα εἶχον ἐκτεταμένους κήπους.

Παράδεισος μέγας=μέγας λειμῶν ἢ κήπος περιπεφραγμένος κατά-
φυτος καὶ πλήρης θηρίων.

Θηρεύω=κυνηγῶ.

Ἄφ' ἵππου=ἔφιππος.

Ὅποτε γυμνάσαι βούλοιο=δσάκις ἤθελε νὰ γυμνάσῃ.

Ρεῖ, τρίτον ἐνικὸν πρόσωπον τοῦ ρήματος ρέω.

—Ἡμεῖς πῶς τὸ λέγομεν;

—Ρεῖ.

γράφουν κατὰ μαθήματα τὰς περιλήψεις καθὼς δεκνύομεν ἀνωτέρω. Εἰς τὸ τρίτον τὰ
ἀπαντώμενα κύρια ὀνόματα. Εἰς τὸ τέταρτον τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀρ-
χαίων. Εἰς τὸ πέμπτον ἢ εἰς ἰδιαίτερον τετράδιον τὰς ἀγνώστους λέξεις καὶ φράσεις.

** Δὲν πρέπει νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὴν διὰ τῆς γραμματικῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς
παραγωγῆς ἐρμηνείαν τῶν λέξεων. Προτιμότερον νὰ ἐρμηνεύωμεν κατ' εὐθείαν ἀπο-
δίδοντες τὸ ἀρχαῖον διὰ τοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν ἀντιστοίχου.

Αἱ δὲ πηγαὶ εἰσὶν ἐκ τῶν βασιλείων=αἱ πηγαὶ τοῦ ποταμοῦ εἶναι ἐκ
τῆς περιοχῆς τῶν ἀνακτόρων.

Ὁ διδάσκαλος προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἐποπτεῖαν τῶν πηγῶν τοῦ πο-
ταμοῦ καὶ τῆς τοποθεσίας ἀνακτόρου κειμένου παρὰ τὰς πηγὰς ποταμοῦ.

Οἱ μαθηταὶ ἐνίοτε ἔχουν τὴν κατ' αἰσθησιν ἐποπτεῖαν τῶν πραγμάτων
τὰ ὁποῖα περιγράφομεν, ἄλλως προσπαθοῦμεν διὰ παντὸς τρόπου νὰ δώ-
σωμεν τὴν πνευματικὴν ἐποπτεῖαν αὐτῶν, προσάγοντες εἰκόνας κ. τ. λ.

Ρεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς Κελαινῶν πόλεως=ὁ ποταμὸς Μαίανδρος τρέχει
καὶ διὰ μέσου τῆς πόλεως τῶν Κελαινῶν. (Ἐποπτεῖα πόλεως διαρρευομένης
ὑπὸ ποταμοῦ.)

Μετὰ τὴν καταγραφὴν τῶν ἀγνώστων λέξεων καὶ φράσεων εἰς τὸ οἰκτεῖον
τμήμα τοῦ τετραδίου ὑποβοηθοῦμεν τὴν ἐρμηνείαν διὰ καταλλήλων ἐρω-
τήσεων ἀναλύοντες λογικῶς τὸ τεμάχιον.

Μετὰ τὴν ἐπεξεργασίαν ταύτην προβαίνομεν εἰς τὴν ἐρμηνείαν. Ἐρμη-
νεύει εἰς τῶν καλυτέρων μαθητῶν, κατόπιν δεύτερος καὶ τρίτος ἐκ τῶν
ἀσθενεστέρων.

—Τώρα νὰ μᾶς εἴπῃ ὁ Ν. τί εἶχεν ὁ Κῦρος εἰς τὰς Κελαινάς;

—Ὁ Κῦρος εἶχεν εἰς τὰς Κελαινάς ἐξοχικὸν ἀνάκτορον καὶ μέγαν
λειμῶνα πλήρη ἀγρίων θηρίων. Διὰ μέσου τοῦ λειμῶνος ἔρρεεν ὁ Μαίαν-
δρος ποταμὸς, ὁ ὁποῖος ἔρρεε καὶ διὰ μέσου τῆς πόλεως τῶν Κελαινῶν.

—Πολὺ καλά. Νὰ ἐπαναλάβῃ ὁ Γ. καὶ ὁ Μ. Ἄς ἔλθῃ τώρα ὁ Π. νὰ
τὸ γράψῃ εἰς τὸν πίνακα.

Γράφεται εἰς τὸν πίνακα καὶ εἰς τὸ τετράδιον ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 2.

3ος μερικὸς σκοπός. Εἰς τὰς Κ. παιδιὰ, θὰ ἴδωμεν ὅτι ὑπῆρχον ἐκτὸς
τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κῦρου καὶ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας. (Ἐπα-
ναλαμβάνεται ὁ μερικὸς σκοπὸς ὑπὸ τῶν μαθητῶν.)

Προσφορὰ τοῦ νέου. Ὁ Α. νὰ ἀναγνώσῃ παρακάτω.

Ἀναγινώσκει «ἔστι δὲ καὶ μεγάλου βασιλέως . . . πέντε ποδῶν». Ἐπα-
ναλαμβάνεται ἢ ἀνάγνωσις.

Λέξεις καὶ φράσεις ἀγνώστοι. Πρῶτον λέγει ἔστι.

Τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἔστι; Τρίτον ἐνικὸν πρόσωπον τοῦ ρήματος εἰμί. Ἀλλὰ
πῶς κάμνει τὸ τρίτον πρόσωπον; Εἰμί, εἶ, ἐστί. Ὡστε τὸ τρίτον πρόσωπον
τοῦ εἰμί κάμνει ἐστί. Καὶ εἶναι ἀπὸ τὰς ἐγκλινομένης λέξεις. Παρατηρή-
σατε τώρα τὸ ἔστι. Ἐχει τὸν τόνον εἰς τὴν παραλήγουσαν. Πῶς συμβαίνει
τοῦτο; Ἄν δὲν γνωρίζουν οἱ μαθηταὶ ἐρμηνεύομεν συντόμως τὸ γλωσσικὸν
φαινόμενον. Οἱ ἀρχαῖοι τὸ εἶναι τὸ ἔλεγον ἐστί. Ἐλεγον ὅμως καὶ ἔστι, τὸ
ὁποῖον σημαίνει ὑπάρχει. Αὐτὸ τὸ ἔστι μετὰ τὸν τόνον εἰς τὴν παραλήγουσαν
τὸ ἔθετον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας. Ὡστε τί σημαίνει ἐδῶ τὸ ἔστι;

—Σημαίνει ὑπάρχει.

—Δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμῃ ἢ δυσκολία. Ἐχει κάτι ἄλλο, τὸ ὁποῖον πρέπει
νὰ προσέξετε. Ἐστί λοιπὸν—ὑπάρχει.—Ἀλλὰ τί ὑπάρχει;

—Βασιλεία.—Δηλαδή;—Ἀνάκτορα.

—'Αλλὰ πῶς γίνεται; Λέγομεν ποτὲ εἰς τὸ δεῖνα μέρος ὑπάρχει ἀνάκτορα;

—'Οχι. Λέγομεν ὑπάρχουν ἀνάκτορα.

—Τοῦλάχιστον ἔπρεπε νὰ εἶπῃ: Εἰσὶ δὲ καὶ μεγάλου βασιλέως βασιλεία. 'Αλλ' εἶπεν ἔστι... βασιλεία.

Τοῦτο σὰς φαίνεται περίεργον, διότι ἡμεῖς δὲν τὸ ἔχομεν εἰς τὴν γλῶσσάν μας. Οἱ ἀρχαῖοι τὸ συνήθιζον πολύ. Ὅταν τὸ ὑποκείμενον ἦτο γένους οὐδετέρου ἀριθμοῦ πληθυντικοῦ ἔθετον τὸ ρῆμα εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμόν.

Ὁ διδάσκαλος φέρει πολλὰ παραδείγματα, ἂν δὲ κρίνη κατάλληλον τὴν περίστασιν (ὡς πρὸς τὴν συντακτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν) δίδει καὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς συντάξεως (ἀπτική σύνταξις). Καλὸν ὅμως εἶναι ὁ μαθητῆς νὰ μὴ ἀκούσῃ ἀπὸ τῆς ἀστικῆς σχολῆς τοὺς ὄρους τούτους τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης.

Μετὰ τὴν καταγραφὴν ἐν τῷ τετραδίῳ τῶν ἀγνώστων λέξεων καὶ φράσεων τοῦ τεμαχίου καθὼς καὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος Μαρσύας ποταμὸς διευκολύνομεν τὴν ἐρμηνείαν διὰ τῆς λογικῆς ἀναλύσεως. Κατόπιν προβαίνομεν εἰς τὴν ἐρμηνείαν, ὅπως καὶ ἀνωτέρω.

Μετὰ τὴν ἐρμηνείαν γράφομεν τὴν σύλληψιν τῆς κυρίας ἐννοίας εἰς τὸν πίνακα καὶ εἰς τὸ τετράδιον ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 3.

3. Εἰς τὰς Κελαινὰς ὑπάρχουν ἀνάκτορα καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας ἐκτισμένα κάτωθεν τῆς ἀκροπόλεως πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ Μαρσύου ποταμοῦ. Ὁ Μαρσύας ρεεῖ διὰ μέσου τῆς πόλεως τῶν Κελαινῶν καὶ χύνεται εἰς τὸν Μαίανδρον.

4ος μερικὸς σκοπός. Παρακάτω θὰ μᾶς διηγηθῆ μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον εἰς θεὸς πολὺ ἄσχημος καὶ πολὺ ἀμαθής, ὁ Σιληνὸς Μαρσύας, ἐτόλμησε νὰ ἀγωνισθῆ μὲ τὸν ὠραιότατον καὶ σοφώτατον θεὸν Ἀπόλλωνα. Καὶ διὰ ποῖον ζήτημα; Ὁ Μαρσύας ἰσχυρίζετο, ὅτι εἶναι καλύτερος μουσικὸς ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα. Ἀλλ' ἐτιμωρήθη οἰκτρῶς. Ὁ Ἀπόλλων τὸν ἐνίκησεν, ἐξέδειρε τὸ δέρμα του καὶ τὸ ἐκρέμασεν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον πηγάζει ὁ ποταμὸς Μαρσύας. (Ἐπανάληψις τοῦ σκοποῦ).

Προσφορὰ τοῦ νέου. Νὰ μᾶς ἀναγνώσῃ ὁ Τ. παρακάτω. Ἀναγινώσκει «Ἐνταῦθα λέγεται.... Μαρσύας». Ἄλλοι δύο μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουν.

Ἐρμηνεύονται καὶ καταγράφονται ἐν τῷ τετραδίῳ αἱ ἀγνώστοι λέξεις καὶ φράσεις. Εἶτα προβαίνομεν εἰς τὴν ἐρμηνείαν κατὰ τὰ ἀνωτέρω. Ἡ σύλληψις τοῦ τεμαχίου γράφεται εἰς τὸν πίνακα καὶ εἰς τὸ τετράδιον ὡς ἐξῆς περίπου:

4. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο κατὰ τὸν μῦθον ὁ Ἀπόλλων ἐξέδειρε τὸν Μαρσύαν διότι ἐτόλμησε νὰ καλέσῃ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα μουσικόν. Τὸ δέρμα αὐτοῦ ἐκρέμασεν ἐντὸς τοῦ ἀντροῦ ὀπόθεν πηγάζει ὁ ποταμὸς, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο ὀνομάσθη Μαρσύας.

5ος μερικὸς σκοπός. Θὰ μάθωμεν τώρα, παιδιὰ, τίς ἐκτισεν αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Κελαινῶν.

Προσφορὰ τοῦ νέου. Ν' ἀναγνώσῃ παρακάτω ὁ Ψ.

Ἀναγινώσκει μέχρι τέλους τοῦ τεμαχίου («... καὶ τὴν Κελαινῶν ἀκρόπολιν»).

Ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἀνάγνωσις. Ἐρμηνεύονται καὶ καταγράφονται αἱ ἀγνώστοι λέξεις καὶ φράσεις.

—Ὅλοι γνωρίζετε τὸν Ξέρξην. Οἱ μαθηταὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ διδασκάλου ἐπαναφέρουν εἰς τὴν μνήμην των, ὅσα ἐκ τῆς ἱστορίας γνωρίζουν περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου, τῆς ἥττης καὶ τῆς ἐπιστροφῆς του. Εἶτα προβαίνομεν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τεμαχίου. Ἡ σύλληψις γράφεται εἰς τὸν πίνακα καὶ εἰς τὸ τετράδιον ὡς ἐξῆς περίπου.

5. Λέγεται ὅτι τὰ ἀνάκτορα ταῦτα καθὼς καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Κελαινῶν ἐκτισεν ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἡττηθεὶς κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν.

Μετὰ τὴν ἐπεξεργασίαν ταύτην ὁ διδάσκαλος ἀναγινώσκει καὶ ἐρμηνεύει ἐλευθέρως ὅλον τὸ τεμάχιον. Μεθ' ὃ οἱ μαθηταὶ προβαίνουν εἰς τὴν **σύληψιν** τῆς **κεντρικῆς ἐννοίας** τοῦ τεμαχίου τῇ βοήθειᾳ τοῦ διδασκάλου.

—Τί εἶδομεν εἰς ὅλον τοῦτο τὸ τεμάχιον, τὸ ὁποῖον ἐμελετήσαμεν; Περὶ τίνας ἦτο ὁ λόγος;

—Περὶ τῆς πόλεως τῶν Κελαινῶν.

—Τί μᾶς εἶπε περὶ αὐτῆς;

—Ὅτι ἦτο μεγάλη, πλουσία, ὅτι εἶχε δύο ἀνάκτορα καὶ ἀκρόπολιν, ὅτι διερρέετο ὑπὸ δύο ποταμῶν.

—Ὡστε τί ἔχομεν ἐδῶ;

—Τὴν περιγραφὴν τῆς πόλεως τῶν Κελαινῶν.

—Μάλιστα. Ἄς ἔλθῃ λοιπὸν ὁ Ρ. νὰ τὸ γράψῃ εἰς τὸν πίνακα.

Οἱ ἄλλοι θὰ τὸ γράψουν εἰς τὸ τετράδιον ὡς ἐπικεφαλίδα τοῦ μαθήματος.

Οἱ μαθηταὶ καταγράφουν ἀνωθεν τῶν μερικῶν συλλήψεων (1-5) εἰς τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἄφησαν ἄγραφον τὴν σύλληψιν τοῦ ὅλου τεμαχίου («Περιγραφή τῆς πόλεως τῶν Κελαινῶν»).

ΒΑΘΥΤΕΡΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

(Στοιχεῖα πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων)

Μετὰ τὴν ἐρμηνευτικὴν ταύτην ἐργασίαν τὸ ἔργον ἡμῶν δὲν ἐτελείωσεν. Πρέπει διὰ βαθυτέρας ἐπεξεργασίας νὰ ἐξάρωμεν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν ἐν τῷ τεμαδίῳ.

—Τί εἶδομεν λοιπὸν, παιδιὰ, εἰς τὸ σημερινὸν μάθημα;

—Εἶδομεν, ὅτι αἱ Κελαιναὶ ἦσαν μία μεγάλη καὶ πλουσία πόλις διαρρομένη ὑπὸ δύο ποταμῶν, εἶχον ἀνάκτορα δύο καὶ περίξ αὐτῶν ὑπῆρχον ἐκτεταμένοι λειμῶνες πλήρης δένδρων καὶ θηρίων.

— Πῶς πρέπει νὰ φαντασθῶμεν μίαν μεγάλην πόλιν τῆς ἀρχαιότητος; ὄχι βεβαίως ὡς μίαν τῶν σημερινῶν μεγαλοπόλεων.

Ἐπιπλέον μίαν φρυγικὴν πόλιν, ὅπως αἱ Κελαιναί, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἀνέσεις τῶν σημερινῶν πόλεων.

Ἐκτὸς ὀλίγων ναῶν, ἀνακτόρων καὶ ἄλλων δημοσίων οἰκοδομημάτων, τὰ κτίρια ἦσαν μικρὰ καὶ εὐτελῆ. Αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι ἦσαν μικραὶ, μονώροφοι τὸ πλεῖστον, οἱ δρόμοι στενοὶ καὶ ἀκάθαρτοι.

Συνήθως αἱ πόλεις εἶχον ἀκρόπολιν. Ξεύρετε τί ἦσαν αἱ ἀκροπόλεις καὶ διατὶ τὰς ἔκτιζον οἱ ἄνθρωποι;

Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε μεγάλη ἀσφάλεια τότε καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐφοβοῦντο αἰφνιδίους ἐπιθέσεις, ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἐν μέρος ὄχυρον τῆς πόλεως διὰ νὰ καταφεύγουν ἐν ἀνάγκῃ.

Συνήθως ἔκτιζον τὰς πόλεις κάτωθεν λόφου τινός, τὸν ὁποῖον ὠχύρωνον. Ὁ ὠχυρωμένος οὗτος λόφος ἐλέγετο ἀκρόπολις. Ξεύρετε τί ὑπῆρχον ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως; Τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως ὑπῆρχε τὸ ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως, αἱ κατοικίαι τῶν εὐγενῶν καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν. Βραδύτερον εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐλληνικῶν πόλεων κατηργήθη ἡ βασιλεία. Βασιλεῖς δὲν ὑπῆρχον πλέον. Εἰς τὴν ἀκρόπολιν τότε ὑπῆρχον οἱ ναοί, τὰ ἱερὰ καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια. Γνωρίζετε ποία ἦτο ἡ περιφημοτάτη ἀκρόπολις τῆς ἀρχαιότητος; Ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. Κ' ἐκεῖ τὸν παλαιὸν καιρὸν ὑπῆρχεν τὸ ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως καὶ αἱ κατοικίαι τῶν εὐγενῶν. Ὑστερον ὅμως ὅταν ἡ πόλις ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δημοκρατίας ἔκτισαν ἐκεῖ θαυμασίους ναοὺς ἀπὸ μάρμαρον καὶ ἄλλα λαμπρὰ οἰκοδομήματα μὲ τὴν τέχνην καὶ καλαισθησίαν, ὥστε καὶ σήμερον ἀκόμη κινεῖν τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου.

Οἱ μαθηταὶ γνωρίζουν πολλάκις ἐξ αὐτοψίας ἀρχαίας ἀκροπόλεις. Ἄλλως ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ προσαγάγῃ εἰκόνας ἀρχαίων ἀκροπόλεων.

— Ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων τί ἄλλο εἶχεν ὁ Κῦρος εἰς τὰς Κελαινας;

— Εἶχε μέγαν κήπον κατάφυτον ἀπὸ δένδρα καὶ πλήρη ἀγρίων θηρίων.

— Ὁ Κῦρος εἰς τί ἐπεδίδετο ἐντὸς τοῦ κήπου;

— Ἐπεδίδετο εἰς τὴν ἵππασίαν καὶ τὸ κυνήγιον, ὅσάκις ἤθελε νὰ γυμνάσῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἵππους του.

— Τί βλέπομεν ἐκ τούτου;

— Ὅτι οἱ ἀρχαῖοι καὶ πρὸ πάντων οἱ βασιλόπαιδες, οἱ εὐγενεῖς ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ἵππασίαν καὶ τὸ κυνήγιον.

— Ποῖος ἦτο ὁ κυριώτερος σκοπὸς τῶν;

— Ἦθελον νὰ γίνον καλοὶ πολεμισταί.

Τώρα, παιδιὰ, θὰ ἴδωμεν τὸν μῦθον τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Μαρσίου.

Νὰ μᾶς εἴπῃ ὁ Χ. τὸν μῦθον. Ὁ μαθητὴς ἐπαναλαμβάνει τὸν μῦθον.

— Εἰς ποῖον μέρος ἐκρέμασεν ὁ Ἀπόλλων τὸ δέρμα τοῦ Μαρσίου;

— Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, ὅθεν ἐξήρχοντο τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ.

— Τὸν μῦθον τοῦτον τὸν ἤκουσε βεβαίως ὁ Ξενοφῶν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ τόπου. Ἦτο λοιπὸν μία λαϊκὴ παράδοσις, καθὼς λέγουν. Τοιαύτας παραδόσεις ἔχομεν καὶ ἡμεῖς σήμερον. Εἰς τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξέρχονται νερά, εἰς τὴν «νερομάναν» καθὼς λέγουν, οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται ὅτι κατοικοῦν στοιχεῖα. (Οἱ μαθηταὶ γνωρίζουν πολλὰς τοιαύτας διηγήσεις).

Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ὁμοιάζει μὲ τὰς σημερινὰς διηγήσεις εἶναι ὁ ἀγὼν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Μαρσίου.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τούτο, παιδιὰ, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὴν θρησκείαν καὶ τοὺς μύθους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληγες δὲν ἐλάτρευον ἓνα θεὸν ὅπως ἡμεῖς. Ἐλάτρευον πολλοὺς θεοὺς. Εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὴν γῆν εἰς τὴν θάλασσαν ἐφαντάζοντο, ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ θεοί.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληγες καθὼς ὅλοι οἱ παλαιότατοι λαοὶ βλέποντες τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὰ ἄστρα, τὴν ἀστραπήν, τὴν βροντὴν, τοὺς ἀνέμους, τὰς καταιγίδας καὶ ἄλλα φυσικὰ φαινόμενα, τὰ ἐθαύμαζον καὶ τὰ ἐφοβοῦντο. Ἐνόμισαν λοιπὸν, ὅτι ὀπισθεν αὐτῶν κρύπτονται ὄντα μυστηριώδη τὰ ὁποῖα σκέπτονται καὶ αἰσθάνονται ὅπως οἱ ἄνθρωποι. Ἐθεοποίησαν λοιπὸν τὰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐλάτρευον ὡς θεοὺς. Ἐφαντάζοντο τοὺς θεοὺς ὁμοίους μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ θεοὶ ἔχουν μορφὴν ἀνθρώπου, χαίρουν καὶ λυποῦνται, ὀργίζονται, ἀγαποῦν καὶ μισοῦν, τρώγουν καὶ κοιμῶνται καθὼς οἱ ἄνθρωποι. Μόνον εἶναι δυνατώτεροι καὶ ὠραιότεροι. Τὸ σῶμά των εἶναι ἀθάνατον. Δὲν χάνουν τὴν νεότητά των καὶ τὴν ἀκμὴν των. Δὲν ἔχουν φροντίδας καὶ λύπας.

Εἰς τὸν Ὀλυμπον εἶναι ἡ κατοικία τῶν μεγάλων θεῶν. Ἐκεῖθεν ὁ Ζεὺς κυβερνᾷ τὸν κόσμον. Ἡ ζωὴ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν εἶναι διαρκὴς ἀπόλαυσις. Ἐκεῖ κατοικοῦν αἱ Μοῦσαι καὶ αἱ Χάριτες. Ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς μουσικῆς του φαῖδρύνει τὰ συμπόσια τῶν θεῶν.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν γῆν ὑπάρχουν ἀναρίθμητοι θεοί. Εἰς τὴν γῆν κατοικοῦν αἱ νύμφαι, κοράσια νέα καὶ ὠραιότατα. Εἰς ἐκάστην κρήνην, εἰς ἕκαστον δάσος, εἰς μέρη κατάφυτα ἀπὸ δένδρα καὶ χλόην, εἰς τὰ ρεύματα τῶν ποταμῶν, εἰς τὰ δροσερὰ μέρη τῶν ὀρέων, εἰς τὰ σπήλαια καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης κατοικοῦν αἱ νύμφαι. Εἰς τὴν γῆν ἐπίσης ἔζη ὁ Πᾶν. Ὁ Πᾶν ἦτο θεὸς ἀλλ' ὄχι πολὺ εὐμορφος. Εἶχε κέρατα καὶ πόδας αἰγός. Οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Σιληνοὶ ἦσαν ἐπίσης θεοὶ ἀρκετὰ δυσειδεῖς. Εἶχον σκέλη, οὐρανὸν καὶ πώγωνα τράγου. Ἀπετέλουν τὴν συνοδείαν τοῦ Βάκχου, τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου. Ἦσαν ὅμως εὐφυστάτοι καὶ ἡγάπων τὴν μουσικὴν, τοὺς χοροὺς καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ὁ Μαρσῖος ἦτο Σιληνός. Ἐζη κατὰ τὸν μῦθον εἰς τὴν Φρυγίαν, ἡγάπα πολὺ τὴν μουσικὴν καὶ πρὸ πάντων τὸν αὐλόν. Τὸν αὐλὸν ἐφεῦρε κατὰ τὸν μῦθον ἡ Ἀθηναῖα. Ἄλλ' ἐπειδὴ παρετήρησεν ὅτι ἀσχημίζει τὸ πρόσωπόν της, καθ' ἣν ὥραν ἔπαιζε, τὸν ἔρριψε μὲ περιφρόνησιν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐφαντάζοντο, ὅτι οἱ θεοὶ συναναστρέφοντο μὲ μεγάλην ἐ-

λευθερίαν και οικειότητα με τους ανθρώπους. Πάντοτε ήθελον να κάμουν κάτι καλόν εις αυτούς, πάντοτε ήθελον να τους ωφελήσουν. Οί θεοί ἐδίδαξαν πολλάς χρήσιμους τέχνας εις τους ανθρώπους. Ἀνεκάλυψαν πολλά πράγματα χάριν τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Προμηθεὺς τοὺς ἐδίδαξε τὴν χρῆσιν τοῦ πυρός. Ὁ Ποσειδῶν τὴν χρῆσιν τῶν χαλινῶν, ἡ Δήμητρα τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου, ὁ Διόνυσος τῆς ἀμπέλου, ἡ Ἀθηνᾶ τῆς ἐλαίας.

Εἰς τὴν παλαιότητα ἐποχὴν τὸ μουσικὸν ὄργανον τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὁ αὐλός, μάλιστα οἱ δύο αὐλοί, τοὺς ὁποίους ἔπαιζον συγχρόνως. Ὑστερον εὐρόντες τὴν κιθάραν περιεφρόνησαν τὸν αὐλόν, τὸν ὁποῖον ἔκτοτε οἱ ξένοι, οἱ βάρβαροι μόνον ἔπαιζον (δεικνύομεν εἰκόνας αὐλητῶν). Ὁ Μαρσύας λοιπὸν ἔλαβε τοὺς αὐλοὺς, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀπορρίψει ἡ Ἀθηνᾶ.

Ἡ Ἀθηνᾶ παρετήρησεν αὐτὸν καθ' ἣν ὥραν ἠτοιμάζετο νὰ λάβῃ τοὺς αὐλοὺς, τὸν ἐπέπληξε καὶ προανήγγειλε τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον τὸν ἀνέμενεν ἐὰν μετεχειρίζετο αὐτούς. Ὁ Μαρσύας μίαν στιγμὴν ἐδίστασεν, ὕστερον ὁμως ἔλαβε τοὺς αὐλοὺς. Σφύζεται ἐν θαυμάσιον ἄγαλμα τοῦ γλύπτου Μύρωνος τὸ ὁποῖον παριστάνει τὸν Μαρσύαν μεταξὺ τοῦ φόβου ἐκ τῆς ἀπειλῆς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς ἐπιθυμίας νὰ λάβῃ τοὺς αὐλοὺς. Ἐπιδεικνύομεν εἰκόνα τοῦ Μαρσύου τοῦ Μύρωνος (ἀντίγραφον Βατικανού).

Ὁ Μαρσύας ἐντὸς ὀλίγου ἔμαθε τόσον καλά νὰ παίζει τοὺς αὐλοὺς, ὥστε ἐτόλμησε νὰ προσκαλέσῃ εἰς διαγωνισμὸν τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν ἑξοχὸν μουσικόν. Ἄλλ' ἐπλήρωσεν ἀκριδὰ τὸ τόλμημά του. Ὁ Ἀπόλλων τὸν ἐνίκησε μετὰ τὴν κιθάραν. Τὸν διαγωνισμὸν τοῦτον εἰκόνισεν εἰς ἓν ἀνάγλυφον τῆς Μαντινείας ὁ μέγας γλύπτης Πραξιτέλης. Ἐπιδεικνύομεν εἰκόνα τῶν ἀναγλύφων τῆς Μαντινείας.

—Τί ἠθέλησαν νὰ δείξουν, παιδιά, διὰ τοῦ μύθου τούτου οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες;

—ἠθέλησαν νὰ δείξουν, ὅτι ἡ κιθάρα εἶναι τελειότερον καὶ εὐγενέστερον ὄργανον ἀπὸ τὸν αὐλόν.

Τὰ κυριώτατα σημεῖα τῆς ἐπεξεργασίας ταύτης καταγράφομεν εἰς τὸ τετράδιον εἰς τὰ «στοιχεῖα πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων».

Ἔργασια κατ' οἶκον.

- 1) ὀρθὴ ἀνάγνωσις τοῦ τεμαχίου καὶ ἐρμηνεία.
- 2) ἐντύπωσις τῶν ἀγνώστων λέξεων καὶ φράσεων,
- 3) ἐντύπωσις τῆς κυρίας καὶ τῶν μερικῶν συλλήψεων.
- 4) ἀντιγραφή τοῦ τεμαχίου.

Τὴν κατ' οἶκον ἐργασίαν ἐξελέγχομεν εἰς τὸ ἐπόμενον μάθημα.

X. Θ.

Η ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΑΣ

Φυσικά, οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος κάθε πατρὸς καὶ μητρὸς διὰ τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδίων οἴασδήποτε ἡλικίας. Τοῦτο δὲ ἔχει θέμα καὶ ἡ παρούσα διάλεξις.

Θὰ σκεφθῆτε ὁμως, ἴσως, ποίαν ἐπιρροὴν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ **Ιχνογραφία** εἰς τὴν ψυχικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μικρῶν.

Δι' αὐτό, ἀκριβῶς, ἀξιότιμοι κυρίαὶ καὶ κύριοι, θὰ προσπαθῆσω νὰ προσοικειώσω ὑμᾶς μετὰ τὸν σκοπὸν τῆς νεωτέρας ἰχνογραφικῆς μεθόδου, ὅπως ἡ Παιδαγωγικὴ σήμερον ἀπαιτεῖ αὐτήν, δῆλον ὅτι ὡς σημαντικὴν βαθμίδα ἐξελίξεως τῆς παιδικῆς ψυχῆς, μέχρις οὗτου δυνηθῆ ν' ἀποδώσῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ ἑαυτήν, ὑπὸ μορφὴν ἐντελῶς ἰδιαιτέρας ἀτομικότητος.

Ἐφορμὴ δὲ τῶν γραμμῶν αὐτῶν παρακαλῶ νὰ θεωρηθῆ τὸ εὐμενὲς ἐνδιαφέρον, ὅπερ διεγείρει ἐν Ἑλλάδι ἡ διδασκαλία μου ἂν καὶ πάντοτε, ἐκάστη καινοτομία εὐρίσκη τοὺς περισσοτέρους οὐχὶ λίαν εὐδιαθέτους πρὸς παραδοχὴν.

Ἄς ἀναμνησθῶμεν λοιπὸν ἀπὸ τῆς παιδικῆς μας ἡλικίας τοῦ πρώτου μαθήματος ἰχνογραφίας κατὰ τὴν παλαιὰν μέθοδον. Ὅλοι ἀρχίζοντες εἰχομεν τὴν κεφαλὴν πλήρη ὠραίων ἰδεῶν καὶ πεποιετήσεων, οὐ μόνον δι' ὅσα εὐμορφα θὰ κατωρθώναμεν μετὰ τὸν καιρὸν ν' ἀναπαριστάνωμεν ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἀλλὰ καὶ δι' ὅσα ἠμπορούσαμεν ἤδη ν' ἀναπαραστήσωμεν, ὑπερτιμῶντες τὰς ἰδίας δυνάμεις.

Πλήρεις χαρᾶς καὶ πεποιετήσεως ἐτέθημεν ἐπὶ τὸ ἔργον. Ἄλλ' ἡ ἀπογοήτευσίς ἦτο ἤδη εἰς τὸ πρῶτον βῆμά μας. Ἐντὶ τῶν ὠραίων ἀπόψεων, τὰς ὁποίας ἐφантаζόμεθα, εὐρέθημεν ἀπλῶς ἔμπροσθεν τραπέζης γεμάτης ἀπὸ πίνακας πλήρεις σημείων καὶ τετραγώνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ γραμμίας.

Τὰ μικρὰ καὶ ἀδέξια χεράκια ἔπρεπε νὰ συνηθίσουν, ὅπως σύρουν ἐλευθέρως καθαρὰς καὶ ἐντελῶς εὐθείας τὰς γραμμὰς αὐτάς, τὰς ὁποίας ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, καὶ ὁ ἴδιος διδάσκαλος σύρει διὰ χάρακος.

Ἡ εὐχαρίστησις χάνεται λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πρώτου μαθήματος.

Ἄλλὰ ποῖος καὶ ἐκ τῶν μεγάλων ἀκόμη ἐργάζεται καλῶς, ὅταν δὲν ἔχῃ ὄρεξιν πρὸς ἐργασίαν; . . . Δύναται λοιπὸν ν' ἀναλογισθῆ τις πόσον περισσότερο τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ μικρὰ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐννοήσουν ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς τοιαύτης ἐργασίας.

Ὅθεν ὅλοι ἐργαζόμεθα ἄνευ εὐχαριστήσεως, ἐπομένως καὶ ἄνευ ἐπιτυχίας. Ἴσως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ ἐτολήσαμεν νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν κανὲν ἀπλοῖκὸν παιδικὸν ἰχνογράφημα, ἐτοιμασθὲν ἀπὸ φαντασίας εἰς τὴν οἰκίαν. Δευτέρα ὁμως ἀπογοήτευσίς! Ἐντὶ ἐπαίνου εὐρέθημεν πρὸ ἐπιπλήξεως.

—«Τί ἀνοησία! Τί μουντζούρες εἶνε αὐτές! . .

Νὰ μάθετε πρώτα γραμμὰς καὶ τετράγωνα . . . εἰς αὐτὰ πρέπει ν' ἀποσχοληθῆτε . . ».

Καὶ ἡ ἐλίπληξις αὐτὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖώνει κάθε ὑπόλοιπον ἐλπίδος καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὴν ἐργασίαν.

Ἐχάναμεν πλέον τὸ θάρρος τοῦ νὰ ζωγραφίσωμεν μόνοι ὅτι δήποτε, διότι τοῦτο δὲν ἦτο, ὅπως μᾶς ἔλεγον, *δρθόν*.

Τοῦτ' αὐτὸ θὰ ἦτο ὡς ἂν εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ μικροῦ καὶ τὰ πρώτα τραυλίσματά του πρὸς ὀμίλιαν, τοῦ ἀπηγορευόμεν νὰ προσπαθῆ, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι τὰ τραυλίσματα αὐτὰ ἦσαν ἀνοησία.

Εἰς τοῦτο κεῖται τὸ σφάλμα τῆς παλαιᾶς ἰχνογραφικῆς μεθόδου ἀπέναντι τῆς σημερινῆς. Ἐκείνη παρουσίαζεν ὡς ἰδεῶδες εἰς τοὺς διδάσκοντας, ν' ἀπαιτῶσιν ἀπὸ τὰ παιδιὰ ὠραῖα καὶ τέλεια σχέδια, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἰδέα μόνον τοῦ ν' ἀπαιτῆ κανεῖς ἀπὸ παιδὶ τέλεια πράγματα εἶναι παράλογος.

Καὶ ἐν τούτοις ἦτο ἐντελῶς ἀδιάφορον εἰς τὸν διδάσκαλον πῶς τὸ τετράδιον αὐτὸ τῆς ἰχνογραφίας παρουσιάζετο ἔτοιμον κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους. Ὅλα τὰ σβησίματα καὶ αἱ διορθώσεις εἶχον λησιμονηθῆ, φθάνει ὅτι ἐν τετράδιον μὲ κανονικὰς γραμμὰς ἠδύνατο νὰ ἐπιδειχθῆ κατὰ τὰς ἐξετάσεις, ἔστω καὶ ἂν αἱ περισσότεραι γραμμαὶ ἦσαν διωρθωμέναι ἀπὸ τὸν διδάσκαλον.

Ἡδύνατο ὅμως αὐτὸ νὰ ὀνομασθῆ ἀτομικὴ ἐργασία τοῦ παιδίου; Ὁφελήθη τὸ μικρὸν διὰ τῆς τοιαύτης ἐργασίας, ὥστε νὰ δυνηθῆ ν' ἀποδώσῃ διὰ γραμμῶν ὅ,τι δήποτε ἀντικείμενον ἐμποιοῦν εἰς τὴν διάνοιάν του ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν; Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη τοῦ ἤρχετο ἡ ὄρεξις νὰ προσπαθῆσῃ τοῦτο, παρῆγε πράγματα μὴ ἔχοντα οὐδεμίαν πρὸς τὸ φυσικὸν σχέσιν. Διότι ἅπανα ἡ προσοχὴ του συνεκεντροῦτο ἀγωνιωδῶς ἔνεκα τῆς παραλόγου μεθόδου εἰς τὴν κανονικότητα τῶν γραμμῶν, καταπνίγουσα πᾶσαν τάσιν ἀφελοῦς ἀποδόσεως, ἥτις ἐγεννᾶτο ἐν αὐτῷ ἐκ τῆς καθημέραν ζωῆς.

Βαθμηδὸν οὕτως ἡ **ἀπώλεια τῆς ἐμφύτου αὐτῆς δυνάμεως, τῆς φαντασίας**, καθίσταται τῆς ψυχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ μικροῦ ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀτομικὴν καὶ ἀφελῆ δύναμιν τῆς ἐκφράσεως καὶ ἀποδόσεώς του.

Πολλάκις καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας χώρας εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσω τὴν διὰ τῆς παλαιᾶς αὐτῆς μεθόδου κατάπνιξιν, ἂν μὴ ἐντελῆ καταστροφὴν, τῆς ἀτομικῆς ἀναπαραστατικότητος τῶν παιδίων, ἀληθῆς ἐγκλημα κατὰ τῆς ψυχικῆς ὑποστάσεώς των, ἐνᾧ πάντοτε ὁ μικρόκοσμος ὑπῆρξε δι' ἐμὲ πηγὴ ἀληθῶν ἐκπλήξεων διὰ τῆς καταπληκτικῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἀπεριορίστου παραστατικότητός του.

Διὰ τοῦτο ἂς λάβωμεν ὡς βᾶσιν, ὅτι τίποτε δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη, τὸ ὁποῖον τὰ μικρὰ νὰ μὴ ἠμποροῦν νὰ ζωγραφίσουν.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ποίαν ἀληθινὴν ἀποθήκην φαντασίας κρύπτει ἀληθῶς ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου!

Ἡ μικροῦλα ναννουρίζει εἰς τὰς χεῖράς της ἀπλοῦν χειρόμακτρον δε-

μένον εἰς κόμβον, καὶ ὅμως αὐτὸ ἀρκεῖ διὰ νὰ φαντάζεται ὅτι ἔχει κοῦκλαν ἀληθινὴν, ὅπως καὶ τὸ ἀγοράκι, τὸ ὁποῖον ἰπεῦον ἀπλοῦν κοντάρι φαντάζεται ὅτι ἔχει τὸν ὠραιότερον ἵππον.

Ἐκ τούτου πᾶς σκεπτόμενος διανοητικῶς φθάνει εἰς τὸν συλλογισμόν, ὅτι ἡ πρωτόγονος μορφή παντὸς πράγματος εἶναι διὰ τὸ παιδίον ἡ εὐνοητοτέρα—ἡ φυσικὴ κατὰ τὴν ἀντίληψιν των—καὶ ἀπὸ ταύτης ἀκριβῶς δέον ν' ἀρχίσῃ ἡ διδακτικὴ μας μέθοδος, ὅπως βαθμηδὸν καὶ ἀσυνειδήτως τὸ ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν ἀληθῆ φύσιν.

Διὰ τοιαύτης τινὸς μεθόδου ἔφευρεν ὁ Froebel ἀπὸ τῶν παιγνιδίων εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ὄχι ἀπλῶς τὴν μηχανικὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν αἰσθητικὴν τοιαύτην, ἐν στενῇ συνοχῇ πρὸς τὴν ζωὴν, τὴν φύσιν καὶ τὸν Θεόν.

Ἄς ρίψωμεν βλέμμα ἤδη εἰς τετράδιον ἰχνογραφίας παιδίου ἡλικίας 7—10 ἐτῶν κατὰ τὴν νέαν μέθοδον. Εἶναι πράγματι περίεργον τί δύναται ὁ μικρὸς αὐτὸς ἐγκέφαλος ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεώς του νὰ παραγάγῃ μὲ ἀνθρακα καὶ πολυχρόμους μολυβδίδιας, ἂν καὶ μὴ ἐντελῶς καταληπτὰ ἀπὸ τὸν παρατηρητὴν. Πόση ἀληθῶς καταπλήσσοις δόσεις παρατηρητικότητος! Βεβαίως δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἐντελῶν ἰχνογραφημάτων, ἐν τούτοις αἱ ἀπλαῖ αὐταὶ καὶ ὅμοιαι πρὸς γελοιογραφίας εἰκόνες φαίνονται εἰς τὸ παιδίον, ἀληθιναί, ζωνταναὶ καὶ τέλειαι, διότι ἡ ἰσχυρὰ φαντασία του ἀναπληρώνει τὸ ἔλλειπον. Διὰ τοῦτο ὁ μικρὸς δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς εὐρίσκονται ἀνθρωποὶ ἰὰ εἰρωνεύωνται ἢ νὰ ἐπιπλήττουν δι' αὐτὰ. Πόση παιδικὴ καὶ ἀφελῆς αὐτοπεποιθήσις δὲν καταπνίγεται ἐν τῷ ἐμβρύῳ διὰ τῶν ἀσυλλογίστων αὐτῶν κρίσεων καὶ εἰρωνειῶν.

Ἄν προσπαθῆσωμεν ὅμως ν' ἀναγνώσωμεν πρῶτον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου καὶ νὰ κατακτῆσωμεν τὴν ἐμπιστοσύνην του, τότε καὶ ἐκεῖνο ἀφήνει τὴν ἐντροπὴν καὶ τὸν φόβον τοῦ νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τοῦ χαρτίου τὰς ἐνδομύχους σκέψεις του, τὰς εἰκόνας, αἵτινες γεμίζουν τὴν ψυχὴν του, εἰς τὴν πραγματικότητά.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐντείνει τὴν προσοχὴν της ἡ νέα ἰχνογραφικὴ μέθοδος.

Παρακινοῦντες τὸ παιδίον νὰ προσπαθῆσῃ νὰ ἰχνογραφήσῃ οἵανδήποτε ἀντικείμενον προκαλοῦν τὴν εὐχαριστήσιν του, ὀδηγοῦμεν βαθμηδὸν εἰς τὴν προσεκτικὴν παρατήρησιν τοῦ συνόλου, τῶν λεπτομερειῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀναλογίας τοῦ ζωγραφιζομένου πρὸς τὸν χῶρον, ἥτις ἀναπτύσσει κατόπιν φυσικῶς τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐκτέλεσιν.

Ἐνεκα τῆς κτηθείσης ὅμως ἤδη ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν εὐμενῆ κρίσιν μας, τὸ παιδίον ἀποβαλὸν τὴν δειλίαν θέλει νὰ δεικνύῃ καὶ εἰς ἄλλους τὴν ἐργασίαν του. Ὑπερήφανον καὶ μὲ λάμποντας ὀφθαλμοὺς ἔρχεται πρὸ ἡμῶν μὲ τὸ ἰχνογράφημά του εἰς τὰς χεῖρας.

—Ἐγὼ μονάχος τὸ ἐξωγράφισα αὐτό. . . . ὀλομόναχος.

Ἡ **ὀλόκληρος ἡ ἀτομικότης του** ὑπεισέρχεται τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰς τὰ πρωτόλειά του.

Προκαλοῦν ἤδη πᾶσαν κριτικὴν τὸ παιδίον, πλήρες θάρρους, **μανθάνει** νὰ ἔχη πεποίθησιν καὶ νὰ ὑπερασπίζεται ἑαυτό.

Μανθάνει νὰ μάχεται ὑπὲρ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον νομίζει ὀρθόν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἔρχεται εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ «**ἐγὼ**» καὶ συνηθίζει νὰ ἐκφράζη τὴν ἀτομικότητά του. Μανθάνει **αὐθυπαρξίαν σκέψεων καὶ ἐνεργείας**, τοῦτο δὲ εἶναι εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς τὸ ἀναγκαιότατον.

Ἐὰν ἤδη ὀδηγήσωμεν ἀπώτερον ἐντὸς τῆς εὐθείας ὁδοῦ τὸ παιδίον, ἀφυπνίζομεν ἐν αὐτῷ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἐντὸς μικροῦ θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι αἱ παιδικαὶ καὶ πρωτογενεῖς ἀντιλήψεις του πλησιάζουσι βαθμηδὸν εἰς τὴν πραγματικότητα, γίνονται ἀκριβεῖς καὶ ἀποδίδονται μετ' ἀκριβείας.

Ὁ τρόπος ὅμως οὗτος τοῦ διδάσκειν δὲν ἔχει ἐπίδρασιν ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ ἀποτυπῶναι διὰ τῆς μολυβδίδος ἢ τοῦ χρωστικῆς τ' ἀντικείμενα, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ μικροῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦτο ἰδίως ἐπεθύμουν νὰ τονίσω.

Τὸ παιδίον μανθάνει διὰ τῆς ἐνδιαφερούσης καὶ φυσικῆς αὐτῆς διδασκαλίας ὅχι μόνον **νὰ σχεδιάζῃ**, ἀλλὰ καὶ νὰ συγκεντρῶνῃ τὴν προσοχὴν του, νὰ συσχετίζη τὰς λεπτομερείας πρὸς τὸ σύνολον, **ν' ἀποδίδῃ καθαρὰ** ὅ,τι σκέπτεται καὶ αἰσθάνεται, ἰδίᾳ δὲ νὰ τὰ ἀποδίδῃ καθαρὰ καὶ ἐν ἐπιγνώσει.

Ἡ τελεσφόρος διδασκαλία δὲν προάγει μόνον τὴν ἑαυτῷ ἐντύπωσιν καὶ ἀποτύπωσιν τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ συνηθίζει τὸ παιδίον νὰ βλέπῃ καὶ νὰ σκέπτεται **ἐν πλήρει συνειδήσει**, ὅπερ ἀπαξ κτηθὲν μένει ἔσαεί, ἰσχυρότατος παράγων ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ζωῆς, εἰς τὸν ὁποῖον βεβαίως μετ' ὅλας τὰς φροντίδας μας δὲν θὰ μείνωσιν ἀμέτοχα τὰ ἀγαπητά μας.

Τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς ἐν συνειδήσει τῆς πράξεώς του ταύτης δὲν εἶναι οὔτε τόσο εὐκόλον, οὔτε τόσο εὐνόητον, ὅσον νομίζομεν.

Ἀποπειραθῆτε, κυρίαί καὶ κύριοι, νὰ ἰχνογραφήσητε ἀπὸ μνήμης οἵανδήποτε ἀντικείμενον, ἐν κλειθρῶν ἢ, ὅπερ διασκεδαστικώτερον διὰ τ' ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα φέρει εἰς τοὺς πρωτοπείρους, ἐν χοιρίδιον.

Πάντες νομίζετε ὅτι ἔχετε ἐν τῷ νῷ τὰς χαρακτηριστικὰς γραμμὰς τοῦ ζῴου τούτου. Καὶ ὅμως ἡ ἀπλῆ αὐτῆ προσπάθεια θὰ σᾶς δείξῃ πόση δυσκολία ὑπάρχει καὶ ποῖα φανταστικὰ τέρατα παράγει ἡ μολυβδὶς ἀντὶ τοῦ ζητουμένου.

Ὅθεν συνήθεια νὰ βλέπῃ κανεὶς ἐν συνειδήσει. Μόνον αὕτη ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀνάγνωρσιν τῶν χαρακτηριστικῶν γραμμῶν, εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν ἀποστάσεων ἐν τῇ ἰχνογραφίᾳ. Δι' αὐτῆς δὲ φθάνομεν εἰς τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα, **τὴν ὀρθὴν ἰχνογραφίαν δι' ἀναπτύξεως τῆς φυσικῆς ἀντιλήψεως**, ἄνευ μεγάλου κόπου. Ἀπαξ τούτων ἐπιτευχθέντων, ὁ δρόμος ἄγει ταχέως πρὸς τὰ ἔμπροσ. Τὰ χρώματα ἀντικαθιστῶσι τὴν μολυβδίδα.

Ἡ ἐπιθυμία ν' ἀναπαραστήσῃ οἵανδήποτε ἀντικείμενον μετ' ἰσχύος, συμφώνως πρὸς τὴν λογικὴν ἀντίληψιν, φέρει τὸ παιδίον ἀκόμη ἐν βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσ, διότι τὸ ἀναγκάζει **εἰς τὴν σύγκρισιν**. Καὶ αὕτη εἶνε ἡ

ὁδός, δι' ἧς αὐξάνεται ἡ φυσικὴ ἀντίληψις τῶν χρωμάτων μέχρις **ἐκλεπτύνσεως τῆς καλαισθησίας**.

Ἡ προπαίδευσις αὕτη τῆς καλαισθησίας καὶ τῆς δεξιότητος τῆς χειρὸς εἶνε μέγα καλλιτεχνικὸν κέρδος. Τὸ παιδίον ἀρχίζει νὰ παρατηρῇ τὰ περὶ αὐτὸ διὰ τῆς ἰδίας λογικῆς ἀντιλήψεως, προσπαθεῖ ν' ἀποφεύγῃ ἀκαλαίσθητα χρώματα καὶ σχήματα ἐν τῷ οἰκιακῷ του περιβάλλοντι. Ἀσυναίσθητως δὲ ἀναπτύσσεται ἐν αὐτῷ τὸ **ἐνδιαφέρον πρὸς τὸν τέχνην, ἢ ἀντίληψις αὐτῆς τῆς τέχνης**, ἣτις βραδύτερον θὰ ἐξελιχθῇ εἰς ἐκλεπτυσμένην καὶ λογικὴν ἀνάπτυξιν ὑπερτέρου πολιτισμοῦ.

Οὕτω λοιπὸν προβαίνοντες κατωρθώσαμεν ὅ,τι ἐθέσαμεν ἐξ ἀρχῆς ὡς ἰδεῶδες. Νὰ διαπλάσωμεν τὸ παιδίον εἰς ἀνθρώπον σκεπτόμενον καὶ ἐνεργοῦντα λογικῶς, διότι βεβαίως δὲν ἐπρόκειτο νὰ κάμωμεν ὅλα **ἐνεργούς καλλιτέχνας**. Ἐκτὸς ὅμως τῆς γενικῆς αὐτῆς λογικῆς κατωρθώσαμεν νὰ τὰ προικίσωμεν μετ' ἰσχύος τοῦ καλοῦ καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως, ἅτινα χωρὶς νὰ βλάψωσι τὸ ἐπάγγελμα, εἰς ὅπερ θ' ἀφοσιωθῇ βραδύτερον, θὰ τὸ καταστήσουν ἐργάτην τοῦ μεγάλου ἀνθρώπινου ἰδεώδους, «*τῆς ὡς οἶόν τε μεγαλυτέρας καλλιτεχνικῆς καὶ αἰσθηματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἀσοῦ*».

Ὁ σκοπὸς οὗτος πράγματι εἶναι δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ διὰ βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῆς ἀτομικῆς ἐπιδόσεως τῶν παιδίων εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἀτομικὸν ὄριον ἐπιδόσεως ἐνὸς ἐκάστου παιδίου δύναται ν' αὐξηθῇ ἀπέδειξαν αἱ νεώτεραι ἐπιτυχίαι τῆς μεθόδου ταύτης*.

Μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἀπὸ ἐνὸς ἤδη ἔτους ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσαγάγω τὴν νέαν αὐτὴν ἰχνογραφικὴν μέθοδον ἐν τῇ σχολῇ τῆς κ. Λασκαρίδου. Μετ' ὅλας δὲ τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας συνήντησα, διότι ἐδέησε νὰ διδάσκω Ἑλληνιστί, εἰς γλῶσσαν τὴν ὁποίαν μολονότι μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ σπουδάζω, κατέχω ἔτι ἀτελῶς, εἶχον μετ' ὅλας τὰς μαθητρίας καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ ἀπὸ μνήμης αὕτη ἰχνογραφία δὲν εἶναι διὰ τὰ μικρὰ ἀνιαρὰ ἐργασία, ἀλλὰ διασκεδασίς. Ἡ στερεότυπος φράσις τῶν πρώτων ἡμερῶν: «Δὲν ἔμπορῶ νὰ τὸ κάμω» μετ' οὐ πολὺ ἀντικατεστάθη διὰ τῆς μεγαλυτέρας προθυμίας. Ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ἀναγομένων εἰς περιπτώσεις ὀκνηρίας ἢ ἀκαταλληλότητος, τὰ ἀποτελέσματα εἰς τε τὴν πλαστικὴν καὶ ἰχνογραφίαν ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας.

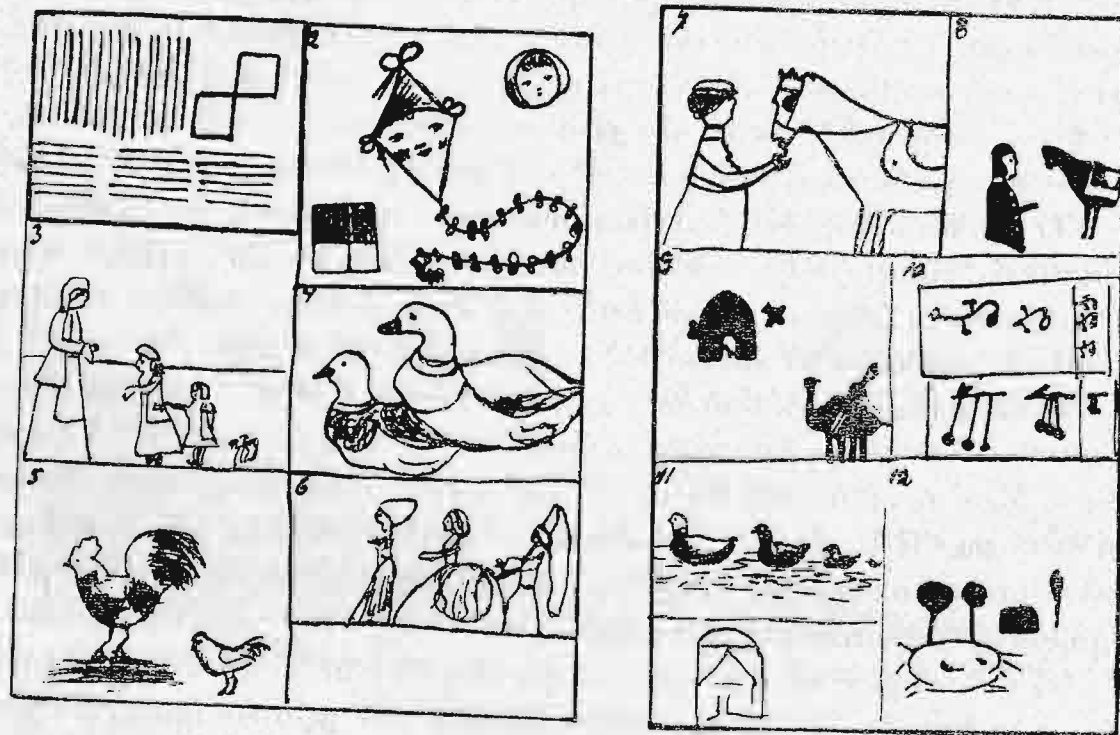
Ἰδίως ὅμως εἰς τὸ μάθημα τῆς πλαστικῆς τὸ ἑλληνόπαιδον φαίνεται κατέχον ἐντελῶς ἰδιαίτερον ἔφρασιν. Παῖζον μανθάνει νὰ πλάττῃ τὸν πηλὸν κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, εἶναι δὲ πεπρωτισμένον δι' ἐκτάκτως ἀνεπτυγ-

* Κατὰ τὸ ἔτος 1911 ἠγοίχθη ἐν Ἀννοβέρῳ ἡ πρώτη μεγάλη ἐκθεσις παιδικῆς τέχνης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέστειλαν ἔργα οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ μαθήτριά του πλείστον ἔθνῶν. Ἡ διαμερίσματα εἰς τρεῖς ὁμάδας περιεῖχον ἰχνογραφήματα, ζωγραφικὴν, χειροτεχνήματα παντὸς εἴδους, ἔγκον ἀληθῆ ἐργασίας, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἔγκον καταπληκτικῆς παιδικῆς τέχνης, θρίαμβον τῆς νέας διδακτικῆς μεθόδου, ἣτις κατακτᾷ ἅπαντα τὰ ἔθνη ἐπὶ τῆς γῆς.

μένης φαντασίας και δια ζωηράς αίσθησεως τοῦ καλοῦ, κληροδοτήματος βεβαίως τῆς ὑψηλῆς καλλιτεχνικῆς ἀναπτύξεως τῶν μεγάλων προγόνων του. Δέον ὅμως τὰ τόσον καλῶς πεπρωκισμένα αὐτὰ παιδιά νὰ ὀδηγῆ τις εἰς τὸν εὐθὺν δρόμον, ἵνα προχωρῶσι βραδέως καὶ ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν, χωρὶς νὰ βλάπτεται ὁ ἀτομισμὸς των ἐν τῇ ἀποδώσει τῆς τέχνης, τῆς *ιδιαιτέρας*, μάλιστα ἂν θέλετε, ἀτομικότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Νέα Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ βιοτεχνία! Ἐντελής καὶ ὀρθὴ σπουδὴ τῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅπου ὀρθοῦνται ἀμίμητα καλλιτεχνήματα, πρέπει νὰ ὀδηγήσῃ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τέχνην εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν κατέσχεν ἡ παλαιά.

Τὸ νὰ ὑποβοηθῆσω, ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον, τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶναι δι' ἐμέ τιμητικὸν καὶ εὐχάριστον καθήκον. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν εἶναι ζή-

1. Τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς ἰχνογραφίας κατὰ τὴν παλαιὰν μέθοδον. 2-12. Τὰ πρῶτα μαθήματα κατὰ τὴν νέαν μέθοδον. Φωτοτυπία ἐκ τοῦ τετραδίου τῶν μαθητριῶν.

τημα μικροῦ χρόνου καὶ τότε μόνον θὰ κατορθωθῆ, ἂν καὶ οἱ γονεῖς δείξωσιν εἰς τὴν οἰκίαν σοβαρὸν ἐνδιαφέρον καὶ μὴ ψυχραίνωσι τὸν ζῆλον καὶ τὴν εὐχαρίστησιν τῶν μικρῶν γελῶντες μὲ τὰ παιδικὰ των προσπαθείας πρὸς ἀναπαράστασιν τῶν ἀντικειμένων συμφώνως πρὸς τὴν ἀτομικὴν των ἀντίληψιν. Δέον ὅθεν καὶ οἱ γονεῖς διὰ **λελογισμένου ἐνδιαφέροντος** πρὸς τὴν πραγματικὴν αὐτῶν δημιουργικὴν εὐχαρίστησιν τῶν μικρῶν, τὴν ὁποίαν παραβλάπτουν τὰ ἔτοιμα πορίσματα καὶ αἱ ξηραὶ θεωρίαι, νὰ συντελῶσιν ὡς οἷόν τε εἰς τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου.

Δὲν φέρωνται τὰ παιδιά εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμονὴν δι' αὐστηρότητος καὶ εἰρωνειῶν, ἀλλὰ δι' **εὐμενείας καὶ ἐνδιαφέροντος**, ἀκριβῶς δὲ ταῦτα, ἀξιότιμοι κυρίαὶ καὶ κύριοι, ἔρχομαι νὰ ζητήσω παρ' ὑμῶν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν μικρῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν.

Θὰ εἶμαι εὐτυχής, ἂν διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων μου κατώρθωσα νὰ σᾶς πείσω, ὅτι ἡ νέα Ἰχνογραφικὴ μέθοδος, τὴν ὁποίαν τόρα καθιέρωσαν τὰ σχολεῖα, δὲν σκοπεῖ μόνον τὴν παρασκευὴν τεχνικῶν ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ καὶ ψυχικῆς προπαιδεύσεως.

Διὰ τῆς ἐπιμονῆς δὲ εἰς αὐτὴν θὰ κατορθωθῆ, ὅπως οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες διαμνησθητῶσι τὴν παλαιὰν ὀνομασίαν τῆς θέσεως των ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ παραγωγῇ τῶν ἐθνῶν.*

E. M. Γκρόπενγκισερ

Η ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ

EN GENEVE ET DE LA BELGIQUE

Πρὸ πέντε περίπου ἐτῶν εἶχομεν ἀποστείλει ἐκ Γενεύης διατριβὴν, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ ἐνταῦθα τύπῳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξεθέτομεν τὴν καθόλου ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν τῆς προοδευτικῆς ἐκείνης πόλεως τῆς Γαλλοελβετίας. Ἰδιαιτέρως εἶχομεν ἐπιστήσει τότε τὴν προσοχὴν μας εἰς τὴν πρώτην (enseignement primaire) καὶ εἰς τὴν συμπληρωματικὴν (complémentaire) παιδείαν.

Ἦδη ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀνακινήσεως τοῦ ζητήματος τῆς Γυμνασιακῆς παρ' ἡμῖν παιδείσεως, προτιθέμεθα νὰ ἐκθέσωμεν λεπτομερῶς, κατὰ τὸ δυνατόν τὰ τῆς μέσης παιδείσεως (enseignement secondaire) τῆς παρεχομένης ἐν τῇ αὐτῇ Εὐρωπαϊκῇ πόλει.

Ἐν Γενεύῃ πρὸς παροχὴν γυμνασιακῆς μορφώσεως τῶν ἀρρένων ὑφίσταται ἐν κολλέγιον (collège de Genève), διαιρούμενον εἰς δύο τμήματα κατώτερον² καὶ ἀνώτερον, (Division inférieure καὶ D. supérieure). Καὶ τὸ μὲν κατώτερον τμῆμα περιλαμβάνει τρεῖς τάξεις, τὸ δὲ ἀνώτερον τέσσαρας.

Ἐν τῷ κατωτέρῳ τμήματι δίδεται μόρφωσις γενικὴ ὁμοίομορφος, προπαρασκευαστικὴ διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὰς διαφόρους Σχολὰς, εἰς τὰς ὁποίας διήρηται τὸ ἀνώτερον τμῆμα ὡς δηλοῦται ἐν τοῖς κατόπιν.

* Ἡ διάλεξις αὕτη ἀνετυπώθη ἐκ φυλλαδίου προπερυσιν ἐκδοθέντος ἐν Ἀθήναις.

1. Ἡ παιδεία αὕτη ἄλλως λέγεται καὶ ἀνωτέρα προκαταρκτικὴ παιδεία (enseignement primaire supérieur).

2. Τὸ τμῆμα τοῦτο ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς Σχολῆς τῆς πρώτης παιδείσεως (Ecole primaire).

Ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα (=μητρικὴ) καὶ ἡ Λατινικὴ εἰς τὰς τρεῖς τάξεις τοῦ κατωτέρου τμήματος διδάσκειται ἐπὶ ἑξ ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ἡ δὲ Γερμανικὴ ἐπὶ τέσσαρας ὥρας.

Τὸ ἀνώτερον τμήμα τὸ λεγόμενον καὶ Γυμνάσιον διαιρεῖται εἰς τέσσαρας σχολὰς (=ἢ τμήματα Séctions), κλασσικὴν, πρακτικὴν (réale), τεχνικὴν καὶ παιδαγωγικὴν. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου καθ' ἡμᾶς ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἀξία τῆς γυμνασιακῆς παιδείας ἐν Γενεύῃ. Ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν οἱ τε διδάσκαλοι καὶ οἱ ἔμποροι, οἱ τε μέλλοντες καθηγηταὶ καὶ οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ μηχανικοὶ καὶ οἰοδῆποτε ἄλλοι τυγχάνουσι σχεδὸν τῆς αὐτῆς γυμνασιακῆς μορφώσεως, ἐν Γενεύῃ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ὕστερον ἀπὸ μίαν γενικὴν καὶ εἰς πάντα ἄνθρωπον ἀρμόζουσαν μόρφωσιν, ἀρχεται ἡ εἰδικωτέρα ἐκπαίδευσις τοῦ Γυμνασίου, ἡ μέλλουσα νὰ προπαρασκευάσῃ τοὺς νέους δι' ἐκεῖνο τὸ στάδιον τοῦ βίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκάλεσαν αὐτοὺς ἡ φύσις ἢ αἱ περιστάσεις. Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ πατάξωμεν τὰ σημερινὰ—σχεδὸν ὅλα κλασσικὰ—Γυμνάσια μας, οὐδέποτε σοβαρῶς θὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ εἶναι καὶ νῦν διοργανωμένα ὡς ἦσαν καὶ πρὸ 100 ἐτῶν. Οὔτε δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι καὶ σήμερον ὀφείλομεν νὰ ἀρκώμεθα μόνον εἰς τὰ κλασσικὰ Γυμνάσια καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι αὐτὰ ἄριστα διοργανωμένα.

Ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἀπόψεως θεωροῦμεν σπουδαίαν καὶ ὀφελιμοτάτην τὴν ἴδρυσιν ἐνταῦθα τῆς Σχολῆς τῶν Γλωσσῶν καὶ τοῦ Ἐμπορίου τὴν ἐν πολλοῖς ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ πρακτικὸν¹ τμήμα τοῦ Γυμνασίου τῆς Γενεύης.

Ἐν τῷ Γυμνασίῳ τούτῳ, περὶ οὗ καὶ ὁ λόγος, τὸ κλασσικὸν τμήμα ἔχει ὡς ἴδια αὐτοῦ μαθήματα τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰ Φιλοσοφικά· τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ κατέχει ἡ διδασκαλία τῶν Λατινικῶν καὶ ἔπειτα τῶν Ἑλληνικῶν πρὸς πλήρη κατανόησιν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων ἐν ἐκάστῳ τμήματι τοῦ Γυμνασίου παραθέτομεν τὸν ἀπέναντι πίνακα τοῦ ἔτους 1913—1914

Ὡς ἐκ τοῦ λεπτομεροῦς πίνακος φαίνεται γενικῶς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν γλωσσῶν Ἀρχαίων τε καὶ Νεωτέρων ὁ ἀριθμὸς τῶν ὡρῶν ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσιν εἶναι μεγαλύτερος ἢ ἐν ταῖς ἀνωτέραις. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἡ μὲν Γερμανικὴ διδάσκειται ἀνεξαιρέτως εἰς ὅλα τὰ τμήματα διὰ τὸν λόγον ὅτι τὰ 70 ο)ο τῶν κατοίκων τῆς Ἑλβετίας ὁμιλοῦσι τὴν Γερμανικὴν ὡς μητρικὴν γλῶσσαν, ἡ δὲ Ἀγγλικὴ ἢ ἡ Ἰταλικὴ—μία ἐκ τῶν δύο, κατὰ προτίμησιν τοῦ μαθητοῦ, ὑποχρεωτικὴ—διδάσκειται μόνον εἰς τὰ πρακτικὸν χαρακτῆρα φέροντα τμήματα τοῦ Γυμνασίου.

Ὅταν ὁ μαθητὴς ἐφοδιασθῇ δι' ἀπολυτηρίου ἐνὸς τῶν Γυμν. τμημάτων, ἐν οἷς διδάσκονται τὰ Λατινικά, δλδ. τοῦ κλασσικοῦ ἢ τοῦ πρακτικοῦ (réal), ἀνεξετάστως δύναται νὰ εἰσαχθῇ εἰς οἰανδήποτε Σχολὴν τοῦ Πανε-

1. Οἷκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ὑπάρχει καὶ ἰδιαίτερα πλήρης Ἐμπορικὴ Σχολὴ ἐν Γενεύῃ.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ	ΤΜΗΜΑ ΚΛΑΣΣΙΚΟΝ				ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ				ΤΕΧΝΙΚΟΝ				ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ			
	ΕΤΗ				ΕΤΗ				ΕΤΗ				ΕΤΗ			
	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'
Γαλλικά	3	3	3	3	4	4	4	3	3	3	3	3	8	7	4	3
Λατινικά	7	7	6	6	5	5	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—
Ἑλληνικά	7	6	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Γερμανικά	3	3	3	3	5	5	5	5	5	5	5	5	7	6	5	4
Ἀγγλικά ἢ Ἰταλικά	—	—	—	—	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—	—	—
Ἱστορία	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Γεωγραφία	2	2	2	—	3	3	2	—	3	3	2	—	3	3	2	—
Μαθηματικά	4	4	3	3	4	4	4	4	6	6	7	7	4	4	4	6
Ἐμπορικὴ Ἀριθμητικὴ	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Κοσμογραφία	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1
Γεωμετρία περιγραφικὴ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—
Φυσικὴ Ἱστορία	—	2	2	—	3	3	2	—	3	3	2	—	4	3	2	—
Φυσικὴ πειραματικὴ	—	—	2	2	—	—	3	3	—	—	3	4	—	—	3	2
Χημεία	—	—	—	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	2
Χημικὸν ἐργαστήριον	—	—	—	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	2
Φιλοσοφικά	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Νομικά	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ἀστικὴ διδασκαλία	—	—	1/2	—	—	—	1/2	—	—	—	1/2	—	—	—	1	—
Παιδαγωγικά	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Υγιεινὴ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ἰχνογραφία	2	2	—	—	2	2	—	—	4	4	2	—	2	2	2	—
τεχνικὴ	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	—	—	—	—
Ἀπαγγελία	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	1	—
Μουσικὴ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—
Γυμναστικὴ	2	1	1	—	2	2	1	—	2	2	1	—	2	3	—	—
Γαλλικά	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Γεωγραφικὴ Ἱστορία	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Ἰχνογραφία	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Καλλιγραφία	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ἀπαγγελία	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Μουσικὴ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ἐφαρμογὴ τῶν ἀνω διὰ διδασκαλίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Γυμναστικὴ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Τὸ ὅλον	33	33	33 1/2	34	33	33	34 1/2	33	33	33	33 1/2	33	33	33	35	35

Υποδειγματικὰ μαθήματα

πιστημίου. Οἱ ἐκ τοῦ Τεχνικοῦ ὅμως ἢ ἐκ τοῦ Παιδαγωγικοῦ ἀποφοιτήσαντες δύνανται ἄνευ ἐξετάσεων νὰ εἰσαχθῶσι μόνον εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τὴν Φιλολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου· οἱ τοῦ τεχνικοῦ τμήματος, ὡς οἷκοθεν ἐννοεῖται, εἰσάγονται ἄνευ ἐξετάσεως εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον. Οἱ δὲ τοῦ Παιδαγωγικοῦ κυρίως προπαρασκευάζονται διὰ τὸ διδασκαλικὸν στάδιον. Ἐν τῷ Παιδαγωγικῷ τμήματι ἡ διδασκαλία τῆς μητρι-

κῆς γλώσσης, ἐκείνης δλδ. τὴν ὁποῖαν οἱ ἀπόφοιτοι αὐτοῦ, ὡς δημοδιδάσκαλοι, θὰ διδάξωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν Σχολῶν τῆς κατωτέρας παιδείσεως, διδάσκαται οὐ μόνον ἀφθόνως ἀλλὰ καὶ κάπως ἐπὶ τὸ διδασκαλικώτερον δλδ. μὲ πολλὴν Γραμματικὴν καὶ Συντακτικόν. Ἴνα δὲ ἀρτίως μορφωθῶσιν οὗτοι κατὰ τὴν τέχνην τοῦ διδάσκειν διδάσκονται ὑποδειγματικὰ (= πρότυπα cours normaux) μαθήματα παρὰ εἰδικῶν παιδαγωγῶν καθηγητῶν καὶ εἶτα καὶ αὐτοὶ οἱ διδασκόμενοι διδάσκουσιν εἰς τὰς τάξεις τῆς προκαταρκτικῆς Σχολῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑποδειχθέντος προτύπου, (Classe d' application).

Δὲν πρέπει ὡσαύτως νὰ παραλείψωμεν ὅτι αἱ γνώσεις αἱ ἀπαραίτητοι καθ' ἡμᾶς διὰ πάντα σημερινὸν πολίτην, ἡ ἀστική λεγομένη μόρφωσις (= instruction civique) παρέχεται εἰς ὅλα τὰ τμήματα τοῦ Γυμνασίου ὡς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνωτέραν τάξιν τῶν Σχολῶν τῆς πρώτης παιδείσεως.

Οἱ ὑποψήφιοι διδάσκαλοι, οἱ μέλλοντες, ὡς γνωστόν, ποικιλοτρόπως νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς κοινωνίας ὑποχρεοῦνται νὰ ἀκούσωσι καὶ τινα νομικὰ μαθήματα καὶ δὴ τὰ ἀφορῶντα τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον. Καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Ὑγιεινῆς εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τοὺς αὐτοὺς ὑποψηφίους. Ὁδηγίαι χρήσιμοι πρὸς γνῶσιν καὶ διάκρισιν διαφόρων μολυσματικῶν νόσων, τόσον συνήθων εἰς τὴν ἐποχὴν μας, διδασκαλία τῶν μέσων τῆς ἀπ' αὐτῶν προφυλάξεως καὶ ἰδιαιτέρα διδασκαλία τῆς Σχολικῆς Ὑγιεινῆς ἀποτελοῦσι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς ἐν τῷ παιδαγωγικῷ τμήματι διδασκομένης καθόλου Ὑγιεινῆς.

Δὲν θὰ ἦτο καλὸν νὰ ἐδιδάσκετο καὶ εἰς τὰς ἡμετέρας Σχολὰς, ὅχι μόνον τὰς μελλούσας νὰ προπαρασκευάζωσι διδασκάλους ἀλλὰ εἰς πάσας ἐν γένει τὰς μορφούσας ἀνθρώπους, νὰ ἐδιδάσκετο, λέγω, μάθημα σχετικὸν πρὸς τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ὡς καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ παρ' ἡμῖν Οἰκογενειακοῦ Δικαίου; Καθ' ὃν χρόνον ὑπερπληροῦμεν τὸν ἐγκέφαλόν μας μὲ γνώσεις ἀφορώσας τὸ ἀπομακρυσμένον παρελθὸν καὶ δὴ κατὰ σύστημα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἡμᾶς καταλλήλους μόνον δι' Ἀρχαιολογικὰ Μουσεῖα, διατί νὰ μὴ ἐφοδιασθῶμεν καὶ μὲ γνώσεις ἀποβλεπούσας εἰς τὸ ἐγγύτερον παρελθὸν καὶ αὐτὸ τὸ παρὸν, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸ τὸ παρελθὸν κατὰ τὴν γνώμην τῶν σοφῶν μελετᾶται μόνον πρὸς ἐξήγησιν καὶ χρησιμοποίησιν τοῦ παρόντος;

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς διδασκαλίας παρ' ἡμῖν τῆς Ὑγιεινῆς, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις ἡμῶν ἐσχάτως ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν φοβερὰν καὶ καταστρεπτικὴν διάδοσιν πολλῶν μολυσματικῶν νόσων, ἀπεφάσισε νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐκδοσιν διαφόρων φυλλαδίων, διὰ τῶν ὁποίων νὰ διαφωτισθῇ τὸ κοινὸν «περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν νόσων τούτων, τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους ἐμπερικλείουσι καὶ τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας αὐτῶν»;

Ἐὰν ἐκθέτωμεν ἐνταῦθα τὴν μέσιν ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλβετικῆς ἐκείνης πόλεως, πράττομεν τοῦτο ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταστήσωμεν γνωστὴν τὴν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ τελεσθεῖσαν ἐκπαιδευτικὴν προόδον, καὶ εἰς ἐκεί-

νους οἱ ὁποῖοι οὔτε τίτλους παιδαγωγικοὺς οὔτε ἀνθρωποὶ τοῦ Σχολείου, ὅπως λέγομεν, εἶναι. Ὅταν τις συγκρίνῃ δύο διαφόρους καταστάσεις οἷας δῆποτε φύσεως, τότε μόνον κρίνει εὐστοχώτερον περὶ τῆς ἀξίας τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης.

Ἵτι βεβαίως δὲν ἠμποροῦμεν νὰ διαθέσωμεν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδείσεως τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διαθέτουσιν οἱ φιλόμουσοι καὶ πλούσιοι Γενεοὶ, περὶ τούτου οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἀφ' οὗ μάλιστα τὸ ἐν τρίτον τοῦ ὅλου προϋπολογισμοῦ τοῦ Καντονίου δαπανᾶται πρὸς συντήρησιν Σχολῶν¹. Τὸ ζήτημα ὅμως ἐγκεῖται ἀλλαγῶν πράττομεν δλδ. ὅ,τι ἠμποροῦμεν καὶ ὅ,τι ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως τῆς παιδείας; Βεβαίως ὄχι.

Ἀνύψωσιν δὲ τῆς παιδείας λέγοντες ἐνταῦθα δὲν ἐννοοῦμεν τὴν κατὰ τὴν διοργάνωσιν τῶν Σχολῶν μας ἀντιγραφὴν τῶν ἀλλαγῶν ἀρίστων καὶ λίαν καρποφόρων ἐφαρμοζομένων σχολειακῶν προγραμμάτων.

Ἄς ἐπωφεληθῶμεν καὶ ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐκπαιδείσεως ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ἐκ τῆς καταπληκτικῆς εὐρωπαϊκῆς προόδου, ἀλλ' ἄς προσαρμόσωμεν τὴν μεγάλην ταύτην πρόοδον πρὸς τὴν ἡμετέραν μικρὰν ψυχὴν. Ὡς ἕκαστον ἄτομον ἔχει τὴν ψυχὴν του, τὸν ἴδιον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ φρονεῖν, οὕτω καὶ εἰς λαός, ἐν ἔθνος ὁλόκληρον ἔχει μίαν ἰδιάζουσαν ψυχὴν, τὴν ὁποῖαν δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ χάσῃ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν καὶ ὑπαρξίν του. Τοῦτο πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ καταρτισμῷ τῶν νέων προγραμμάτων μας ὡς καὶ ἐν τῇ ἀναδιοργάνωσει τῆς ἐκπαιδεύσεώς μας καθόλου.

† Ο ΣΚΟΠΕΛΟΥ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Ἀρχιερατικῶς Προϊστάμενος Κοντοσκαλίου.

ΜΑΡΙΑ ΜΟΝΤΕΣΣΟΡΙ,

Η ΦΙΛΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.

Ἵλόκληρος ὁ Ἀμερικανικὸς τύπος χαιρετᾷ μὲ χαρὰν καὶ θαυμασμὸν τὴν «ξένην ἀλλὰ γνωστὴν καὶ μεγάλην ἐπισκέπτριαν», τὴν Ἰταλίδα Μαρίαν Μοντεσσόρι, τὴν ὁποῖαν τελευταίως φιλοξενεῖ ἡ Νέα Ὑόρκη. Εἶνε ἐκείνη ἡ ὁποία ἠγάπησε τὰ παιδιὰ ὅλου τοῦ κόσμου καὶ εἰργάσθη δι' αὐτὰ, χωρὶς διάκρισιν φυλῆς καὶ θρησκείας. Πρὶν ἀπὸ ὀλίγα χρόνια ἦτο ὅλως διόλου

1. Ἐν τῷ Κολλεγίῳ, ἔνθα φοιτῶσιν 1200 περίπου μαθηταί, διδάσκουσι 67 Καθηγηταί καὶ διδάσκαλοι οὐδεμία τάξις ἔχει περισσοτέρους τῶν 38 μαθητῶν. Τοῦτον ἔνεκα εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν ὑπάρχουσι 6 τμήματα !!

Άγνωστος εκτός της πατρίδος της, τώρα την γνωρίζει ο κόσμος όλος και την τιμά ως αυθεντίαν εις κάθε παιδαγωγικόν ζήτημα, ως ιδρύτριαν νέου εκπαιδευτικού συστήματος, τὸ ὁποῖον ἔδωκε λαμπρά ἀποτελέσματα. Μόνον εις τὸν 20ὸν αἰῶνα ἦτο δυνατόν νὰ διαδοθῇ ἐν ὄνομα μὲ τὴν ταχύτητα. Τὰ ἔργα της μετεφράσθησαν, τὸ σύστημά της ἐφηρμόσθη καὶ ἐπέδρασεν εις τὸ εκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Κίνας, τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῆς Ἀργεντινῆς.

Οἱ Ἀμερικανοὶ τὴν ὀνομάζουν «Ἡ πρώτη παιδαγωγὸς γυνή».

Ἡ Μαρία Μοντεσσόρι χρεωστῆ τὸ ὅτι ἔγινεν εις μόνον τὸν ἑαυτὸν της εις τὴν εὐφυΐαν της, τὴν ἐπιμονὴν της καὶ τὴν ἔντονον ἀτομικότητά της.

Ἐἶνε ἡ πρώτη, ἣτις ἔλαβε τὸ δίπλωμα ἰατροῦ εις τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ρώμης. Ἡ ἰδία διηγείται μὲ πολὺ χιούμορ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε τότε ἡ τόλμη της εις τὸ κοινόν. Οἱ ἄνδρες ἐκινουσαν τὸ κεφάλι των, καὶ ἠρώτων περιπαικτικά: «Καὶ τί θὰ κάμετε, ὅταν πάρετε ἐπὶ τέλους τὸ περίφημον δίπλωμα; Ποῖος θὰ σᾶς προσκαλεῖ ὡς ἰατρόν.»—Καὶ μὲ κάποιον ἐκφραστικὸν μειδίαμα προσέθετον. «Μὰ θὰ εἰπῆτε ὑπάρχουν τόσαι πενθεραὶ εις τὴν Ρώμην ὠρισμένως θὰ σᾶς φωνάζουν δι' αὐτάς· καὶ ἂν ἰατρεύητε ὅλας τὰς πενθεράς τῆς Ρώμης θὰ κάμετε «χρυσὴς δουλειές».

Ἀλλὰ καὶ οἱ συμμαθηταὶ της, φοιτηταὶ τῆς ἰατρικῆς, δὲν τῆς ἐφέροντο διόλου καλύτερα, πάντοτε εἶχον ἓνα σκῶμμα καὶ ἓνα προσβλητικὸν λόγον νὰ τῆς προτείνουν, ὅταν τὴν συνήντων.

Φυσικὰ ἡ πρώτη ἰατρὸς διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον εις τὴν ἀφύπνισιν τῆς φεμινιστικῆς κινήσεως τῆς Ἰταλίας. Τὸ 1898 ἐστάλη εις τὸ Διεθνὲς Γυναικεῖον Συνέδριον τῆς Γερμανίας, ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Ἰταλίδων γυναικῶν, ἀλλ' ἀπεκλείσθη, διότι τὸ Συνέδριον ἐψήφισε ν' ἀποκλεισθοῦν ὅλαι αἱ σοσιαλίστριαι.

Πῶς καὶ διατί ἡ Ἰταλίς ἰατρὸς ἐστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν γυναικῶν τῆς Ἰταλίας καὶ προπάντων τῶν ἐργατίδων δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοηθῇ. Ἡ Μαρία Μοντεσσόρι ἤρχισεν ἓνα ἀγῶνα δι' ἀτομικὸν τῆς ζήτημα, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὸ δίπλωμα τῆς ἰατροῦ, καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐξασκῇ, γυνή αὐτῆ, τὴν Ἐπιστήμην της, ἡ ὁποία ἕως τότε, εις τὴν πατρίδα της τοῦλάχιστον, ἀνήκε μόνον εις τοὺς ἄνδρας. Τότε εἶδεν ὅτι ἀγωνιζομένη διὰ τὰ ἰδικά της δικαιώματα ἐργάζεται ὄχι πλέον μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν της, ἀλλὰ διὰ τὰ δικαιώματα τῆς γυναικός. — Καὶ ἠγωνίσθη ἡ Μαρία Μοντεσσόρι διὰ τὴν ἐργάτιδα καὶ τὸ παιδίον. Ἀφισιώθη εις τὴν ἐργαζομένην γυναῖκα ἠθέλησε νὰ τὴν μορφώσῃ, νὰ τὴν ἀνυψώσῃ τόσον, ὥστε νὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν δύναμιν καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν κοινωνικὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν ὁποίαν ἐπιζητεῖ.

Εὗρεν εις τὸν ἀγῶνα της πολλὰ ἐμπόδια, σοβαρὰν ἀντίπραξιν κάποιας μᾶλλον μορφωμένης τάξεως γυναικῶν ἐναντίον τῶν ἐργατίδων. Τότε ἐστρεψεν ὅλην τὴν ἀγάπην τῆς μεγάλης καρδίας της πρὸς τὸ παιδί, τὴν ἀμόλυντον πηγὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠμπορεῖ νὰ γεννηθῇ νέος κόσμος καλύτερος. Βασι-

ζομένη εις τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος νὰ διορθώσῃ κανεὶς, ὅσα ἔχουν κακῶς εις τὸν κόσμον εἶναι νὰ φροντίσῃ νὰ μορφώσῃ, ὅπως πρέπει, τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα θὰ ἀποτελέσουν τὸν κόσμον τῆς αὔριον, ἀνέλαβε νὰ ἐκπαιδεύσῃ παιδιά καὶ μετεχειρίσθη μέθοδον ἰδικὴν της.

Ὅταν ἐτελείωσε τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ρώμης, διωρίσθη βοηθὸς εις τὴν Ψυχιατρικὴν Κλινικὴν, ὅπου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔδειξε μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὰ διανοητικῶς ἀνίκανα παιδιά (idiots.)

Μὲ ὀλίγας της διαλέξεις ἐπέτυχε νὰ συστηθῇ διὰ τὰ δυστυχισμένα αὐτὰ παιδιά, ὀρθοφρενικῆ σχολῆ, τῆς ὁποίας ἔγινε διευθύντρια ἀπὸ τοῦ 1898.

Ὅσοι εἶδαν τὰ ἀποτελέσματα ὠμολόγησαν, ὅτι ἔκαμεν ἀληθινὰ θαύματα. Τὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα πνεύματα, ἐδιδάχθησαν νὰ ἀναγινώσκουν καὶ νὰ γράφουν μὲ τὴν ἐπιτυχίαν ὥστε, ὅταν κατόπιν ἐξητάσθησαν μαζὶ μὲ ἄλλα παιδιά, κανονικὰ πνευματικῶς, τῆς αὐτῆς ἡλικίας, ὅλοι διηρωτῶντο πῶς κατωρθώθη τὸ θαῦμα αὐτό.

Ἴδου τί λέγει ἡ ἰδία :

«Τὰ παιδιά τοῦ ἀσύλου συνηγωνίσθησαν μὲ τὰ ὑγιᾶ παιδιά τῶν σχολείων μας καὶ δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν διαφορὰ μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δέ. Ἐνῶ σεῖς ἀπορεῖτε δι' αὐτὸ καὶ τὸ ὀνομάζετε «θαῦμα», ἐγὼ προσπαθῶ νὰ εὗρω τὸν λόγον, ὁ ὁποῖος κρατεῖ τὰ εὐτυχῆ καὶ ὑγιᾶ παιδιά τῶν σχολείων μας εις τὸ αὐτὸ σχεδὸν πνευματικὸν ἐπίπεδον μὲ τοὺς δυστυχεῖς τροφίμους τοῦ ἀσύλου μου. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἐδιδάχθησαν μὲ διαφορετικὴν μέθοδον. Ἐβοηθήσαμεν μὲ κάθε τρόπον τὴν ψυχικὴν ἀνάπτυξιν τῶν τροφίμων μας, ἐνῶ τὰ ἄλλα παιδιά ἔμειναν ὀπίσω, ὡσὰν νὰ ἔπαυον ἐν εἶδος πνευματικῆς ἀσφυξίας.

Ἐφαρμόσατε τὴν μέθοδον αὐτὴν καὶ εις τὴν μόρφωσιν τῶν κανονικῶν μας παιδιῶν καὶ τότε θὰ ἴδετε τὸ ἀληθινὸν «θαῦμα.»

* * *

Ἡ κυρία Μοντεσσόρι θεμελιώνει τὸ εκπαιδευτικὸν τῆς σύστημα ἐπὶ τῆς τελείας ἐκγυμνάσεως τῶν αἰσθήσεων.

Φυσικῶ τῷ λόγῳ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀφήν ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ πρώτη εις τὸ παιδί καὶ ἡ ὁποία πρώτη ἀμβλύνεται, ἐὰν παραμεληθῇ. Ἡ ἀφή τὰ βοηθεῖ πολὺ εις τὸ νὰ μάθουν νὰ διακρίνουν τὰ γράμματα κομμένα πάντοτε ἀπὸ χαρτὶ λεῖον ἢ γυαλόχαρτο. Μανθάνουν ταυτοχρόνως τὰ παιδιά καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ λεῖου καὶ τοῦ ρικνοῦ. Διδάσκονται νὰ ἐκτιμῶν τὸ βάρος διαφόρων ἀντικειμένων, τὸ σχετικὸν των μέγεθος, νὰ διακρίνουν ἀκριβῶς τὸ χρῶμα διαφοροτρόπως χρωματισμένων ράβδων, τὰς ὁποίας ἐπίσης μεταχειρίζονται διὰ νὰ μάθουν ἀρίθμησιν. Ἰδιαιτέρα ὅπως φροντὶς λαμβάνεται διὰ τὴν ἐκγύμνασιν τῆς ἀκοῆς μὲ διάφορα παιγνίδια. Ἐκτὸς τούτου συνηθίζου τὰ παιδιά νὰ μεταχειρίζονται τὰ μέλη τοῦ σώματός των μὲ εὐκολίαν καὶ χάριν.

Ἡ ἱκανότης τῶν δακτύλων θεωρεῖται μέγα προσὸν καὶ καταβάλλεται

πολλή φροντίς διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ μικρὰ δακτυλάκια τὴν ἔξιν νὰ κινῶνται γρήγορα καὶ ἐπιδέξια.

«Εἶδα παιδάκια, λέγει Ἡμερικανὴ Κυρία ἐπισκεφθεῖσα τὸ ἄσυλον, νὰ στρώσουν τὸ τραπέζι, νὰ δώσουν τὸ φαγητόν, νὰ τὰ σηκώσουν κατόπιν ὄλα, νὰ τὰ πλύνουν, νὰ τὰ σκουπίσουν καὶ νὰ βάλουν κάθε τι εἰς τὴν θέσιν του».

Εἰς τὸ σχολεῖον αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε παιδί μεγαλύτερον τῶν 5 ἐτῶν !

Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ ὅτι τὰ παιδιὰ μανθάνουν νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν ὅτε θὰ πατήσουν εἰς τὸ σχολεῖον μὲ τὰ ἀπὸ χαρτί γράμματα, μὲ τὰ γεωμετρικὰ σχήματα, μὲ ράβδους διαφόρων χρωμάτων· ἐξασκεῖται δ' ὀφθαλμὸς καὶ ἡ χεὶρ τοῦ παιδίου βαθμηδὸν ἕως ὅτου μίαν ἡμέραν ἀντιληφθῇ, ὅτι ἡμπορεῖ νὰ γράψῃ.

Ἡ ἴδια Κυρία Μοντεσσόρι περιγράφει κάπου τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη ἕνας μικρὸς μαθητὴς τῆς τὴν ἡμέραν, ὅτε ἔλαβε τὴν κιμωλίαν νὰ ζωγραφίσῃ κάτι καὶ κατόπιν μὲ λάμπιν θριάμβου εἰς τὰ μάτια τῆς εἶπεν: «Μπορῶ νὰ γράφω» καὶ ἔγραψε χωρὶς καμμίαν δυσκολίαν, μὲ τὸ ἐξησκημένον πλέον χεὶρ τοῦ τὴν λέξιν «Μητέρα».—Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἔγραφε καὶ ἐσχημάτισεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν λέξιν ὀλόκληρον.

«Εἰς τὰ παιδιὰ μου, λέγει ἡ ἰταλὶς παιδαγωγὸς τὸ γραψιμὸν ἐφαίνετο κατ' ἀρχὰς ὡς ἕνα δῶρον τῆς φύσεως, τὸ ὁποῖον ἀποκτᾷ κανεὶς ὅταν μεγαλώσῃ· καὶ τοῦτο διότι δὲν ἡμποροῦσαν νὰ διακρίνουν τὴν σχέσιν μεταξὺ προετοιμασίας καὶ πράξεως. «Ὅταν θὰ μεγαλώσωμεν» ἔλεγον... Καὶ ὅμως αὐτὸ εἶναι καὶ πραγματικῶς: Τὸ παιδί τὸ ὁποῖον ὀμιλεῖ, πρῶτον προπαρασκευάζει ἀσυναίσθητος ἑαυτὸ, τελειοποιεῖ τὸν ψυχομυϊκὸν του μηχανισμόν, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται διὰ τὴν ἀρθρωσιν τῆς λέξεως».

Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὴν γραφήν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐδῶ ὁ παιδαγωγὸς ἡμπορεῖ ἀπ' εὐθείας μὲ ὑλικά μέσα νὰ υποβοηθήσῃ τὸ παιδί, προπαρασκευάζων καὶ ἐξασκῶν αὐτὸ εἰς ὅλας τὰς κινήσεις, τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ ἡ γραφή. Τιοιουτοτρόπως πρὶν γράψῃ τὸ παιδί κατέχει ὅλας τὰς διὰ τὴν γραφήν ἀπαιτουμένας κινήσεις καὶ ἡ γραπτὴ του γλῶσσα ἀναπτύσσεται ὄχι βαθμηδὸν, ἀλλ' ἀνοίγει, ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ, εἰς μίαν ὥραν.

Τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς διδασκαλίας ἐφηρμόσθη εἰς παιδιὰ μικρότερα τῶν 7 ἐτῶν. Ὅταν ἡ Κα Μοντεσσόρι ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ καὶ εἰς μεγαλύτερα παιδιὰ, τόση ἦτο ἡ συρροή τῶν διδασκάλων καὶ ἄλλων ἐνδιαφερομένων νὰ παρακολουθήσουν τὰ πειράματά της αὐτά, ὥστε ἠναγκάσθη προσωρινῶς νὰ τὰ διακόψῃ.

Τώρα θὰ ἐρωτᾶτε τί διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἄλλων σχολείων καὶ τοῦ τῆς Ἰταλίδος παιδαγωγοῦ. Εἰς τὰ σχολεῖά μας τὸ παιδί διαρκῶς παρτρύνεται ἀπὸ τὸν διδάσκαλον νὰ κάμῃ αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο, νὰ μάθῃ αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο, εἰς τὸ τῆς Μοντεσσόρι, τὸ παιδί ἀφήνεται νὰ ἀκολουθήσῃ μόνον του, ἐν γύμνασμα τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται ὅτι προσαρμόζεται μὲ τὰς κλίσεις του.

Καὶ ἡ πειθαρχία τότε τί γίνεται; Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ. «Ὅσον ἐρω-

τήσω καὶ ἐγώ· «Τί θὰ εἰπῇ πειθαρχία;» Φρονῶ ὅτι πειθαρχία εἶναι «ἡ ἰκανότης τοῦ συγκρατεῖν ἑαυτόν». Καὶ ἂν σκεφθῶμεν τιμίως καὶ λογικῶς θὰ ἴδωμεν, ὅτι συγγέμεν τὴν *πίεσιν* μὲ τὴν *πειθαρχίαν*.

Τὰ παιδιὰ ἐκ φύσεως εἶναι καλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ Κου Fisher, ἀπὸ τὰ 1000 κρούσματα παιδικῆς ἀταξίας, τὰ 999 πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν εἰς κάθε ἄλλον λόγον παρὰ εἰς κακὴν ὁρμήν. Ἐπειτα τί ἐννοοῦμεν μὲ τὸ «καλὸ παιδί»; «Ἐνα παιδί, τὸ ὁποῖον δὲν μᾶς ταράττει, δὲν χαλᾷ τὴν ἡσυχίαν μας.» Καὶ τί ἄλλο συνηθίσσαμεν νὰ ὀνομάζωμεν κακὸ παιδί, παρὰ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐνοχλεῖ· τίποτε περισσότερον. Ἐὰν θέλωμεν μὲ ὀλίγας λέξεις νὰ συνοψίσωμεν τὸ σύστημα τῆς Μοντεσσόρι ἔχομεν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

1) Τὸ σύστημα τοῦτο βασιζόμενον ἐπὶ τῆς *αὐτοεκπαιδεύσεως* παραδέχεται ὅτι ὁ ἐκπαιδευὼν πρέπει ἀπλῶς νὰ υποθάλη τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδίου.

2) Ἐκάστη ἀνάπτυξις δεόν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ τοῦ παιδίου, ἄλλαις λέξεσιν· τὸ ἔργον τῆς ἀναπτύξεως νὰ ἐπιτελῆται ἀπὸ τὸ παιδί, καθ' ὅσον τοῦτο μεγαλώνει, καὶ ὄχι νὰ ἀφήνεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου.

Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι τὸ πρωταγωνιστοῦν πρόσωπον ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει δὲν εἶναι ὁ διδάσκαλος, ἀλλὰ τὸ παιδί. Ὁ ἀναλαμβάνων τὴν ἐκπαιδευσιν ὀφείλει νὰ κρατῇ ἑαυτόν εἰς *ἐντεχνον ἀπραξίαν*, ἔτοιμος πάντοτε νὰ προσφέρῃ τὰς ὁδηγίας του καὶ τὴν βοήθειαν του, ὡς ἄν τις παρουσιασθῇ ἡ ἀνάγκη. Ἀφοῦ δὲ ἐφοδιάσῃ τὸ παιδί, μὲ ὅλας τὰς ἀπαιτουμένας ἰκανότητας, νὰ τὸ ἀφήσῃ κατόπιν ἐλεύθερον νὰ μεταχειρισθῇ καὶ δοκιμάσῃ ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεώς του τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς του δυνάμεις.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ νῦν ἐν ἰσχύϊ ἐκπαιδευτικὴ μέθοδος, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει εἰς τὸ παιδί νὰ μάθῃ ὠρισμένα μαθήματα εἴτε ταῦτα τὸ ἐνδιαφέρουν εἴτε ὄχι, εἴτε θέλει, εἴτε δὲν θέλει, πρέπει πλέον νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς ἕν «σύστημα ἐλευθερίας», εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἀγάπη τοῦ παιδίου διὰ μίαν λελογισμένην ἐνέργειαν, ἡ ἐπιθυμία του νὰ ἐργασθῇ δι' ἑαυτό, ἡ χαρὰ του νὰ ὑπερνικήσῃ κάθε ἐμπόδιον θὰ υποβοηθήται ἀπὸ μίαν διακριτικὴν καὶ γεμάτην ἀγάπην ἐπίβλεψιν τοῦ διδασκάλου.

(Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ)

Ἄδαμ. Ἄδαμ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΟΙ ΝΕΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τὴν ἱστορίαν τῆς παιδαγωγικῆς ἀρχίζομεν ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν, διότι ἀπὸ τότε βλέπομεν, ὅτι ἐμφανίζονται συστηματικώτεροι καὶ μᾶλλον ἐξηκριβωμένοι θεωρίαι περὶ ἀγωγῆς.

Ἡ ἀγωγή δὲν ἔχει πολλὰ νὰ διδαχθῆ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἰσραηλίται, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Πέρσαι εἶχον ἐκπαιδεύσιν, ἀλλ' αὕτη ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο στοιχειώδης εἶχε τὸ ἐλάττωμα νὰ εἶναι ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῆς ἀνωτέρας τάξεως καὶ ν' ἀποκλείη τελείως τὴν γυναῖκα. Ἡ ἐκπαιδεύσις τοῦ λαοῦ περιορίζετο εἰς τὴν ἐκμάθησιν βιοποριστικῆς τινος τέχνης ἢ τῆς τέχνης τοῦ πολέμου. Εἰς τοὺς λαοὺς ἐκείνους ἡ ἀπτενέργεια τοῦ ἀτόμου καταπνίγεται καὶ τὰ πλήθη ζῶσιν ὑπὸ τὸ βᾶρος τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν, τῶν ἀμετακινήτων παραδόσεων καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ τῆς πολιτείας.

Ἡ ἀγωγή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παρουσιάζει θαυμάσια παραδείγματα τῆς ἐλευθέρου ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου. Οἱ νομοθέται εἶχον προνοήσει περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδίων, οἱ φιλόσοφοι ἐξέφερον σοφωτάτας γνώμης περὶ αὐτῆς. Ἡ ἐκ παραλλήλου ἀνάπτυξις τοῦ σώματος καὶ τῆς διανοίας ἦτο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡ ἐθνικὴ παράδοσις. Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀγωγή προορίζεται διὰ μίαν ὠρισμένην τάξιν ἀνθρώπων. Ὅχι μόνον ἡ ἀγωγή τὴν ὁποίαν βλέπομεν ἀναπτυσσομένην εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις μᾶλλον δι' αὐτομάτου καὶ φυσικῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγωγή τὴν ὁποίαν ὠνειρεύθησαν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης προορίζεται διὰ τοὺς ἐλευθέρους πολίτας, διὰ μίαν μειονότητα καὶ σχετικῶς μικρὸν ἀριθμὸν ἀνθρώπων, παραβλέπουσα τὸ πλῆθος τῶν δούλων καὶ τῶν μὴ πολιτῶν. Δὲν δύναται δὲ νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς μεγάλους ὄγκους.

Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἐκπαιδεύσιν ὑπῆρξαν μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων καθὼς εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἡ λογοτεχνία τῶν Ῥωμαίων εἶναι πτωχότερα ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως. Δὲν λείπουν ὁμοίως πολλὰ σοφαὶ γνώμαι καὶ παρατηρήσεις εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς. Ὁ νεώτερος κόσμος πολλὰ χρεωστῆ εἰς αὐτούς. Καθὼς διὰ τῆς ἀκριβείας τῆς σκέψεως καὶ τῆς τελειότητος τοῦ ὕφους ἐχρησίμευσαν μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὡς διδάσκαλοι τῆς λογοτεχνίας, οὕτω καὶ εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἠθικῆς ἐχρησίμευσαν ὡς ὁδηγοὶ τῶν νεωτέρων λαῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νέων χρόνων.

Οἱ μέσοι χρόνοι παρὰ τὰς προσπιθείας, αἱ ὁποῖαι μεταβάλλονται σήμερον, ὅπως ἀποδοθῆ σημασία τις εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἀρχαιότητος, τῆς ἀρκετικῆς, τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς ὑπακοῆς, ἐξακολουθοῦν νὰ θεωροῦνται ὡς χρόνοι καταπτώσεως καὶ μαρασμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ὁ κληρὸς καὶ τινες εὐγενεῖς λαμβάνουσιν ἀνωτέραν τινὰ μόρφωσιν. Ἀλλ' αὕτη περιορίζεται εἰς ἀπεράντους λεπτολογίας περὶ τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῶν τύπων τοῦ συλλογισμοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποδο-

λώνει τὴν διάνοιαν. Μεταξὺ λαοῦ καὶ λογίων ὑπάρχει μέγα χάσμα. Ἐκπαιδεύσεις λαϊκῆ σχεδὸν οὐδεμία, περιοριζομένη εἰς τὴν λατινιστὴν διδασκαλίαν τῆς κατηχέσεως. Τέλος ὑπεράνω ὄλων ἡ ἀπολυταρχία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία προσδιορίζει δι' ὄλους, μικροὺς καὶ μεγάλους, τὰ ὅρια τῆς νοήσεως, τῆς πίστεως, τῆς πράξεως.

Τοιαύτη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἡ κατάστασις τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἦτο καιρὸς πλέον ἢ Ἀναγέννησις ν' ἀφυπνίσῃ τὴν διάνοιαν, νὰ διεγείρῃ τὴν ἀσυνείδητον ἀνάγκην τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διὰ τοῦ γονίμου συνδυασμοῦ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ τῆς θύραθεν σοφίας νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν νεωτέραν παιδαγωγικὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἡ Ἀναγέννησις καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ θεωρίαι κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

1. Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΟΣ

Ὁ 16ος αἰὼν εἶναι καθὼς γνωρίζομεν αἰὼν ἀφυπνισμοῦ καὶ ἀνακαινίσεως. Μετὰ τῆς Ἀναγεννήσεως ἀρχίζει καὶ ἡ νέα παιδαγωγικὴ. Νέαι παιδαγωγικαὶ θεωρίαι, νέαι μέθοδοι θὰ ἐπικρατήσουν. Τὴν αὐστηρὰν καὶ καταθλιπτικὴν ἐκπαιδεύσιν τῶν μέσων χρόνων θὰ ἀντικαταστήσῃ εὐρύτερα καὶ φιλανθρωποτέρα ἐκπαιδεύσις. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, τὸ σῶμα κατεδικάζετο εἰς αὐστηρὰν δίαιταν, ἡ διάνοια εἰς δουλικὴν πειθαρχίαν. Ἡ Ἀναγέννησις θὰ δώσῃ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν εἰς τὴν ὑγιεινὴν καὶ τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις. Ὁ νοῦς θὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ συλλογισμοῦ. Αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις, ἀντὶ νὰ περιορίζωνται, θὰ λάβουν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν, ἡ σπουδὴ τῆς πραγματικότητος θὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς λεπτολογίας τῆς διαλεκτικῆς¹. Τέλος ἀντὶ τῆς μονομεροῦς καλλιέργειας τῆς κρίσεως, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος εἶχε καταστήσῃ μία διαλεκτικὴ μηχανή, θὰ ζητήσουν τὴν μόρφωσιν ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ νοῦ

1. Πᾶσα ἡ διανοητικὴ ἐργασία τῶν μέσων χρόνων κατατρίβεται εἰς τὴν μελέτην τοῦ συλλογισμοῦ καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ πρὸς δικαιολογίαν τῶν δοξασιῶν τῆς ἐποχῆς. Δὲν ὑπάρχει ἐλευθέρη ἐπιστήμη. Ὁ νοῦς οὐδὲν νεώτερον σκέπτεται. Κανονίζει ἑαυτὸν πρὸς τὴν σκέψιν τῶν παλαιότερων. Ρυθμιστὴς τῆς διανοητικῆς ἐργασίας εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης, τοῦ ὁποίου τὸ περὶ λογικῆς (διαλεκτικῆς) σύγγραμμα (τὰ ἀναλυτικὰ) θεωροῦνται ὡς ἀλάνθαστος κανὼν πάσης διανοήσεως. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν μέσων χρόνων, καθὼς παρατήρησε τόσον ἐπιτυχῶς ὁ Locke, ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ζῶον δίπουν ἀφήσας τὸν Ἀριστοτέλη νὰ φροντίσῃ περὶ τοῦ λογικοῦ του. Κατὰ τῆς ὑποταγῆς ταύτης εἰς τὴν αὐθεντείαν ἐξηγέρθησαν οἱ σοφοὶ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τὴν προσπάθειαν αὐτῶν, ὅπως ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς ἐκείνους, διετύπωσεν ὁ Βάκων εἰς τὸ περίφημον σύγγραμμά του, τὸ Νέον ὄργανον.

καὶ τοῦ σώματος, τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς γνωστικῆς δυνάμεως, τῆς καρδίας καὶ τῆς βουλήσεως.

Ἡ Ἀναγέννησις ἐλάτρευσε περισσότερο πάσης ἄλλης ἐποχῆς τὴν ἀρχαιότητα. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν νὰ θελήσουν νὰ ἐκπαιδεύσουν τοὺς νέους διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων. Ἡ μέση ἐκπαίδευσις εἶναι ἔργον τοῦ 16ου αἰῶνος. Τὰ ξηρὰ καὶ δύσπεπτα συγγράμματα τῶν μέσων χρόνων θὰ ἐκτοπισθοῦν ὑπὸ τῶν ἔργων τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ῥώμης, τὰ ὅποια εἶχεν ἐκλαϊκεύσει ἢ εὔρεισις τῆς τυπογραφίας. Διὰ τῶν ἔργων τούτων ἀναγεννᾶται ἡ ἀκρίβεια τῆς σκέψεως, ἡ λαμπρότης καὶ ἡ χάρις τῆς μορφῆς. Αἱ ἔθνικαὶ γλῶσσαι καθιερωθεῖσαι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ δι' εὐφυστάτων συγγραφέων γίνονται ὄργανα πνευματικοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἡ ἀκμὴ τῶν τεχνῶν, αἱ ὅποια κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐφθασαν εἰς μεγίστην τελειότητα διὰ τῶν ἀπαραμίλλων καλλιτεχνῶν τοῦ 16ου αἰῶνος, εὐρύνει τὸν ὀρίζοντα τῆς ζωῆς καὶ διεγείρει νέας συγκινήσεις.

Ἡ θριαμβευτικὴ μεταρρύθμισις τέλος ἀφυπνίζει τὴν ἀτομικὴν σκέψιν καὶ τὴν τάσιν πρὸς ἐλευθέρως ἐρεύνας καὶ ἐπιβάλλει συγχρόνως μεγίστας προσπάθειάς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

Δὲν πρέπει ὁμως νὰ φαντασθῶμεν ὅτι τὰ πάντα εἶναι τέλεια εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ 16ου αἰῶνος. Πρῶτον καθὼς εἶναι φυσικὸν οἱ νεωτερισταὶ διακρίνονται περισσότερο διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν παρά διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς σκέψεως. Μετὰ θέρμης δεικνύουν τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν χωρὶς νὰ ἐρευνήσουν μετ' ἀκριβείας τὰ μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀρκοῦνται εἰς τὴν χειραφέτησιν τοῦ πνεύματος, λησμονοῦντες νὰ κανονίσουν αὐτό. Τέλος πολλοὶ περιπίπτουν εἰς τὰς ὑπερβολὰς τοῦ κλασικισμοῦ. Φροντίζουν περισσότερο διὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ λόγου. Ἡ Κικερωνομανία καὶ ἡ ρητορικὴ κινδυνεύουν ν' ἀντικαταστήσουν τὴν μεσαιωνικὴν προκατάληψιν τοῦ συλλογισμοῦ.

Θεωρία καὶ πράξις εἰς τὴν παιδαγωγικὴν τοῦ 16 αἰῶνος.

Ἄλλως τε εἰς τὴν παιδαγωγικὴν τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος πρέπει νὰ χωρίσωμεν τὴν θεωρίαν ἀπὸ τὴν πράξιν. Ἡ θεωρία τολμηρὰ προηγείται τῆς ἐποχῆς. Ἡ πράξις δὲν δύναται ν' ἀπαλλαγῇ ἐντελῶς ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἕξεις παρά τὰς εὐτυχεῖς ἀποπειράς.

Τὰς παιδαγωγικὰς θεωρίας τοῦ 16ου αἰῶνος πρέπει νὰ ζητήσωμεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ **Ἐράσμου**, τοῦ **Rabelais**, τοῦ **Montaigne**, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα εἶναι τόσον προηγμένα, ὥστε δύνανται νὰ ἐλκύσουν τὴν προσοχὴν ἡμῶν τῶν νεωτέρων.

Ὡς πρὸς τὴν πράξιν βλέπομεν πρῶτον τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν, ἰδίως εἰς τὰ πρῶτα γυμνάσια τῶν Ἰησουιτῶν καὶ πρὸς τούτων εἰς τὰ γυμνάσια τῶν διαμαρτυρομένων, ἰδίως εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Στρασβούργου, τὸ ὅποσον διευθύνει ὁ διάσημος **Sturm** (1537—1589). Μετὰ ταῦτα βλέπομεν τὸν ἀνακαινισμόν τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως διὰ τῆς

ιδρύσεως τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας (1530) καὶ τῶν λαμπρῶν μαθημάτων τοῦ **Ramus**. Τέλος διὰ τῆς προσπάθειας τῶν διαμαρτυρομένων καὶ πρὸ πάντων τοῦ **Λουθήρου** γεννᾶται ἡ **πρώτη ἐκπαίδευσις**.

Ἐν τούτοις ἡ παιδαγωγικὴ διανόησις μένει πάντοτε ἀνωτέρα τῆς πράξεως. Αἱ θεωρίαι προηγούνται πολὺ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ περὶ τούτων κυρίως πρέπει νὰ ὁμιλήσωμεν.

2. Ο ΕΡΑΣΜΟΣ (1467-1536)

Ὁ Ἐρασμος ἐγεννήθη ἐν **Rotterdam** τῆς Ὀλλανδίας. Πνεῦμα φιλελεύθερον καὶ πολυάσχολον, συνετέλεσε διὰ τῶν πολυαρίθμων συγγραμμάτων του, μεταφράσεων, γραμματικῶν, λεξικῶν, πρωτοτύπων ἔργων, ὅπως διασπείρη περὶ αὐτὸν καὶ μεταδώσῃ εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν θερμὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὰ κλασσικὰ γράμματα. Δὲν εἰργάσθη ἀμέσως ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι οὐδέποτε ἐδίδαξεν, ἀλλ' ἐνεθάρρυνε διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ διὰ τῆς ἐνεργητικότητός του τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων. Ὁ σοφός, ὁ ὅποιος ἔλεγε «ἔταν θὰ ἔχω χρήματα, θὰ ἀγοράσω πρῶτον ἑλληνικὰ βιβλία, ὕστερον ἐνδύματα» δικαιούται νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν δημιουργῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ Ἐρασμος ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν καθὼς ὁ **Βολταῖρος** ὑπὸ τῶν Ἰησουιτῶν. Ἀλλὰ τοῦτο τίποτε δὲν ἀφήρσεν εἰς τὰ ἐλεύθερα ἐκεῖνα πνεύματα, οὔτε ἀπὸ τὴν ἀνυπέτακτον ἰδιοσυγκρασίαν, οὔτε ἀπὸ τὸν σατυρικὸν οἴστρον. Ἄλλως τε οἱ διδάσκαλοί του ἦσαν πνεύματα φωτεινά. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγάπην των πρὸς τοὺς ἀρχαίους, τὴν ὁποίαν μετέδωκαν εἰς τὸν Ἐρασμον. Ὁ **Ροδόλφος Ἀγρικόλας**, περὶ τοῦ ὁποίου μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὁμιλεῖ ὁ Ἐρασμος, ὑπήρξεν ἐνθερμος διδάσκαλος τῶν ἀρχαίων καὶ συγχρόνως πικρὸς ἐπικριτὴς τῶν παιδαγωγικῶν ἕξεων τῆς ἐποχῆς του, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ σχολὴ παρουσίαζε μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς φυλακὴν.

«Ἐὰν πράγμα τι ἔχη ὄνομα ἀντιφατικόν, ἔλεγε, τοῦτο εἶναι ἡ σχολή. Οἱ Ἕλληνες τὴν ὀνόμασαν **σχολήν**, τὸ ὅποσον σημαίνει ἀνεσις, ἀναψυχή, οἱ Λατῖνοι **ludus** δηλαδὴ παιδιάν. Τίποτε δὲν ἀπέχει περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀναψυχὴν καὶ τὴν παιδιάν. Ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ὀνόμασε **φροντιστήριον** δηλαδὴ τόπον μερίμνης, βασάνων καὶ πράγματι τὸ ὄνομα τοῦτο περισσότερο ἀρμόζει εἰς αὐτήν».

Ἄλλὰ κυρίως ὁ Ἐρασμος ὑπῆρξε μᾶλλον ὁ ἴδιος διδάσκαλος ἑαυτοῦ. Δι' ἀτομικῆς προσπάθειας ἐσπούδασεν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς ἀρχαιότητος, ἐσπούδασε δι' ἑλθῆς τῆς ζωῆς του. Ἄλλοτε ὑπότροφος εἰς τὸ κολλέγιον **Montaigne**, εἰς τοὺς Ἰαρισίους, ἄλλοτε παιδαγωγὸς πλουσίων εὐπατριδῶν, ἐπεδίωξεν πάντοτε τὴν ἐπιστήμην, διατρέχων τὴν Εὐρώπην καὶ ζητῶν νὰ εὕρῃ εἰς τὰς προηγμένας πόλεις εὐκαιρίαν διὰ νὰ διδαχθῇ κάτι νέον.

Ἔργα παιδαγωγικὰ τοῦ Ἐράσμου.

Τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ Ἐράσμου ἔχουν σχέσιν πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι σχεδὸν διδακτικὰ βιβλία, στοιχειώδεις πραγματεῖαι πρακτικῆς παιδαγωγικῆς, οὕτω π.χ. τὰ βιβλία του **περὶ ἐπιστολογρα-**

φίας, *περὶ τῆς λεπτότητος τῶν παιδικῶν τρόπων* κτλ. *Αἱ Adagiones* (παροιμῖαι) εἶναι περιληπτικώτατος κατάλογος ἀρχαίων παροιμιῶν καὶ γνωμικῶν. Τὰ *colloquia* εἶναι διάλογοι πρὸς χρῆσιν τῶν νέων, μολοντί δὲ συγγραφεὺς ἐμιλεῖ περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει ν' ἀκούουν οἱ μαθηταί. Εἰς ἄλλα γενικωτέρου περιεχομένου ἔργα δὲ Ἐρασμος ἐκθέτει τὰς θεωρίας του περὶ ἀγωγῆς. Εἰς τὸ μικρὸν σύγγραμμα *περὶ τῆς μεθόδου τῶν σπουδῶν* (*de Ratione studii*) ζητεῖ τοὺς κανόνες τῆς λογοτεχνικῆς μορφώσεως, τῆς σπουδῆς τῆς γραμματικῆς, τῆς καλλιέργειας τῆς μνήμης, τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων συγγραφέων. Ἄλλη τις πραγματεία, ἐπιγραφομένη *περὶ τῆς πρώτης ἐλευθέρως ἀγωγῆς τῶν παιδῶν* (*De pueris statim ac liberaliter instituendis*), εἶναι σημαντικώτερα καὶ διαλαμβάνει συνολικῶς περὶ τῆς ἀγωγῆς. Ὁ Ἐρασμος μελετᾷ τὴν φύσιν τοῦ παιδός, τὸ ζήτημα ἐὰν δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰ πρῶτα ἔτη, τὰς περιποιήσεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ δεικνύωμεν πρὸς τὴν τρυφεράν ἡλικίαν, συνιστᾷ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα ἐλκύνουν τὰ μικρὰ καὶ κατακρίνει δριμύτατα τὴν βάρβαρον πειθαρχίαν τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Ἐρασμος εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους παιδαγωγούς, οἱ ὁποῖοι κατενόησαν τὴν σπουδαιότητα τῆς λεπτότητος τῶν τρόπων. Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ τῶν ἀνεπτυγμένων αἱ τάξεις ἀνέχονται βαναυσότητος, τὰς ὁποίας θὰ ἀπεστρέφετο σήμερον ὁ ἀμαθέστερος τῶν ἀγροίκων, ἦτο καλὸν νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν περιποίησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς. Ὁ Ἐρασμος ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι ἡ λεπτότης τῶν τρόπων ἔχει τὴν ἠθικὴν αὐτῆς σημασίαν, ὅτι δὲν εἶναι κάτι καθαρῶς συνθηματικόν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἡ ἐξωτερικεύσις ψυχῆς καλῶς ἐρρυθμισμένης. Διὰ τοῦτο δίδει σπουδαιωτάτην θέσιν εἰς αὐτὴν ἐν τῇ ἀγωγῇ :

«Τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς τῆς νεολαίας περιλαμβάνει πολλὰ μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον τὸ καὶ σπουδαιώτερον εἶναι ἡ ἀπαλὴ ψυχὴ τοῦ παιδός νὰ διδαχθῇ τὴν εὐσέβειαν· τὸ δεύτερον ν' ἀγαπήσῃ καὶ νὰ μάθῃ τὰς ἐλευθέρως τέχνας· τὸ τρίτον ν' ἀποκτήσῃ τὴν δεξιότητα καλῆς συμπεριφορᾶς· τὸ τέταρτον νὰ συνηθίσῃ ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας εἰς τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων».

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς φανῇ περίεργον ἐὰν ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων κατὰ τὸν Ἐρασμον εἶναι ἀκόμη λίαν ἀτελής, μὴ ἀπαιτοῦσα συνήθως πολλοὺς κόπους, ἐνίοτε πολὺ ἀπαιτητικὴ, πάντοτε ὁμως ἀφελής. «Εἶναι καθήκον θρησκευτικόν, λέγει, νὰ χαιρετῶμεν ἐκείνον, ὁ ὁποῖος πταρνίζεται.— Εἶναι πρᾶγμα ἠθικῶς ἀπρεπές, ὅταν πίνῃ κανεὶς, νὰ κλίνη τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω, καθὼς κάμνουν οἱ πελαργοί, διὰ νὰ μὴ μείνῃ τίποτε ἐντὸς τοῦ ποτηρίου.— Ἐὰν ρίψῃτε τεμάχιον ἄρτου κατὰ γῆς, πρέπει νὰ τὸ ἀσπασθῆτε, ὅταν θὰ τὸ λάβετε». Ὁ Ἐρασμος ἀφ' ἑτέρου φαίνεται, ὅτι ἐπιτρέπει νὰ ἀπομύττεται κανεὶς διὰ τῶν δακτύλων, μολοντί ἀπαγορεύει νὰ μεταχειρίζομεθα ὡς μανδύλιον τὸν σκοῦρον ἢ τὸ ἐνδυμα. Συμβουλεύει νὰ καθα-

ρίζωμεν τὸ πρόσωπον τὴν πρῶταν διὰ καθαροῦ ὕδατος· ἀλλὰ προσθέτει «τὸ νὰ ἐπαναλάβῃ κανεὶς ὑστερον τοῦτο εἶναι ἄσκοπον».

Καθὼς δὲ Κοιντιλιανός,¹ ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐμπνέεται, ὁ Ἐρασμος δὲν ἀπαξιοῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀστικὴν σχολὴν καὶ νὰ κανονίσῃ τὰς πρώτας ἀσκήσεις. Εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ λόγιος εἶναι ἀπήχησις τῆς *institutio oratoria* καὶ τῶν παιδαγωγικῶν δοκιμῶν τοῦ Πλουτάρχου. Ἀξίζει νὰ συγκρατήσωμεν μερικὰς γνώμας :

«Μανθάνομεν μὲ ὅλην μας τὴν εὐχαρίστησιν ἀπὸ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἀγαπῶμεν.—Οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς δὲν δύνανται νὰ ἐκπαιδεύσουν καλὰ τὰ τέκνα των ἐὰν κάμνουν μόνον νὰ τοὺς φοβοῦνται.—Υπάρχουν παιδιά τὰ ὁποῖα ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ φονεύσῃ παρὰ νὰ τὰ διορθώσῃ μὲ τὸ ξύλον· μὲ τὴν γλυκύτητα καὶ τὰς καλὰς συμβουλὰς ἐπιτυγχάνομεν ὅ,τι θέλομεν ἀπ' αὐτά.—Τὰ παιδιά θὰ μάθουν νὰ ὀμιλοῦν τὴν γλῶσσάν των χωρὶς κανένα κόπον, μόνον μὲ τὴν συνήθειαν καὶ τὴν ἐξάσκησιν.—Ἡ πρώτη ἐξάσκησις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν εἶναι ὀλίγον ὀχληρά· ὁ διδάσκαλος θὰ μετριώσῃ ἐπιτηδείως τὴν ἀηδίαν μεταχειριζόμενος ἐπαγωγὸν μέθοδον».

Ἐξ ὅλων τούτων προκύπτει μία παιδαγωγικὴ φιλάνθρωπος καὶ πλήρης τρυφερότητος πρὸς τὰ παιδιά. Ὁ Ἐρασμος ἐπικαλεῖται δι' αὐτὰ τὸ γάλα καὶ τὰς θωπείας τῆς μητρός, τὴν οἰκειότητα καὶ τὴν εὐμένειαν τοῦ πατρὸς, τὴν καθαριότητα ἀκόμη καὶ τὴν κομψότητα τῆς σχολῆς, τέλος τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ διδασκάλου.

Οἱ λόγιοι τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν ἀποκλείουν τὰς γυναῖκας ἀπὸ πᾶσαν συμμετοχὴν εἰς τοὺς φιλολογικοὺς θησαυρούς, τοὺς ὁποίους ἤνοιγεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἀνευρεθεῖσα ἀρχαιότης. Ὁ Ἐρασμος μάλιστα δέχεται ἰσὴν διανομὴν μετ' αὐτῶν.

Εἰς τὸν *Διάλογον τοῦ ἀββᾶ καὶ τῆς λογίας γυναικὸς* ζητεῖ δι' αὐτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μανθάνῃ τὴν λατινικὴν «διὰ νὰ συνδιαλέγηται καθ' ἑκάστην μετὰ τοσοῦτων συγγραφέων τόσοσιν εὐγλώττων, τόσοσιν διδακτικῶν τόσοσιν συνετῶν, τόσοσιν καλῶν συμβούλων». Εἰς τὸ βιβλίον τὸ ἐπιγραφόμενον *Χριστιανικὸς γάμος* εἰρωνεύεται τὰ κερᾶσια, τὰ ἑποῖα μανθάνουν μόνον νὰ κάμνουν ὑποκλίσεις, νὰ κρατοῦν ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας, νὰ σφίγγουν τὰ χεῖλη ὅταν γελοῦν, νὰ πίνουν καὶ νὰ τρώγουν ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον ἐνώπιον τῶν ξένων ἀφοῦ προηγουμένως χορτάσων ἀρκετὰ καλά. Ὁ Ἐρασμος εἰς τὴν γυναῖκα συνιστᾷ πᾶν εἶδος μαθήσεως, ἡ ὁποία θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὴν ν' ἀνατρέφῃ ἢ ἰδίᾳ τὸ τέκνον τῆς καὶ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν διανοητικὸν βίον τοῦ συζύγου τῆς.

Ὁ *Vivès*, σύγχρονος τοῦ Ἐράσμου (1492—1540), Ἰσπανὸς παιδαγωγός, ἐξέφραζεν ἀναλόγους σκέψεις εἰς τὰ συγγράμματά του περὶ τῆς

1. Ὁ Κοιντιλιανὸς εἶναι συγγραφεὺς Ρωμαῖος τῶν πρώτων αὐτοκρατορικῶν χρόνων (36—95 μ. Χ.) ὀνομαστὸς ρητοροδιδάσκαλος καὶ συγγραφεὺς πραγματείας περὶ ρητορικῆς (*institutio oratoria*), εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν ἐντὸς τῆς λεπτῆς λογοτεχνικῆς ἀντιλήψεως πολυτίμους γνώμας περὶ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν νέων.

της ανατροφής των γυναικών, εις τὰ ὅποια συνιστᾶ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σενέκα εἰς τὰ κοράσια.

Ἐν συνόψει ἡ παιδαγωγικὴ τοῦ Ἐράσμου δὲν εἶναι ἀνευ ἀξίας. Ἀλλὰ δι' αὐτῆς ἡ ἐκπαίδευσις ἐκινδύνευε νὰ μείνῃ ἀποκλειστικῶς ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Θιασώτης τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἔδιδε μικρὰν σημασίαν εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν, ἔλεγεν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐγ- γίσωμεν ἀκροθιγῶς. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποσον μᾶς δίδει τὴν πραγματικὴν εἰκό- να τοῦ Ἐράσμου εἶναι, ὅτι συνεδούλευε τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν ἐπι- στημῶν κυρίως διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ γνώσει τῆς φύσεως θὰ εὕρη πηγὴν ἀφθονον μεταφορῶν, εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων.

3. Ο RABELAIS (1483—1553)

Νοῦς πολὺ διάφορος ὁ Rabelais ἴ πρέπει νὰ τεθῆ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, οἱ ἔποιοι μετερρύθμισαν τὴν τέχνην τῆς μορφώσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Μεταξὺ τῶν ἀθυροστομιῶν τοῦ σατυρικοῦ τοῦ ἔργου ἀπαντῶμεν σελίδας ὑψίστης σο- βαρότητος ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτει τέλειον σύστημα παιδείσεως. Διὰ τοῦ Rabelais δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται ὁ **πρα- γματισμὸς** εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἀντιθέτως πρὸς τὴν **τυπικότητα** τοῦ scho- λαστικισμοῦ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Γαργαντουᾶ στρέφει τὸν νοῦν τοῦ νέου πρὸς πράγματα, τὰ ὅποια τῷ ὄντι ἀξίζουσιν νὰ τὸν ἀπασχολήσουν. Προαισθάνε- ται τὸ μέλλον, τὸ ὅποσον ἐπιφυλάσσεται εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀγωγὴν, εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως.

Προτρέπει τὸν νοῦν ὄχι πλέον εἰς τὰς κοπιώδεις λεπτολογίας καὶ τὰ πολύπλοκα τεχνάσματα τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ἀλλ' εἰς ἐπιμόχθους προσπαθείας, εἰς εὐρεῖαν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπίκρισις τῆς ἀρχαίας ἀγωγῆς. — **Ἡ νέα ἀγωγή.** Τὸ σατυρικὸν πνεῦμα τοῦ Rabelais εὗρε πλουσίαν τροφήν εἰς τὰ ἔθη τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ τὸ βιβλίον του εἶναι εἶδος συλλογῆς λιβελλογραφημάτων. Ἀλλὰ τὰ σκώμματα του ἐστράφησαν περισσότερον παντὸς ἄλλου κατὰ τῆς ἐκπαι- δεύσεως τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ὁ Γαργαντουᾶ κατ' ἀρχὰς ἐξεπαιδεύθη κατὰ τὴν σχολαστικὴν μέθο- δον. Ἐργάζεται ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη μὲ ὄλας του τὰς δυνάμεις, μανθάνει τόσον καλὰ τὰ βιβλία, ὥστε δύναται νὰ τὰ ἀπομνημονεύσῃ ἀντιστρόφως. «Ἐν τούτοις ὁ πατήρ του παρετήρησεν, ὅτι τίποτε δὲν ὠφελείτο καὶ τὸ χειρότε-

1. Ὁ Rabelais εἶναι ὁ γνωστὸς γάλλος λογογράφος τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος, ὁ περιεργὸς ἀλλ' εὐφυέστατος συγγραφεὺς τοῦ Gargantua καὶ Pantagruel. Τὸ ἔργον τοῦτο γεγραμμένον εἰς τὴν γαλλικὴν τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος εἶναι εἶδος σατυ- ρικοῦ μυθιστορήματος.

Ἐκδόσεις πολλαί. Καλὴ καὶ πρόχειρος ἡ τοῦ Hachette (grands écrivains français) μετὰ σημειώσεων ὑπὸ Miller, τ. 2 φρ. Πλείονα παρὰ R. Doumic—H. L. Française σ. 127 κ. τ.

ρον ἀπέβαινε ἀνόητος, μωρός, ὄλως διόλου ἀφηρημένος καὶ ξαναμωρα- μένος».

Κατὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης, τῆς ἀνοήτου καὶ τεχνητῆς, ἡ ὁποία ὑπερφορτῶνει τὴν μνήμην, ἡ ὁποία κρατεῖ τὸν μαθητὴν ἐπὶ σειρὰν ἔτων ἐπάνω εἰς ἀνούσια βιβλία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ νοῦς χάνει πᾶσαν πρωτοβου- λίαν, ἡ ὁποία τὸν ἀποκινηθώνει ἀντὶ νὰ τὸν ἐξυπνίσῃ, ὁ Rabelais ἀντι- τάσσει τὴν φυσικὴν ἀγωγὴν, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὴν πείραν καὶ τὰ γεγονότα, ἡ ὁποία μορφώνει τὸν νέον ὄχι διὰ τὰς συζητήσεις τῆς σχολῆς, ἀλλὰ διὰ τὴν πραγματικὴν ζωὴν, διὰ τὰς συναναστροφὰς τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία τέλος πλουτίζει τὴν διάνοιαν καὶ κοσμεῖ τὴν μνήμην.

Ὁ Εὐδαίμων, ὁ ὅποιος εἰς τὸ μυθιστόρημα τοῦ Rabelais ἀντιπροσω- πεύει τὸν τρώξιμον τῶν νέων μεθόδων, σκέπτεται μετ' ἀκριβείας, ὁμιλεῖ μετ' εὐχερείας, παρουσιάζεται ἔχι μετὰ θράσους, ἀλλὰ μετὰ πεποιθήσεως.

Ὅταν συναντᾶται μετὰ τοῦ Γαργαντουᾶ στρέφεται πρὸς αὐτὸν «μὲ τὸν σκοῦφον εἰς τὸ χέρι, μὲ πρόσωπον γελαστόν, μὲ στόμα ρόδινον, μὲ θάρρος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μὲ σεμνότητα νεανικὴν», τὸν προσφωνεῖ μετὰ κομψότητος καὶ χάριτος. Εἰς ὄλας τὰς φιλοφρονήσεις τοῦ Εὐδαίμονος ὁ Γαργαντουᾶ δὲν εὐρίσκει τίποτε ν' ἀπαντήσῃ· «ὄλη ἡ στάσις του δει- κνύει, ὅτι ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ ἀρχίσῃ νὰ κλαίῃ σὰν ἀγελάδα.» Ἐκρυπτε τὸ πρόσωπόν του μὲ τὸν σκοῦφον του καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πάρῃς μίαν λέξιν ἀπὸ τὸ στόμα του».

Ὁ Rabelais μετ' εὐστοχίας ἐπροσωποποίησεν εἰς τοὺς δύο τούτους μαθητὰς τοὺς διαφορωτάτους κατὰ τὴν συμπεριφορὰν δύο μεθόδους ἀντι- θέτους τῆς ἀγωγῆς, ἐκ τῶν ἑποίων ἢ μία διὰ τῆς μηχανικῆς ἀσκήσεως τῆς μνήμης ἀποκαιμίζει καὶ ἀμβλύνει τὴν διάνοιαν, ἢ ἄλλη ἐπιτρέπουσα περισσότεραν ἐλευθερίαν μορφώνει διανοίας ζωηράς, χαρακτῆρας ἐλευθέ- ρους καὶ εἰλικρινεῖς.

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα λεπτομερείας τινὰς τῆς ἀγωγῆς, ὅπως τὴν ἀντι- λαμβάνεται ὁ Rabelais. Ἀφοῦ μᾶς ἔδειξε τὰ ἐλαττώματα τὰ ὅποια ἀπέ- κτησεν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν πρώτων διδασκάλων του ὁ Γαργαντουᾶ, τὸν ἐμπιστεύεται εἰς ἄλλον παιδαγωγόν, τὸν Πονοκράτην, τὸν ὅποσον ἐπιφορ- τίξῃ νὰ διορθώσῃ τὰ ἐλαττώματά του, νὰ τὸν διαπαιδαγωγήσῃ ἐκ νέου, ὀδηγῶν κατὰ τὰς ἰδικὰς του μεθόδους.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Πονοκράτης προχωρεῖ βραδέως. Γνωρίζει, ὅτι ἡ φύσις δὲν θέλει ἄλματα. Μελετᾶ καὶ παρατηρεῖ τὸν μαθητὴν του. Θέλει νὰ κρί- νῃ περὶ τῆς φυσικῆς πορείας αὐτοῦ. Κατόπιν ἀρχίζει τὸ ἔργον. Προσπαθεῖ ν' ἀναπλάσῃ καθ' ὀλοκληρίαν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν νοῦν τοῦ Γαργαν- τουᾶ ἐπιτηρῶν συγχρόνως τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ τὴν φυσικὴν, τὴν διανοητι- κὴν καὶ τὴν ἠθικὴν.

(Ἀκολουθεῖ)

Κατὰ τὸν Compayré

X. Θ.

Α. ΡΑΒΣΤ

Η ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ

Α'. Ἡ διδασκαλία τῆς χειροτεχνίας δικαιολογουμένη ἐκ τῆς ιστορίας τοῦ πολιτισμοῦ (κοινωνιολογικῶς καὶ τεχνολογικῶς), ἐκ τῆς ψυχολογίας καὶ ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς διδακτικῆς.

Ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ καὶ τὸ ἐργαλεῖον. Κινητήρια συναισθήματα καὶ ἀσκήσεις μυῶν. Ἡ σημασία τῆς χειροτεχνίας ἐν τῇ πνευματικῇ μορφώσει. Ἡ κοινωνικὴ σημασία τῆς διδασκαλίας τῆς χειροτεχνίας. Ἡ διδασκαλία τῆς χειροτεχνίας ὡς μέσον ἀγωγῆς ἐν γένει.

* *

«Ἐργαλεῖον τῶν ἐργαλείων» ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἀνθρωπίνην χεῖρα, καὶ εἶναι πράγματι τοιαύτη ὑπὸ τριπλῆν ἔποψιν. Ἐν πρώτοις εἶναι τὸ φυσικὸν ἐκ γενετῆς δεδομένον εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐργαλεῖον, εἶτα χρησιμεύει ὡς πρότυπον διὰ τὰ τεχνητῶς παρασκευασθέντα μηχανικὰ ἐργαλεῖα καὶ τέλος ἐπὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς στηρίζεται οὐσιωδέστατα ἢ κατασκευῇ τῶν τελευταίων τούτων, ἅτινα καὶ συνήθως «χειροτεχνικὰ ἢ χειρωνακτικὰ ἐργαλεῖα» καλοῦνται.

Ἡ χεὶρ διὰ τῆς διαρθρώσεώς της, ἕνεκα τῆς ὁποίας εἶναι θαυμασιῶς ἐπιτηδεῖα πρὸς ἐκτέλεσιν διαφορωτάτων ἐργασιῶν, ἀποτελεῖ τὸ ἀρχικὸν πρότυπον πάντων τῶν τεχνικῶν ἐργαλείων. Ταῦτα τὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα ὁ πρῶτος ἀνθρώπος κατ' ἀρχὰς κατεσκεύασε, προφανῶς ἀπέβλεπον μόνον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ὑπὸ τῆς χειρὸς ἐκτελουμένων ἐνεργειῶν καὶ ὡς τοιαῦτα ἐπομένως οὐδὲν ἄλλο παριστῶσιν ἢ μίαν συμπλήρωσιν τῆς φυσικῆς χειρὸς. Ὁ μετὰ ξυλίνης λαβῆς π. χ. λίθος εἶναι ἡ ἀπλουστάτη τεχνητὴ μίμησις τοῦ πήχεως τῆς χειρὸς μετὰ τῆς συνεσφιγμένης πυγμῆς, καὶ πᾶσαι αἱ σφύραι καὶ αἱ ἀξίναι ἀνάγονται εἰς τὸ θεμελιώδες τοῦτο σχῆμα. Εἰς τὴν σφύραν τῶν σιδηρουργῶν καὶ εἰς τὸ σφυρίον τῶν μεταλλευτῶν τὸ αὐτὸ σχεδὸν ἀναλλοίωτον μέχρι σήμερον διατηρήθη σχῆμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γιγάντειον ἀκόμη ἀτμοκίνητον χαλυβδίνην σφύραν ἀναγνωρίζεται ἢ θεμελιώδης αὐτῆ μορφῆ· ὅσον δὴποτε δὲ μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἢ διαφορὰ μετὰ τοῦ πελωρίου τούτου ἐργαλείου τῆς νεωτέρας τέχνης καὶ τῆς λιθίνης σφύρας τῶν προϊστορικῶν χρόνων, δὲν δύναται τις ὅμως νὰ ἀρνηθῇ ποιᾶν τινὰ συγγένειαν μετὰ τῆς ἀλληλουχίας τῶν σκέψεων τοῦ ἐφευρέτου τῆς ἀτμοκίνητου σφύρας καὶ τῶν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἐκείνου, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν πρώτην λιθίνην σφύραν.

Σπουδαῖον μετασχηματισμὸν ὑπέστη ἡ σφύρα, ὅποτε προσλαβοῦσα καὶ κόψιν μετετρέπη εἰς σκέπαρνον καὶ πέλεκυν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἢ χρησιμότης αὐτῆς ὡς ἐργαλείου, καθὼς καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἐν καιρῷ

ἀμύνης οὐσιωδῶς ἠδξήθη. Διὰ τὸν μετασχηματισμὸν τοῦτον προφανῶς ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπον οἱ κοπτήρες ὀδόντες. Ἐπίσης τὴν ἀπλῆν ὀδοντοστοιχίαν μιμεῖται ἡ ρίνη καὶ ὁ πρίων, ἐνῶ ἡ δραττομένη χεὶρ καὶ αἱ δύο σιαγόνες [ἄνω καὶ κάτω] εὐρίσκουν ἐφαρμογὴν εἰς τὰς διαφόρους λαβίδας. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μάχαιρα καὶ σμίλη ἔσχον ὡς πρότυπον τὸν κοπτήρα ὀδόντα, ἢ δὲ τρυπάνη τὸν τεταμένον δείκτην τῆς χειρὸς μετὰ τοῦ ὀξέος ὄνυχος. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν σφύρα, σκέπαρνον, πέλεκυς, πρίων, ἡλάγγρα, μάχαιρα, σμίλη, καὶ τρυπάνη ἀποτελοῦσι τὰ πρώτιστα ἐργαλεῖα, τῶν ὁποίων ἢ ἐφευρέσεις καὶ ἢ χρήσεις ἐσήμαινε διὰ τὸν πρῶτον ἀνθρώπον τὸν πρῶτον ὄρον τῆς περαιτέρω προόδου ἐν τῷ πολιτισμῷ, ὅπως καὶ σήμερον ἐτι τοῦτο καταφαίνεται εἰς τὰς ἀνθρωπίνας φυλάς, αἵτινες ἔμειναν ἐν τῇ κατωτάτῃ βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀξία τῶν ἐργαλείων ἠδξήθη φυσικὰ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως διαφόρων ἄλλων ὑλῶν (ξύλων, κεράτων, ὀστῶν, ὀστρέων, λίθων διαφόρου σκληρότητος, μετάλλων), αἵτινες παρείχον εἰς τὸ ἐργαλεῖον μεγαλύτεραν στερεότητα καὶ ἐπέτρεπον ὅπως δοθῇ εἰς αὐτὸ σκοπιμώτερον σχῆμα.

Περὶ τῶν βαθμίδων τούτων τῆς ἐξελίξεως παρέχει πληροφάρια ἡ Προϊστορικὴ, ἢ ὁποία μᾶς διδάσκει, ὅτι τὴν ἐποχὴν τοῦ λίθου καὶ τοῦ ὀρειχάλκου διεδέχθη ἢ ἐποχὴ τοῦ σιδήρου, ἐνῶ αἱ ἐπιτυχίαι τῆς νεωτέρας ἐποχῆς οφείλονται μόνον εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ σκληροτάτου χάλυβος. Προκειμένου περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν ἐργαλείων, αὕτη συνίσταται εἰς βαθμιαίαν τινὰ τροποποίησιν, καθότι ὡς πρὸς τὴν θεμελιώδη αὐτῆς μορφήν καὶ ἢ ἀτμοκίνητος χαλυβδίνη σφύρα εἶναι ἐπίσης σφύρα, ὅπως καὶ ἡ ἐκ λίθου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ὡσαύτως ἐργαλεῖα καὶ σκεύη δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν εἰς ὀρισμένους θεμελιώδεις τύπους, τοὺς ὁποίους παρείχον τὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου, ἢ χεὶρ, ὁ βραχίον καὶ τὸ στόμα.

Τὸ κύπελλον ὑπομιμνήσκει τὸ κοίλον τῆς χειρὸς, ἐξ ἧς πίνομεν, ἢ σκαπάνη τοὺς κεκαμμένους δακτύλους, τὸ δόρυ τὴν ἐπιμήκυνσιν τοῦ βραχίονος, τοῦ ὁποίου αὐξάνει τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ὄπλα καὶ σκεύη, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουσιν εἰς τὴν θήραν, τὴν ἀλιείαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κατεργασίαν τῶν πρώτων ὑλῶν. Διὰ τὴν βελτίωσιν πάντων τούτων τῶν ἐργαλείων, τὰ ὁποῖα ἐν τοῖς ἀρχικοῖς αὐτῶν τύποις εἶναι ἀπείρως πρωτόγονα καὶ ἀτελῆ, εἶχε μεγάλην σημασίαν τὸ γεγονός, ὅτι ἐν μέρει αὐτῇ ἢ φύσιν παρείχε τὰς πρὸς τοῦτο καταλλήλους ὕλας (ἀκάνθας, ὀδόντας καὶ ὀστὰ ζώων, πυρίτην λίθον κλπ.) καὶ δὴ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ πυρός, καθίστατο δυνατὴ ἢ στόμωσις, ἢ διατρέψεις, ἀπόξυσις καὶ λείανσις τῶν ὑλῶν τούτων.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα εἰλημμένα ἐξ οὐχὶ εὐκαταφρονήτου πλησμονῆς ὕλικου ἀρκοῦν νὰ αἰσθητοποιήσωσι τὴν γένεσιν τῶν πρώτων ἐργαλείων καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑποδεικνύουσι δὲ πῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ Ἐδμόνδου Ραητλίγκερ, ὅτι «ὅλη ἢ ἀνθρωπίνη ἱστορία, ἀκριβῶς ἐξεταζομένη, καταντᾷ εἰς ἱστορίαν τῆς ἐφευρέσεως καλυτέρων ἐργαλείων».

Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπίσης τρόπον δύναται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς ἀπλοῦς θεμελιώδεις τύπους καὶ αἱ μηχαναὶ καὶ τὰ τεχνικὰ βοηθητικὰ μέσα τῆς σημερινῆς βιομηχανίας, ἧτις ἀνῆλθεν εἰς μέγαν βαθμὸν ἀναπτύξεως. Ὁ ἀτμοκίνητος π. χ. ἀλευρόμυλος καὶ ὁ πρωτόγος ἀλευρόμυλος τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἶναι συσκευαὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἔχουσαι οὐσιωδῶς κοινὸν συστατικὸν τὴν μυλόπετραν, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀπομίμησις τῶν τραπεζιτῶν τοῦ στόματος.

Τὸ ἐργαλεῖον ἐξυπηρετεῖ τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐφευρέθη, παρέχον εἰς τὸν

άνθρωπον μεγαλυτέραν κυριότητα ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν προϊόντων αὐ-
τῆς. Διὰ τῆς χρήσεως τῶν μηχανικῶν ἐργαλείων ἡ κυριαρχία αὕτη ἐπαυξά-
νεται καὶ ἐνισχύεται. Ἄλλὰ καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ συσκευαὶ καὶ τὰ ἐπιστη-
μονικὰ ὄργανα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ βελτιωμένα καὶ ἐκλεπτυσμένα ἐργαλεῖα,
τὰ ὁποῖα προτίθενται νὰ παράσχωσιν εἰς ἡμᾶς πληρεστέραν γνῶσιν τῶν φυ-
σικῶν δυνάμεων. Ἀκριβῶς ὅπως τὰ συνήθη ἐργαλεῖα ὑποστηρίζουσι τὴν
χεῖρα, οὕτω τὸ μὲν μικροσκοπίον καὶ τὸ τηλεσκόπιον ὑποστηρίζουσι τὸν
ὀφθαλμὸν ἡμῶν, τὸ δὲ τηλέφωνον τὸ οὖς καὶ ὁ τηλέγραφος, καθιστῶν δυνα-
τὴν τὴν ἀπὸ μακρᾶς ἀποστάσεως συνεννόησιν ἀνευ ἀλλαγῆς τοῦ τόπου,
βοηθεῖ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας.

Οὕτως ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῶν ἐργαλείων ἀνήρχετο
διαρκῶς εἰς μεγαλυτέρας βαθμίδας πολιτισμοῦ. Ἐπομένως εὐλόγως δύναται
τις νὰ θεωρήσῃ αὐτὸν ὡς δημιουργήμα, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζεται ἐργαλεῖα
καὶ διὰ τῆς ἰκανότητος ταύτης οὐσιωδῶς διακρίνεται τῶν ἄλλων δημιουρ-
γημάτων. Ἄλλ' ἢ ἐφεύρεις καὶ τελειοποιήσεις τῶν ἐργαλείων δὲν βασίζεται
μόνον ἐπὶ πνευματικῆς ἐργασίας· ἀπαιτεῖται πρὸς τελειοποίησιν τῶν ἐργα-
λείων νὰ προϋπάρχῃ καὶ ποιὰ τις εὐρυτέρα μόρφωσις τῆς χειρὸς. Τὸ λεπτὸν
ἐργαλεῖον ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιτηδειότεραν χεῖρα, καὶ ὅπως τὸ ἐργαλεῖον τῆς
σήμερον εἶναι διάφορον ἀπὸ τοῦ τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, οὕτω διάφορος
ὡσαύτως εἶναι καὶ ἡ ἐπιτηδειότης τῆς ἡμετέρας χειρὸς ἀπὸ τὴν χεῖρα τῶν
πρώτων ἀνθρώπων.

Διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ἐργαλείου οὐ μόνον ἴσκειτο, ἀλλὰ καὶ προεφυλάσ-
σεται ἡ χεῖρ, ἀπηλλάσσεται τῆς ἀμέσου πρὸς τραχείας ὕλας ἐπαφῆς καὶ
τοιουτοτρόπως ἀπέκτα βαθμηδὸν μεγαλυτέραν λεπτότητα, εὐκινησίαν καὶ
εὐστροφίαν. Τοιουτοτρόπως ὑπεστήριζεν ἐν ἀμοιβαίᾳ ἀλληλεπιδράσει τὸ
ἐργαλεῖον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φυσικοῦ ὄργανου, τοῦτο δὲ πάλιν διὰ τοῦ
ὄντως ἀποκτωμένου μεγαλυτέρου βαθμοῦ ἰκανότητος συνετέλει εἰς τὴν
τελειοποίησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐργαλείου, ἀμφότεροι δὲ οἱ παράγοντες
πραήγοντο ἀμοιβαίως μέχρις ἀποκτήσεως τελείων ἰκανοτήτων, ὅπως τοιαῦ-
ται παρατηροῦνται εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς χειρὸς καὶ εἰς τὰ ἐργαλεῖα τοῦ
χειρουργοῦ, τοῦ καλλιτέχνη καὶ τοῦ μηχανικοῦ. Ὁ τελευταῖος οὗτος λ. χ.
ἔστις εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ἐργάζεται διὰ λεπτοτάτων μετρικῶν ὀργάνων,
δύναται νὰ ἀναπτύξῃ τὴν χεῖρά του εἰς τοσοῦτον λεπτὸν ἐργαλεῖον, ὥστε
κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν μικροσκοπικῶν σωλήνων νὰ αἰσθάνεται διαφορὰς
αἵτινες δὲν εἶναι δυνατόν πλέον νὰ μετρηθοῦν.

Ἡ ἀλήθεια τῆς προτάσεως, ὅτι τὸ λεπτὸν ἐργαλεῖον ἀπαιτεῖ καὶ λε-
πτὴν χεῖρα, εἶνε ἐπομένως προφανές.

Ἐν τούτοις εἶναι τινες τῆς γνώμης ὅτι ἡ μηχανή, ἡ ὁποία ἀπῆλλαξε
τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν βάνανσον ἐργασίας, ἡ ὁποία δὲ καὶ λεπτοτέρως
ἐργασίας ἐκτελεῖ μετ' ἀκριβείας, ἥτις δὲν εἶναι δυνατὴ εἰς τὴν χεῖρα, ἰδίᾳ
ἐπὶ ἐργασιῶν ἐκτελουμένων χονδρικῶς, καθιστᾷ περιττὴν τὴν μεγάλην
μόρφωσιν τῆς χειρὸς, καθότι βοηθητικὴν μόνον ἀναθέτει εἰς αὐτὴν ὑπηρεσίαν
αὐτῇ δὲ ἐκτελεῖ τὴν κυριωτέραν ἐργασίαν.

Ἄλλ' ἢ ἀντίληψις αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἀκριβεστέρα ἔρευνα δει-
κνύει ὅτι κατὰ τὴν χρήσιν τῶν μηχανῶν τότε μόνον εἶναι δυνατὴ πρόοδος
τις, ὅταν συνδέεται πρὸς ἀνάλογον πρόοδον ἐν τῇ μορφώσει τῶν ἀνθρώπων,
αἵτινες μεταχειρίζονται τὴν μηχανήν. Ὁ ἀμόρφωτος π. χ. ἐργάτης, ὁ
ὁποῖος δύναται νὰ μεταχειρισθῇ καλῶς μίαν γεωργικὴν μηχανήν, θὰ ἀπε-
δείκνυτο ἀνίκανος διὰ τὴν χρήσιν μιᾶς πολυπλόκου μηχανῆς.

(Ἄκολουθεῖ)

Μετάφρασις Γ. Καρατζᾶ.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚ. ΓΥΜΝ. ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΞΑΕΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 28 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1913

Παρόντων 24 μελῶν ὁ κ. Πρόεδρος κηρύττει τὴν ἐναρξιν τῆς συνεδρίας διὰ τὴν
προαποφασισθεῖσαν ἀνασκόπησιν τοῦ ἐν ἰσχύι Πατριαρχικοῦ προγράμματος καὶ παρα-
καλεῖ τοὺς φίλους συναδέλφους νὰ ἐκφέρωσι τὰς γνώμας των ἐπὶ τοῦ ὅλου προγράμ-
ματος τῶν ἐξαετῶν Σχολῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Καὶ πρῶτον ἐπὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ προ-
γράμματος. Ἄν δηλαδὴ τὸ πρόγραμμα τοῦτο τῶν ἐξαετῶν Σχολῶν εἶναι κάποιος κύ-
κλος ἐπιβεβλημένης ἀναπτύξεως διὰ τοὺς Ἑλληνόπαιδας, ἂν ἀνταποκρίνηται πρὸς τὰς
ἀνάγκας αὐτῶν καὶ ἂν μορφῶν αὐτοὺς, ὡς ἐμπρέπει καὶ ὅπως εὐχεται ἕκαστος. Ὁ κ.
Γ. Χρυσογόνης, ἐρωτᾷ, ἂν τὸ πρόγραμμα θὰ ἐξετασθῇ ἀνεξαρτήτως, ἢ ἂν θὰ σχε-
τισθῇ μὲ τὸ πρόγραμμα τῶν Σχολῶν Πρακτικῶν Γνώσεων καὶ Ἐμπορίου. Μετὰ τὴν
ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου ἀπάντησιν, ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦτο θὰ ἐξετασθῇ ἀσχετῶς μὲ τὸ
ἄλλο πρόγραμμα, ὁ κ. Γ. Ἀναστασιάδης παρατηρεῖ, ὅτι τὸ πρόγραμμα τῶν ἐξαετῶν
Σχολῶν χρήζει τροποποιήσεως. Εἶτα ὁ κ. Χρυσογόνης παρατηρεῖ, ὅτι ἡ κατάταξις
τῆς ὕλης τοῦ προγράμματος τούτου εἶναι βεδαιασμένη. Ἐχομεν, λέγει, π. χ. τὰ Γαλ-
λικά καὶ τὰ Τουρκικὰ μὲ τόσας ὥρας, ἐνῶ ἐξ ἄλλου εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσωμεν μεγα-
λυτέραν ἔκτασιν εἰς μερικὰ μαθήματα. Οὕτω ἡ ὕλη τῶν Θερησκευτικῶν τῆς Ε' τάξεως
εἶναι πολλὴ σχετικῶς πρὸς τὸν ὁρισμένον ὑπὸ τοῦ προγράμματος χρόνον, καὶ ἐπομέ-
νως ἡ διδασκαλία αὐτῆς ἀποβαίνει δυσχερῆς. Ἡ Ἱστορία δὲ τῆς ΣΤ' τάξεως, ὡς καὶ
ἡ Γεωγραφία, ἡ ὁποία ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης περιλαμβάνει καὶ τὰς ἄλλας Ἠπείρους καὶ
Κοσμογραφίαν, εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ διδαχθῶσιν εἰς τὸν προσδιωρισμένον χρό-
νον. Ἄν δὲν ὑπῆρχον τὰ Γαλλικά καὶ τὰ Τουρκικά καὶ τοιουτοτρόπως γῆξαν αἱ ὥραι
τῶν ἄλλων μαθημάτων, ἴσως θὰ ἐθεωρεῖτο ἐπαρκὲς τὸ πρόγραμμα. Αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ
ὅμως ἔχει πολλὰς ἐλλείψεις, κατ' ἀνάγκην δὲ πρέπει νὰ ἐπεκταθῇ ὁ κύκλος αὐτοῦ εἰς
7 ἔτη. Ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι τὰ ταῦτα εἶναι λεπτομέρειαι καὶ συνιστᾷ, ὅπως
ἡ συζήτησις περιστρέφεται γενικῶς ἐπὶ τοῦ ὅλου προγράμματος. Καὶ δὴ, ἂν δι' αὐτοῦ
μορφῶνται οἱ Ἑλληνόπαιδες ἀρτίως, ἂν ὑπάρχῃ κανὲν μάθημα, ἕπερ λείπει ἐκ τοῦ
προγράμματος· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἂν τὸ ἐξαετὸς πρόγραμμα εἶναι ἄρτιον. Εἶτα γίνονται
πολλὰ παρατηρήσεις περὶ τοῦ ὅτι τὰ 6 ἔτη δὲν ἀρκοῦν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ὕλης
τοῦ προγράμματος. Τὰ Ἱστορικὰ τῆς ΣΤ' καὶ αὐτῆς τῆς Ε' τάξεως, παρατηρεῖ ὁ κ.
Χρυσογόνης, εἶναι λίαν συνηθισμένα. Ὁ δὲ κ. Ἀναστασιάδης προτείνει ν' ἀφαιρε-
θοῦν τὰ Γαλλικά καὶ τὰ Τουρκικά ἀπὸ τὰς Ἀστικὰς Σχολὰς, διότι ὅπως ἀχρηστοί
καθίσταται ἡ ὀλίγη αὐτῶν παροχή. Ἐπίσης οὐδὲν τὸ μορφωτικὸν βλέπει εἰς τὴν διδα-
σκαλίαν τῶν 30 σελίδων ἐκ τοῦ Ξενοφώντος εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν. Ἡ Δις Μ. Μαυράκη

εὐρίσκει ἀνεπαρκεῖς τὰς ὥρας τῶν Ἑλληνικῶν τῆς Β' καὶ πρὸ πάντων τὰς ὥρας τῶν ἐργοχειρῶν. Ὁ κ. **Χ. Θεοδορίδης** φρονεῖ ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων μύθων ἐν τῇ Γ' τάξει ὄχι μόνον δὲν εἶναι μορφωτικὴ, ἀλλὰ καὶ δίδει ψευδῆ καὶ ἐπιπόλαιον χαρακτῆρα εἰς τὸν μαθητὴν. Ὁ κ. **Πρόεδρος** παρατηρεῖ ὅτι τὰ λεγόμενα ἀφορῶσι τὴν διαρρυθμίσιν τοῦ προγράμματος. Πρῶτον ἄς ἴδωμεν, λέγει, ἂν τὰ 6 ἔτη ἀρκοῦν διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἑλληνόπαιδος ἢ εἶναι ἀνάγκη, καὶ ἂν εἶναι τοῦτο δυνατόν, νὰ ἀξηθῶσι τὰ ἔτη εἰς ἑπτὰ ἢ οκτώ. Ὁ κ. **Σ. Χαυλαμπίδης** φρονεῖ ὅτι ὁ χρόνος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διαρρυθμίσιν τοῦ προγράμματος. Ἄν ὁ χρόνος περιορισθῇ εἰς 6 ἔτη, τότε ἡ Ἱστορία καὶ ἡ Γεωγραφία ν' ἀρχίζουσιν ἀπὸ τὴν Β' τάξιν. Ὁ κ. **Πρόεδρος** παρατηρεῖ ὅτι παιδαγωγικῶς μαθήματά τινα προσκρούουσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τῶν κατωτέρων τάξεων. Διότι παρατηροῦμεν ἐνίοτε, ὅτι καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μαθητὰς τῆς Γ' τάξεως αὐτὰ τὰ μαθήματα εἶναι ἀκατάλληλα, ἕνεκα τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Ὅσον διὰ τὸν χρόνον τοῦ προγράμματος, νομίζω, λέγει, ὅτι τὰ 6 ἔτη εἶναι ἐπαρκῆ. Διότι καὶ εἰς ὄλας σχεδὸν τὰς ξένας χώρας, Γαλλίαν, Γερμανίαν, Ρουμανίαν, Ἑλλάδα, ὁ χρόνος τῆς δημοσίας παιδείσεως περιορίζεται εἰς 6 ἔτη, εἰς τὴν Ἰταλίαν μάλιστα μόνον εἰς 5. Ὁ κ. **Ἀναστασιάδης** φρονεῖ καὶ πάλιν ὅτι τὸ πρόγραμμα ἔχει πολλὰ τὰ περιττά, τὰ Γαλλικὰ, τὰ Τουρκικὰ καὶ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Ἄν λείψουσιν αὐτὰ ἴσως τότε ἡ ὕλη αὐτοῦ νὰ εἶναι δυνατόν νὰ διδαχθῇ εἰς 6 ἔτη. Ἐπίσης καὶ ὁ κ. **Χρυσογόνης** θεωρεῖ τὸ πρόγραμμα ἀνεπαρκές διὰ 6 ἔτη, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν τὰ Γαλλικὰ καὶ τὰ Τουρκικὰ, ἢ δὲ Γεωγραφία καὶ ἡ Ἱστορία διδάσκονται τόσον ἐκτενῶς. Ὁ κ. **Γ. Μόσας** φρονεῖ τοῦναντίον ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπαρκέσουν τὰ 6 ἔτη. Ἀρκεῖ, λέγει, νὰ γίνῃ μία κατὰλληλος καὶ συστηματικὴ διαρρυθμίσιν. Προτείνει δὲ ὅπως ἡ ἀρχαία γλῶσσα καὶ ἡ Γραμματικὴ αὐτῆς λείψουσιν ἐκ τοῦ προγράμματος. Ὁ κ. **Ἀναστασιάδης** ἐπιμένει ὅτι ἂν δὲν παραλειφθοῦν τὰ Γαλλικὰ καὶ τὰ Τουρκικὰ, διότι πολλοὶ μαθηταὶ οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχουσιν αὐτῶν, τότε τὸ πρόγραμμα πρέπει νὰ γίνῃ ἑπταετές. Καὶ ὁ κ. **Ι. Ραφτόπουλος** ἐπίσης θεωρεῖ τὰ Γαλλικὰ καὶ τὰ Τουρκικὰ ὡς περιττά, διότι λέγει εἶναι τόσον ὀλίγα, ὥστε οὐδόλως θὰ χρησιμεύουσιν εἰς ἕνα ἀπόφοιτον Ἀστικῆς Σχολῆς.

Ὁ κ. **Πρόεδρος** φρονεῖ ὅτι τὸ ἑξαετὲς πρόγραμμα ἐπαρκεῖ μὲ τὰ ὀλίγα Γαλλικὰ καὶ τὰ Τουρκικὰ, τὰ ὅποια ἔχει. Ἀναφέρει ὅτι εἰς τὰ παρὰ τὸν Ρῆνον γερμανικὰ σχολεῖα ἡ γαλλικὴ γλῶσσα, κοινωνικὴ ἀνάγκη, ἀρχίζει ἀπὸ τῆς Γ' δημοτικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκικὴ δικαιολογεῖται, διότι ἡ ἐργασία τῶν δημοτικῶν ἡμῶν σχολείων εἶναι πολύωρος. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐργάζονται 27 ὥρας, εἰς δὲ τὴν Γαλλίαν μόνον 24. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Ε' καὶ τὴν ΣΤ' τάξιν ἡμεῖς ἐργαζόμεθα 36 ὥρας, ἐνῶ εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη μόνον 30. Ἄλλως τε εἶναι ἐπιβεβλημένη ἀνάγκη ἡ διδασκαλία τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Τὸ μόνον, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, εἶναι ὅτι τὸ πρόγραμμα φέρει ὑπερκόπως τινὰ εἰς τοὺς μαθητὰς. Ἀνεφέρουν τινὲς ὅτι εἰς λόγος, διὰ τὸν ὅποιον πρέπει ν' ἀξηθῇ ὁ χρόνος τοῦ προγράμματος, εἶναι διότι μεταξὺ ἄλλων μαθημάτων ἡ Ἱστορία εἶναι πολλή. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ διδαχθῇ ἐξ αὐτῆς ἐν συντομίᾳ, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον. Δυνάμεθα αἰφνης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ νὰ εἰπωμέν τινα καὶ περὶ τῶν Ἀράβων ὡς καὶ περὶ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἡ Ἱστορία, ἢ ὅποια μᾶς ἀνγκάζει νὰ προσθέσωμεν καὶ ἄλλο ἔτος εἰς τὸ πρόγραμμα. Τὸ κακὸν πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἴσως εἰς τὰ βιβλία καὶ εἰς τὴν δυσκολίαν νὰ μᾶς ἀποδώσουν οἱ μαθηταὶ τὸ μάθημα. Ἡ ὕλη τοῦ προγράμματος βεβαίως δὲν εἶναι πολλή.

Μεθ' ὃ οὐδενὸς ἄλλου ζητούντος τὸν λόγον ὁ κ. Πρόεδρος θεωρεῖ λήξασαν τὴν συζήτησιν καὶ θέτει εἰς ψηφοφορίαν τὴν πρότασιν καθ' ἣν τὰ 6 ἔτη μὲ τὰ ὀλίγα Γαλλικὰ καὶ τὰ Τουρκικὰ ἀρκοῦν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν ἀρτίου προγράμματος, δημοτικῆς παιδείσεως διὰ τοὺς Ἑλληνόπαιδας.

Ἡ πρότασις κατὰ πλειονοψηφίαν γίνεται δεκτὴ, τριῶν ψηφισάντων ὑπὲρ τοῦ ἑπταετοῦς προγράμματος.

Ὁὗτω δὲ τὸ ἐν ἰσχύι Πατριαρχικὸν πρόγραμμα θεωρεῖται ἄρτιον περιλαμβάνον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὅ,τι ἀναγκασθεὶς διὰ νὰ μορφώσῃ τὰ τέκνα μᾶς ἐθνοπρεπῶς, τὰ δὲ 6 ἔτη κρίνονται ἐπαρκῆ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ καὶ λύεται ἡ συνεδρία.

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 31 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1913

Παρόντων 25 μελῶν ὁ κ. Πρόεδρος κηρύττει τὴν ἐναρξιν τῆς συνεδρίας. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πρακτικῶν, ὁ κ. Πρόεδρος συνεχίζων τὴν καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ προγράμματος τῶν ἑξαετῶν σχολῶν, θέτει ὡς ἀντικείμενον τῆς συσκέψεως τὴν διαρρυθμίσιν τῆς ὕλης τοῦ προγράμματος. Καὶ δὴ πρῶτον ἂν ἡ ὕλη ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν εἶναι περισσοτέρα τοῦ θέοντος καὶ ἐπομένως ἂν εἶναι δυνατόν νὰ περιορισθῇ, ἢ ἐὰν ὑπάρχῃ τι τὸ πλεονάζον, ὅπερ καὶ νὰ μετατεθῇ εἰς ἄλλην τάξιν. Δεύτερον δὲ ἂν ἐν τῇ ἤδη ὑπαρχούσῃ ὕλῃ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀκινδύνως καμμία προσθήκη. Καὶ τρίτον ἂν αἱ ὥραι ἐκάστου μαθήματος κείνται καλῶς, ἂν δηλαδὴ χορηγῶσιν αὐταὶ ἀδεξίσεως ἢ ἐλαττώσεως. Ὁ κ. **Χρυσογόνης** προτείνει ν' ἀναγνωσθῇ τὸ πρόγραμμα. Ὁ κ. **Ἀναστασιάδης** παρατηρεῖ, ὅτι ἡ κατωτέρα παιδείσις δὲν σχετίζεται καθόλου μὲ τὴν μέσην παιδείσιν. Ἀναφέρει μάλιστα ὅτι ἀπόφοιτοι Ἀστικῆς Σχολῆς μόλις κατατάσσονται εἰς τὴν Δ' τάξιν τοῦ Γυμνασίου. Προτείνει λοιπὸν ὅπως συνδέσωμεν κάπως τὴν μίαν παιδείσιν πρὸς τὴν ἄλλην εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἀδικῶνται οἱ μαθηταὶ τῆς πρώτης παιδείσεως. Ὁ κ. **Χ. Θεοδορίδης**, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ θεωρεῖ σπουδαιότατον, παρατηρεῖ, ὅτι ἡ Ἀστικὴ Σχολὴ ἔχει ἴδιον σκοπὸν καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι αὐτοτελής. Παρ' ἡμῖν μάλιστα, ἕνεκα τῆς ἀκαταστασίας, ἣτις ἐπικρατεῖ εἰς τὰ Γυμνάσια, οὐδόλως πρέπει ἡ ἀστικὴ παιδείσις νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὸ Γυμνάσιον. Ὁ διδάσκαλος πρέπει ν' ἀδιαφορῇ εἰς ποίαν τάξιν θὰ εὐδοκήσῃ νὰ κατατάξῃ τὸν ἀπόφοιτόν του ὁ κ. καθηγητῆς, διότι οἱ πλείστοι μαθηταὶ δὲν προορίζονται διὰ τὸ Γυμνάσιον καὶ διὰ τὴν κλασσικὴν παιδείσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν βιοπάλην. Ἐπίσης καὶ ὁ κ. **Γ. Χρυσογόνης** παρατηρεῖ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ μέση παιδείσις καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ σχετισώμεν αὐτὴν πρὸς τὴν πρώτην παιδείσιν. Διότι, λέγει, τὸ Γυμνάσιον ἔχει διάφορον πρόγραμμα πρὸς τὸ τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς. Ὁ κ. **Πρόεδρος** φρονεῖ, ὅτι τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι συζητήσιμον καθόσον, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ Ἀστικῆς Σχολῆς, ἐννοοῦμεν αὐτὴν τελείαν καὶ αὐτοτελή.

Εἶτα ὁ κ. **Γραμματεὺς** ἀναγινώσκει ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ προγράμματος τὰ Θρησκευτικὰ ὄλων τῶν τάξεων. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὁ κ. **Χρυσογόνης** παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ὄλη ὕλη τῶν Θρησκευτικῶν ἔχει καλῶς. Προτείνει δὲ ὅπως ἀποκοπῶσι κεφάλαιά τινα ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰωσήφ, ἢ ὅπως παραλειφθῇ αὕτη ὅλοτελῶς. Διότι, λέγει, οὐδεμίαν ἄμεσον μορφωτικὴν ὠφέλειαν δυνάμεθα νὰ καρπωθῶμεν ἐξ αὐτῆς. Τὸ μόνον συμπέρασμα, ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἐξάγωμεν ἐκ τῆς ὄλης Ἱστορίας τοῦ Ἰωσήφ, εἶναι ἡ ἀνταπόδοσις καλοῦ ἀντὶ κακοῦ. Ὁ κ. **Ἀναστασιάδης** προτείνει, ὅπως ἢ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης ὕλη συντομευθῇ, ἢ τοῦλάχιστον προηγηθῇ τῆς Παλαιᾶς ἢ Κ. Διαθήκης. Φρονεῖ δὲ ὅτι τινὲς τῶν προσευχῶν, τὰς ὁποίας ἀποστηθίζουσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, εἶναι περιτταί, καὶ διὰ τοῦτο προτείνει, ὅπως παραλειφθοῦν καὶ αὐταὶ ἢ τοῦλάχιστον μετατεθῶσιν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις.

Ὁ κ. **Πρόεδρος** συμφωνεῖ πρὸς τοὺς προλαλήσαντας καὶ φρονεῖ ὅτι καλὸν θὰ ἦτο ἂν ἐλείπον τινα ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, ἀντικαθιστάμενα διὰ τῶν βίων τῶν ἀγίων. Εἶναι

δυνατόν, λέγει, νὰ γίνῃ ὀλίγη εἰσαγωγή τῆς Π. Διαθήκης εἰς τὴν Β' τάξιν, ἢ ὁποία κατόπιν νὰ διδαχθῇ ἐκτενέστερον εἰς τὴν Γ' τάξιν.

Ἡ τοιαύτη κρίσις περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Π. Διαθήκης φαίνεται παράδοξος εἰς τὸν κ. **Ραφτόπουλον**, ὅστις καὶ παρατηρεῖ, ὅτι ἂν αὕτη διδάσκειται ἐν εἴδει μύθων, ὅπως διδάσκειται καὶ ἡ προϊστορικὴ Ἑλληνικὴ ἐποχὴ, εἶναι δυνατόν νὰ προκύψῃ μεγάλη ὠφέλεια ἐξ αὐτῆς.

Ὁ κ. **Πρόεδρος** ἀπαντῶν λέγει, ὅτι τοιοῦτός τις παραλληλισμὸς μεταξὺ Ἑλλην. Μυθολογίας καὶ Π. Διαθήκης δύναται νὰ καταρρίψῃ τὸ θρησκευτικὸν φρόνημα καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνεσθαι. Εἶτα ὁ κ. **Ἀναστασιάδης** προτείνει ὅπως τῆς Π. Διαθήκης προηγηθῇ μία περιλήψις τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, μετατιθεμένης τῆς διδασκαλίας ταύτης εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν. Ὁ κ. **Θεοδορίδης** ἐπικροτῶν εἰς τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν συναδέλφων πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς Π. Διαθήκης ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων, παρατηρεῖ, ὅτι, ἀφοῦ ἔχομεν τὰ ἱστορήματα τῆς Κ. Διαθήκης, εἰς τὰ ὁποία περιλαμβάνεται λεπτοτάτη καὶ εὐγενεστάτη ἠθικὴ, διατί νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς ἱστορήματα, εἰς τὰ ὁποία δὲν διακρίνω πολὺ τὸν μορφωτικὸν αὐτῶν χαρακτήρα. Ἐπειδὴ δὲ νὰ παραλειφθῇ τελείως ἡ Π. Διαθήκη δὲν εἶναι φρόνιμον, διότι πολλάκις ὁ μαθητὴς θὰ ἀκούσῃ ἢ θὰ ἀναγνώσῃ σχετικὰ πρὸς τὰ ἱστορήματα τῆς Π. Διαθήκης, νὰ διδαχθῇ αὕτη ἐν περιλήψει εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν. Ὁ κ. **Χρυσόγονης** προτείνει ὅπως τόσα μόνον ἐκ τῆς Π. Διαθήκης διδαχθῶσιν, ὅσα ἐπαρκοῦν διὰ νὰ ἐννοήσουν οἱ μαθηταὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Κ. Η. Ι. Χριστοῦ. Ὅλα δὲ τὰ ἄλλα νὰ παραλειφθῶσιν. Ὁ κ. **Πρόεδρος** συνοψίζων προτείνει νὰ ἐπεκταθῇ ἡ Κ. Διαθήκη περιοριζομένης τῆς διδασκαλίας τῆς Π. Διαθήκης εἰς ἐκεῖνα μόνον τὰ κεφάλαια, ὅσα θὰ βοηθήσουν τοὺς μαθητὰς νὰ ἐννοήσουν τὴν ἀποστολὴν τοῦ Κ. Η. Ι. Χριστοῦ ὡς καὶ τὰ ἀναγκαϊότερα πρὸς τὴν ὀλίγη θρησκευτικὴν διδασκαλίαν.

Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῆς προτάσεως, ἡ συζήτησις εἰσέρχεται εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ὕλης. Καὶ πρῶτον ἡ ὕλη τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας τῆς Α' τάξεως θεωρεῖται ἐπαρκής. Εἶτα ὁ κ. **Πρόεδρος** γνωστοποιεῖ, ὅτι τὸ ὄλον πρόγραμμα ἦτο κατ' ἀρχὰς διηρημένον ὑπὸ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς αὐτοῦ εἰς τρεῖς διετεῖς κύκλους. Ἐπομένως ἡ ὕλη τῶν θρησκευτικῶν, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων τῶν τάξεων ἀνὰ δύο λαμβανόμενων ἦτο ἐνιαία. Κεφάλαια δὲ τινὰ τὰ ὁποία μόνον εἰς τὴν Β' τάξιν π. χ. θὰ ἐδιδάσκοντο, ἐδημειοῦντο δι' ἀστερίσκων. Ἄλλ' ἡ Κ. Π. Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπὴ ἔκαμε τοιαύτην ἐκλογὴν, ὥστε ἐχώρισε τὴν ὕλην τῆς μιᾶς τάξεως ἀπὸ τὴν ὕλην τῆς ἄλλης τοῦ αὐτοῦ διετεῖς κύκλου. Κατὰ τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμα τῆς Συντακτικῆς αὐτοῦ Ἐπιτροπῆς κεφάλαιά τινὰ τῆς Α' τάξεως ἔπρεπε νὰ διδαχθῶσιν καὶ εἰς τὴν Β' τάξιν καὶ μάλιστα ἐκτενέστερον εἰς αὐτὴν. Κατὰ τὴν συνδιδασκαλίαν δὲ τῶν τάξεων ἐξετάζονται μὲν αἱ δύο τάξεις τὰ ἴδια κεφάλαια, ἀλλ' ὁ διδάσκαλος ἀφήνει $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας διὰ τὴν ὕλην τῆς Β' τάξεως λ. χ., τὴν ὁποίαν ἀκούει καὶ ἡ Α' τάξις εἰς τὸν τρόπον, ὥστε τὸ ἐπιὸν ἔτος νὰ ἔχη ἤδη αὕτη μίαν ἰδέαν τοῦλάχιστον τῆς ὕλης τῆς Β' τάξεως.

Ὁ κ. **Ἀναστασιάδης** παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀνευ βιβλίων διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν καθίσταται δυσχερής. Ἐξ ἀντιθέτου ὁ κ. **Θεοδορίδης** κατακρίνει τὴν μετὰ βιβλίου διδασκαλίαν. Τὸ βιβλίον, λέγει, βλάπτει τὸν μικρὸν, ἐνῶ ἐξ ἄλλου εἰς ὄλους εἶναι γνωστὸν πόσον ἱκανοποιητικὰ διὰ τὸν διδάσκαλον εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνευ βιβλίων διδασκαλίας.

Ὁ κ. **Ι. Ραφτόπουλος** προτείνει νὰ παραλειφθοῦν ἐκ τῆς ὕλης τῶν θρησκευτικῶν οἱ βίοι τῶν ἁγίων. Ἐπίσης ὁ κ. **Θεοδορίδης** παρατηρεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τὰ παιδία ὄλον τὸ μαρτυρολόγιον τῶν Μέσων χρόνων. Εἶναι δυνατόν ἐπομένως νὰ παραληφθῇ ἡ διδασκαλία τοῦ βίου τῶν ἁγίων, διότι ἡ διδασκαλία μόνον τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἐπαρκὴς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Ὁ κ. **Ἀναστασιάδης** φρονεῖ, ὅτι ἐπειδὴ τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἀποβλέπει μόνον τὰ σχολεῖα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, πρέπει οἱ βίοι τῶν ἁγίων νὰ μείνουν. Ὁ κ. **Ι. Ραφτόπουλος** ἐπιμένων εἰς τὴν παράλειψιν τῶν βίων, λέγει ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τοῦτου ἐλαφρύνομεν ὀλίγον καὶ τοὺς μαθητὰς μας ἀπὸ τὸ βάρος τῶν τόσων πολλῶν μαθημάτων. Ὁ κ. **Πρόεδρος** παρατηρεῖ ὅτι οἱ ἅγιοι ὑπάρχουν εἰς τὴν ψυχὴν κάθε παιδίου καὶ ἐπομένως κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν τίποτε τὸ νέον δὲν εἰσάγομεν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Οἱ ἅγιοι καὶ ὁ βίος καὶ ἡ δράσις αὐτῶν ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον μέρος τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ψυχολογίας. Πρέπει λοιπὸν νὰ διδάσκωνται τὰ κατ' αὐτοῦς, ἔστω καὶ ἐν μεγάλῃ συντομίᾳ, ἵνα μὴ μὴ ἐντὸς ἐπιπέδου προσιωτέρου πρὸς τὴν νεωτέραν ψυχὴν, τὴν ὁποίαν πρόκειται ἡ ἀστικὴ σχολὴ νὰ διαμορφώσῃ.

Ἡ πρότασις γίνεσθαι κατὰ πλειοψηφίαν δεκτὴ καὶ λύεσθαι ἡ συνεδρία.

(Ἐκ τῶν Πρακτικῶν τοῦ Αἰδ. Γυμν. Συλλόγου.)

(Ἀκολουθεῖ)

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "ΑΓΩΓΗΣ,"

I. I. ΡΟΥΣΣΩ

ΑΙΜΙΛΙΟΣ

Η

ΠΕΡΙ ΑΓΩΓΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἔλα εἶναι καλά, ὅπως ἐξέρχονται ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Δημιουργοῦ τῶν πραγμάτων· ὅλα ἐκφυλίζονται μεταξὺ τῶν χειρῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄναγκάζει οὗτος μίαν χώραν νὰ φέρῃ τὰ προϊόντα ἄλλης· ἀναμειγνύει καὶ συγχέει τὰ κλίματα, τὰ στοιχεῖα, τὰς ἐποχάς· ἀκρωτηριάζει τὸν σκύλλον του, τὸν ἵππον του, τὸν δούλόν του· ἀνατρέπει τὰ πάντα, παραμορφώνει τὰ πάντα· ἀγαπᾷ τὴν δυσμορφίαν, τὰ τέρατα· τίποτε δὲν θέλει, ὅπως τὸ ἐπλασεν ἡ φύσις, οὔτε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον· εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν διαπλάσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὅπως ἓνα ἵππον τοῦ ἵπποδρομίου· εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν παραμορφώσῃ ὅπως θέλει, καθὼς τὰ δένδρα τοῦ κήπου του.

Ἄνευ αὐτοῦ, τὰ πάντα θὰ συνέβαινον χειρότερα ἀκόμη, καὶ τὸ εἶδος ἡμῶν δὲν δύναται νὰ διαπλάσθῃ μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ. Εἰς τὴν κατάστασιν, ὅπου εὐρίσκονται τοῦ λοιποῦ τὰ πράγματα, ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀφηνόμενος ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον μεταξὺ τῶν ἄλλων θὰ ἦτο ὁ μᾶλλον παραμορφωμένος ἀπὸ ὅλους. Αἱ προλήψεις, ἡ ἐξουσία, ἡ ἀνάγκη, τὸ παράδειγμα, ὅλοι οἱ κοινωνικοὶ θεσμοί, ὑπὸ τοὺς ὁποίους εἴμεθα βυθισμένοι, θὰ ἐπνιγον εἰς αὐτὸν τὴν φύσιν καὶ δὲν θὰ ἔθετον τίποτε εἰς ἀντικατάστασιν τῆς.

Θὰ ὁμοιάζε πρὸς δενδρύλλιον, τὸ ὁποῖον κατὰ τύχην ἐφύτρωσεν εἰς τὸ μέσον ἑνὸς δρόμου καὶ τὸ ὁποῖον ταχέως οἱ διαβάται καταστρέφουν προστριβόμενοι πανταχόθεν πρὸς αὐτὸ καὶ κάμπτοντες αὐτὸ πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις.

Πρὸς σὲ ἀποτείνομαι, τρυφερά καὶ προβλεπτικῆ μητρὸς, ¹⁾ ἥτις ἠδυνήθης νὰ

Ἡ «Ἀγωγή» ἀποβλέπουσα εἰς τὴν πλήρωσιν αἰσθητοῦ κενοῦ ἀπὸ τοῦ παρόντος τεύχους εἰς ἰδιαίτερας σελίδας ἀρχίζει δημοσιεύουσα τὰ ἄριστα ξένα παιδαγωγικὰ συγγράμματα τῶν νεωτέρων χρόνων, οὕτως ὥστε νὰ παρατιθῆ δι' αὐτῶν ἐν τῷ χρόνῳ πλήρης παιδαγωγικὴ βιβλιοθήκη τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων, περιέχουσα ἐν πιστῇ μεταφράσει καὶ ἄνευ οὐδενὸς σχολίου τὰ ἔργα, ὅσα περισσοτέραν ἐποχὴν ἀφῆκαν ἐν τῇ καθόλου παιδαγωγικῇ ἐπιστήμῃ.

Ἀρχομένη δὲ σήμερον εἰς τὰ ἐπισυνημμένα τεύχη τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Αἰμιλίου» τοῦ Ἰ. Ἰ. Ρουσσώ, πιστεύει ὅτι εὐοιῶνως ἐγκαινιάζει τὴν Παιδαγωγικὴν τῆς Βιβλιοθήκην, δι' ἔργου, ὅπερ τόσον πάταγον καὶ συζητήσεις καὶ προεκάλεσε καὶ προκαλεῖ εἰσέτι.

1. Ἡ πρώτη ἐκπαίδευσις εἶναι ἡ σπουδαιότερα· καὶ ἡ πρώτη αὕτη ἀγωγή ἀδιαφιλονικήτως ἀνήκει εἰς τὰς γυναῖκας· ἐὰν ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως ἤθελε νανήκη αὕτη εἰς τοὺς ἀνδρας θὰ εἶδεν εἰς αὐτοὺς τὸ γάλα πρὸς διατροφήν τῶν παιδίων. Ὁμιλεῖτε λοιπὸν κατὰ προτίμησιν πρὸς τὰς γυναῖκας εἰς τὰ παιδαγωγικὰ σας ἐγχειρίδια· διότι ἐκτὸς ὅτι αὗται δύνανται νὰ ἐπαγρυπνώσιν ἐγγύτερον ἢ οἱ ἀνδρες ἐπὶ τὰ παιδία καὶ ἐπιδρῶσι πάντοτε περισσότερον, ἡ ἐπιτυχία τὰς ἐνδιαφέρει ἐπίσης περισσότερον, ἀφοῦ αἱ πλεῖσται χῆραι εὐρίσκονται εἰς τὴν διάκρισιν σχεδὸν τῶν τέκνων των, καὶ τότε ταῦτα κάμνουν εἰς αὐτάς νὰ αἰσθάνωνται ζωηρῶς, πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ τρόπου, μὲ τὸ ὁποῖον τὰ ἀνέθρεψαν. Οἱ νόμοι ἐνασχολούμενοι πολὺ περισσότερον μὲ τὰ ἀγαθὰ ἢ μὲ τὰ πρόσωπα, διότι ἀποβλέπουν πρὸς τὴν εἰρήνην καὶ ὄχι πρὸς τὴν ἀρετήν, δὲν δίδουν ἀρκετὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς μητέρας. Ἐν τούτοις ἡ θέσις των εἶναι ἀσφαλεστέρα τῆς τῶν πατέρων· τὰ καθήκοντά των μᾶλλον ἐπίπονα· αἱ φροντίδες των εἶναι συντελεστικώτεραι διὰ τὴν οἰκογενειακὴν τάξιν· γενικῶς ἔχουν περισσοτέραν προσήλωσιν πρὸς τὰ τέκνα των. Ὑπάρχουν περιστάσεις, ὅτε υἱὸς μὴ σεβόμενος τῶν πατέρων του δύναται ὅπωςδήποτε νὰ εἶναι συγγνωστός· ἀλλ' ἐὰν, εἰς οἰανδήποτε περίπτωσιν, τὸ τέκνον εἶναι ἀρκετὰ δισταραμμένον ὥστε νὰ μὴ σέβεται τὴν μητέρα του, ἐκείνην, ἥτις τὸ ἔφερε εἰς τὰ στήθη τῆς, τὸ ἔθρεψε διὰ τοῦ γάλακτός τῆς, ἥτις ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα ἐλησμόνησε τὸν ἑαυτὸν τῆς, ἵνα ἀπασχολῆται δι' αὐτό, ἔπρεπε νὰ σπεύσων νὰ πνίξουν τὸ ἄθλιον τοῦτο ὄν, ὡς τέρας ἀνάξιον νὰ ζῇ. Αἱ μητέρες, λέγεται, διαφθείρουν τὰ τέκνα των. Εἰς τοῦτο σφάλλονται ἀναμφιδόλως, ἀλλ' ὀλιγώτερον ἀπὸ σᾶς, οἵτινες τὰς ὑποδιδάξετε. Ἡ μήτηρ θέλει τὸ τέκνον νὰ γίνῃ εὐτυχές, εὐθὺς ἀπὸ τοῦδε μάλιστα. Εἰς τοῦτο ἔχει δίκαιον. Ἄν ἀπατάται εἰς τὰ μέσα, πρέπει νὰ τὴν διαφωτίσετε. Ἡ φιλοδοξία, ἡ φιλαργυρία, ἡ τυραννία, ἡ ἐσφαλμένη πρόβλεψις τῶν πατέρων, ἡ ἀμέλειά των, ἡ σκληρὰ ἀναισθησία των εἶναι ἑκατοντάκις ἐπιβλαβέστεραι

ἀπομακρυνθῆς τῆς μεγάλης ὁδοῦ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃς τὸ νεαρὸν δενδρούλλιον ἀπὸ τῆς συγκρούσεως τῶν ἀνθρωπίνων γνωμῶν. Καλλιέργει, πότιζε τὸ νεαρὸν φυτὸν πρὶν ἢ ἀποθάνῃ· οἱ καρποὶ του θὰ ἀποτελέσουν μίαν ἡμέραν τὴν ἡδονὴν σου. Σχημάτισον ἐνωρὶς ζώνην περὶ τὴν ψυχὴν τοῦ τέκνου σου· ἄλλος δύναται νὰ χαράξῃ τὴν περιφέρειαν τῆς ζώνης· σὺ μόνη ὁμως ὀφείλεις νὰ θέσῃς τὸν φραγμὸν.

Διαπλάττουν τὰ φυτὰ διὰ τῆς καλλιέργειας καὶ τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς ἀγωγῆς. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἐγεννᾶτο μέγας καὶ ἰσχυρὸς, τὸ ἀνάστημα καὶ ἡ δυνάμις του θὰ τῷ ἦσαν ἄχρηστα, ἕως ὅτου νὰ μάθῃ νὰ τὰ μεταχειρίζεται· θὰ τὸν ἐβλαπτον μάλιστα, διότι θὰ ἠμποδίζον τοὺς ἄλλους νὰ σκεφθῶσι νὰ τὸν βοηθήσωσι· καὶ ³⁾ ἐγκαταλειπόμενος εἰς ἑαυτὸν, θὰ ἀπέθνησκεν ἐξ ἐνδείας πρὶν ἢ γνωρίσῃ τὰς ἀνάγκας του. Παραπονοῦνται διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς παιδικῆς ἡλικίας· δὲν βλέπουν ὁμως ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἐξέλειπεν, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἤρχιζε τὴν ζωὴν του ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Γεννώμεθα ἀδύνατοι· ἔχομεν ἀνάγκην δυνάμεων· γεννώμεθα ἐστερημένοι τῶν πάντων, ἔχομεν ἀνάγκην βοήθειας· γεννώμεθα ἄκριτοι καὶ ἔχομεν ἀνάγκην κρίσεως. Ὅ,τι δὲν ἔχομεν κατὰ τὴν γέννησίν μας, καὶ ὅ,τι χρειαζόμεθα, ὅταν μεγαλώσωμεν, μᾶς παρέχεται διὰ τῆς ἀγωγῆς.

Ἡ ἀγωγή αὕτη μᾶς ἔρχεται ἐκ τῆς φύσεως, ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἢ ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῶν ὀργάνων μας εἶναι ἢ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀγωγῆς ἢ χρῆσις, τὴν ὁποίαν μᾶς διδάσκουν νὰ κάμνωμεν, τῆς ἀναπτύξεως ταύτης εἶναι ἢ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀγωγῆς· καὶ ἡ ἀπόκτησις τῆς ἰδίας μας πείρας ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐπηρεάζουν, εἶναι ἢ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀγωγῆς.

Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν μορφοῦται ἀπὸ τρία εἶδη διδασκάλων. Ὁ μαθητὴς παρὰ τῶν ὁποίων, τὰ διάφορα μαθήματά των θὰ συνεκρούοντο θὰ ἐξεπαιδεύετο κακῶς καὶ ποτὲ δὲν θὰ συμφωνῇ πρὸς ἑαυτὸν. Ὁ μαθητὴς παρὰ τῶν ὁποίων συμπύπτουσιν αὐταὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν σημείων, καὶ τείνουν πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος, μόνος βαδίζει πρὸς τὸν σκοπὸν του καὶ ζῆ συνεπῆς πρὸς ἑαυτὸν. Αὐτὸς μόνος εἶναι καλῶς παιδαγωγημένος.

Ἄλλ' ἐκ τῶν τριῶν τούτων διαφορῶν ἀγωγῶν, δὲν ἐξαρτᾶται παρ' ἡμῶν ἢ ὑπὸ τῆς φύσεως διδομένη ἢ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐξαρτᾶται μὲν, ἀλλ' ἐκ τινῶν μόνον ἀπόψεων, ἢ παρὰ τῶν ἀνθρώπων διδομένη εἶναι ἢ μόνη τῆς ὁποίας εἴμεθα πραγματικῶς κύριοι. Μάλιστα καὶ αὐτῆς δὲν εἴμεθα κύριοι, εἰμὴ καθ' ὑπόθεσιν μόνον. Διότι ποῖος δύναται νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι θὰ διευθύνῃ ἐξ ὀλοκλήρου τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις ὄλων ἐκείνων, οἵτινες περιστοιχίζουν τὸ παιδίον; Ἄμα ἐπομένως ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀγωγή εἶναι τέχνη, εἶναι ἀδύνατον αὕτη νὰ ἐπιτύχῃ, ἀφοῦ ἡ ἀναγκαία πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς συνδρομῆ παρ' οὐδενὸς ἐξαρτᾶται. Ὅ,τι δύναται τις νὰ πράξῃ καταβάλλων πολλὰς φροντίδας εἶναι νὰ προσεγγίσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον πρὸς τὸν σκοπὸν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται εὐτυχὴς συγκυρία διὰ νὰ τὸν φθάσῃ.

Ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς οὗτος; Εἶναι βεβαίως ὁ ὑπὸ τῆς φύσεως ὀριζόμενος· τοῦτο ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ἀνωτέρω. Ἀφοῦ ἡ συνδρομῆ τῶν τριῶν ἀγωγῶν εἶναι ἐπιβεβλη-

διὰ τὰ παιδιά παρ' ὅσον ἡ τυφλὴ τρυφερότης τῶν μητέρων. Ἄλλως τε πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ ἢ ἔννοια τὴν ὁποίαν ἀποδίδω εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς μητρὸς καὶ τοῦτο θὰ πράξω κατωτέρω.

2. Ὁμοίως πρὸς αὐτοὺς ἐξωτερικῶς καὶ ἐστερημένος τοῦ λόγου, ὅπως καὶ τῶν ἰδεῶν, τὰς ὁποίας ἐκφράζει, θὰ ἦτο ἀνίκανος νὰ τοῖς δώσῃ νὰ ἐννοήσωσι τὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχε, τῆς βοήθειας των καὶ τίποτε δὲν θὰ ἐξεδήλου ἐν αὐτῷ τὴν ἀνάγκην ταύτην.

μένη διὰ τὴν τελειοποίησιν αὐτῶν, πρὸς ἐκείνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας οὐδεμίαν ἔχομεν ἰσχύν, ὀφείλομεν νὰ κατευθύνωμεν τὰς δύο ἄλλας. Ἄλλ' ἴσως ἡ λέξις «φύσις» ἔχει λίαν ἀκαθόριστον ἔννοιαν· πρέπει δὲ ἐνταῦθα νὰ καθορίσωμεν αὐτήν.

Ἡ φύσις, λέγουν, εἶναι ἡ ἔξις. Τί σημαίνει τοῦτο; Δὲν ὑπάρχουν ἔξεις τὰς ὁποίας ἀποκτᾶ τις διὰ τῆς βίας καὶ αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε καταπνίγουν τὴν φύσιν; Τοιαύτη εἶναι π. χ. ἡ ἔξις τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα βιάζει τις νὰ μεταβάλλουν τὴν κάθετον διεύθυνσιν. Τὸ φυτὸν ἀφοῦ ἀπελευθερωθῆ τῶν ἐμποδίων διατηρεῖ τὴν κλίσιν, τὴν ὁποίαν τὸ ἠνάγκασαν νὰ λάβῃ· ἀλλ' ὁ χυμὸς δὲν ἠλλάξεν ἕνεκα τούτου τὴν ἀρχικὴν του διεύθυνσιν καὶ ἐὰν τὸ φυτὸν ἐξακολουθήσῃ βλαστάνον ἢ προσέκτασις του ἀποκαθίσταται κάθετος. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰς κλίσεις τῶν ἀνθρώπων. Ἐφόσον μένουν εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν, δύναται νὰ διατηρήσωμεν ἐκείνας, ὅσαι ἐκ τῆς ἔξεως πηγάζουν, καὶ εἶναι δι' ἡμᾶς οἱ ὀλιγώτερον φυσικαί. Εὐθύς ὁμως, ἅμα ἀλλάξῃ ἢ κατὰστασις, ἢ ἔξις παύει καὶ ἡ φυσικότης ἐπανερχεται.

Ἡ ἀγωγή βεβαίως εἶναι ἀπλῶς μία ἔξις. Δὲν ὑπάρχουν ἄνθρωποι λησιμονοῦντες καὶ χάνοντες τὴν ἀγωγήν των; Ἄλλοι οἵτινες διατηροῦν αὐτήν; Πόθεν προέρχεται ἡ διαφορὰ αὕτη; Ἐὰν πρέπῃ νὰ περιορίσωμεν τὸ ὄνομα φύσις εἰς τὰς ἔξεις τὰς συμφύρους πρὸς τὴν φύσιν δυνάμεθα νὰ ἀπαλλαγῶμεν τῶν λογικῶν σολοικισμῶν τούτων.

Γεννώμεθα εὐαίσθητοι καὶ ἀπὸ τῆς γεννήσεώς μας ἐπηρεαζόμεθα διαφοροτρόπως ὑπὸ τῶν περιστοιχούντων ἡμᾶς ἀντικειμένων. Εὐθύς ἅμα λάβωμεν, οὕτως εἰπεῖν, συνείδησιν τῶν ἐντυπώσεών μας, διατιθέμεθα εἰς τὸ νὰ ἐπιζητῶμεν ἢ νὰ ἀποφεύγωμεν τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα τὰς παράγουν, κατ' ἀρχὰς συμφώνως πρὸς τὸ ἂν μᾶς εἶναι εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα, ἔπειτα συμφώνως πρὸς τὴν προσαρμογὴν ἢ δυσσαρμογὴν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων καὶ τέλος συμφώνως πρὸς τὰς κρίσεις, τὰς ὁποίας σχηματίζομεν περὶ αὐτῶν ἐκ τῆς ιδέας τῆς εὐτυχίας ἢ τῆς τελειότητος, τὴν ὁποίαν τὸ λογικὸν μᾶς δίδει. Αἱ διαθέσεις αὐταὶ ἐπεκτείνονται καὶ ἐμπεδοῦνται, ἐφόσον γινόμεθα εὐαίσθητοτεροι καὶ μᾶλλον πεπαιδευμένοι· ἀλλὰ βιαζόμενα αἱ διαθέσεις ὑπὸ τῶν ἔξεων μας ἀλλοιοῦνται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ὑπὸ τῶν γνωμῶν μας. Πρὸ τῆς ἀλλοιώσεως ταύτης ἀποτελοῦσιν ὅ,τι ἀποκαλῶ τὴν ἐν ἡμῖν φύσιν.

Εἰς τὰς πρωτογόνους ταύτας διαθέσεις πρέπει νὰ ἀνάγωμεν τὰ πάντα· καὶ τοῦτο θὰ ἦτο δυνατόν, ἐὰν αἱ τρεῖς ἡμῶν ἀγωγαὶ ἀπλῶς διέφερον μόνον πρὸς ἀλλήλας· ἀλλὰ τί πρέπει νὰ γίνῃ ὅταν ἀντίκειται ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλην; Ὅταν ἀντὶ νὰ ἐκπαιδεύωσι τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, τὸν ἐκπαιδεύουν διὰ τοὺς ἄλλους; Εἶναι τότε ἀδύνατος ἢ συμφωνία.

Ἡναγκασμένοι κανεὶς νὰ καταπολεμῇ τὴν φύσιν εἰς τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς ὀφείλει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἢ τὸν πολίτην, διότι δὲν εἶναι δυνατόν συγχρόνως νὰ κάμῃ καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο.

Πᾶσα μερικὴ κοινωνία, ὅταν εἶναι στενὴ καὶ καλῶς ἠνωμένη ἀποξενοῦται ἀπὸ τὴν μεγάλην. Πᾶς πατριώτης εἶναι σκληρὸς πρὸς τοὺς ξένους· δι' αὐτὸν εἶναι οὔτοι μόνον ἄνθρωποι, εἶναι μηδὲν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του. Τὸ ἄτοπον τοῦτο εἶναι ἀναπόφευκτον ἀλλὰ δὲν ἔχει μεγάλην ἰσχύν. Τὸ οὐσιῶδες ἔγκειται εἰς τὸ νὰ εἶναι κανεὶς καλὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τῶν ὁποίων ζῆ. Ἐκτὸς τῆς πόλεως του ὁ Σπαρτιάτης ἦτο φιλόδοξος, φιλοχρήματος, ἄδικος. Ἄλλ' ἢ ἀφιλοκέρδεια, ἢ ἰσότης, ἢ ὁμόνοια ἐβασίλευον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Δυσπιστεῖτε πρὸς τοὺς κοσμοπολίτας ἐκείνους, οἵτινες ζητοῦν μακράν, εἰς τὰ βιβλία των, τὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἀπαξιοῦν νὰ ἐκπληρώσωσι περίε των. Τοιοῦτοτρόπως κάποιος φιλόσοφος ἀγαπᾷ τοὺς Τατάρους διὰ νὰ μὴ ἔχῃ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀγαπᾷ τοὺς γείτονάς του.

Ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος εἶναι τὸ πᾶν δι' ἑαυτὸν: εἶναι ἡ ἀριθμητικὴ μονάς, τὸ ἀπόλυτον ὄλον, τὸ ὅποιον ἔχει σχέσιν μόνον μὲ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἢ μὲ τὸν ὅμοιον τοῦ. Ὁ πολιτειακὸς ἄνθρωπος εἶναι μονάς κλασματικὴ, ἣτις συγκρατεῖται ἀπὸ τὸν παρονομαστήν, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία συνίσταται εἰς τὴν σχέσιν τοῦ μετὰ τοῦ συνόλου, τοῦ κοινωνικοῦ δηλ. σώματος. Οἱ καλοὶ κοινωνικοὶ θεσμοὶ εἶναι, ὅσοι γνωρίζουν περισσότερον νὰ θέτουν τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς τῆς φύσεως, νὰ τοῦ ἀφαιρῶσι τὴν ἀπόλυτον τοῦ ὑπαρξίν, διὰ νὰ τῷ προσδώσουν μίαν σχετικὴν καὶ νὰ μεταφέρουν τὸ ἐγὼ εἰς τὴν κοινὴν μονάδα: οὕτως ὥστε ἕκαστος ἰδιώτης δὲν θεωρεῖ πλέον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς ἐν ὄλον, ἀλλ' ὡς μέρος τῆς μονάδος, καὶ μόνον διὰ τοῦ συνόλου αἰσθάνεται.

Εἰς πολίτης τῆς Ρώμης δὲν ἦτο οὔτε Γάιος, οὔτε Λούκιος: ἦτο εἰς Ρωμαῖος: μάλιστα ἠγάπα τὴν πατρίδα ἀποκλειστικῶς δι' αὐτόν. Ὁ Ρήγουλος δυσχυρίζετο ὅτι ἦτο Καρχηδόnius, διότι εἶχε γίνει ἰδιοκτησία τῶν κυρίων τοῦ. Καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά τοῦ ὡς ξένου ἠρνεῖτο νὰ παρακαθίῃ εἰς τὴν Σύγκλητον τῆς Ρώμης: ἔπρεπε κάποιος Καρχηδόnius νὰ τὸ διατάξῃ εἰς αὐτόν. Δυσηρεστεῖτο διότι ἠθέλον νὰ σώσουν τὴν ζωὴν τοῦ. Ὑπερίσχυσε καὶ ἐπέστρεψε θριαμβεύων νὰ ἀποθάνῃ ἐν μέσῳ τῶν βασάνων. Ταῦτα δὲν ἔχουν μεγάλην σχέσιν, μοὶ φαίνεται, μὲ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν σήμερον.

Ὁ Λακεδαιμόνιος Παιδάρετος ὑποβάλλει ὑποψηφιότητα διὰ τὸ συμβούλιον τῶν τριακοσίων ἀπορρίπτεται. Εἶναι περιχορῆς διότι εὐρέθησαν ἐν Σπάρτῃ τριακοσίοι ἀνθρώποι καλύτεροὶ τοῦ. Ὑποθέτω τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην εἰλικρινῆ, καὶ ὑπάρχει λόγος νὰ πιστευθῇ ὡς τοιαύτη ἰδοὺ ὁ πολίτης.

Μία Σπαρτιατὶς εἶχε πέντε υἱοὺς εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἀνέμενε νέα περὶ τῆς συναφθείσης μάχης. Φθάνει εἰς εἶλωσ καὶ τὸν ἐρωτᾷ περὶ αὐτῆς. «Οἱ πέντε σου υἱοὶ ἐφανεύθησαν!—Ποταπὲ δουλε, αὐτὸ σὲ ἠρώτησα;— Ἐκερδίσαμεν τὴν νίκην.» Ἡ μήτηρ τρέχει εἰς τὸν ναὸν καὶ εὐχαριστεῖ τοὺς θεοὺς: ἰδοὺ ἡ πολιτὶς.

Ὅστις εἰς τὴν πολιτειακὴν τάξιν θέλει νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν αἰσθημάτων τῆς φύσεως, δὲν γνωρίζει τι θέλει. Πάντοτε εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἑαυτόν, πάντοτε κυμαινόμενος μετὰ τῶν κλίσεων καὶ τῶν καθηκόντων τοῦ δὲν θὰ εἶναι ποτὲ οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε πολίτης: δὲν θὰ εἶναι καλὸς οὔτε διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ, οὔτε διὰ τοὺς ἄλλους. Θὰ εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν ἡμερῶν μας, Γάλλος, Ἄγγλος, ἀστός: δὲν θὰ εἶναι τίποτε.

Διὰ νὰ εἶναι κάτι τι, διὰ νὰ ἀνήκῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ νὰ εἶναι πάντοτε ὁ αὐτὸς πρέπει νὰ πράττῃ, ὅ,τι λέγει: πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ἀποφασισμένος ποίαν κατεύθυνσιν θὰ ἀκολουθήσῃ, νὰ ἀποδέχεται αὐτὴν ἀνεκδοιάτως καὶ νὰ τὴν ἀκολουθῇ πάντοτε. Περιμένω νὰ μὲ δεῖξωσι τὸ θαῦμα τοῦτο διὰ νὰ μάθω ἐὰν εἶναι ἄνθρωπος ἢ πολίτης: ἢ τίτι τρόπῳ, κατορθώνει νὰ εἶναι συγχρόνως ἀμφοτέρω.

Ἐκ τῶν κατ' ἀνάγκην ἀντιθέτων τούτων πραγμάτων προέρχονται δύο μορφαὶ παιδεύσεων ἐναντίων: αἱ μὲν δημόσιαι καὶ κοιναί, αἱ δὲ ἰδιωτικαὶ καὶ οἰκογενειακαί.

Θέλετε νὰ λάβετε μίαν ἰδέαν δημοσίας ἐκπαίδευσεως; Ἄναγνώσατε τὴν «Πολιτείαν» τοῦ Πλάτωνος. Δὲν εἶναι ἔργον πολιτικόν, ὅπως φρονοῦν, ὅσοι κρίνουν τὰ βιβλία ἐκ μόνων τῶν τίτλων τῶν. Εἶναι τὸ ὠραιότερον παιδαγωγικὸν βιβλίον, τὸ ὅποιον ποτὲ ἐγράφη. Ὅταν θέλουν νὰ παραπέμψουν τινὰ εἰς τὴν χώραν τῶν χιμαίρων, ἀναφέρουν τοὺς νόμους τοῦ Πλάτωνος. Ἐὰν ὁ Λυκούργος μόνον ἐγγράφως κατέθετε τοὺς ἰδικούς τοῦ, θὰ εὐρίσκομεν αὐτοὺς πολὺ περισσότερον χιμαίρικους.

1. Αἰ' αὐτὸ οἱ πόλεμοι τῶν δημοκρατιῶν εἶναι σκληρότεροι τῶν ὑπὸ τῶν μοναρχιῶν γινομένων. Ἀλλ' ἂν οἱ πόλεμοι τῶν τυράννων εἶναι μετριοπαθεῖς, ἢ εἰρήνη των εἶναι τρομερὰ καὶ προτιμότερον νὰ εἶναι κανεὶς ἐχθρὸς των ἢ ὑπήκοός των.

Ὁ Πλάτων ἐξήγησε μόνον τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν: ὁ Λυκούργος διέστρεφεν αὐτὴν παρὰ φύσιν.

Τὰ πολιτικὰ ἐκπαιδευτήρια δὲν ὑπάρχουν πλέον καὶ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξουν: διότι ὅπου δὲν ὑπάρχει πλέον πατρίς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξουν πολῖται. Αἱ δύο αὐταὶ λέξεις *πατρίς* καὶ *πολίτης* ὀφείλουν νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Γνωρίζω τὸν λόγον, ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ τὸν εἶπω: δὲν σχετίζεται μὲ τὸ θέμα μου.

Δὲν θεωρῶ ὡς πολιτικὸν ἐκπαιδευτήριον τὰ γελοῖα ἐκεῖνα καθιδρύματα, τὰ ὅποια ὀνομάζομεν «κολλέγια»¹. Δὲν θεωρῶ ὡς ὑπάρχουσαν τὴν ἀγωγὴν τοῦ κόσμου, διότι ἡ ἀγωγή αὕτη τεινύουσα πρὸς δύο ἀντίθετα τέρατα, ἀποτυγχάνει καὶ τῶν δύο: εἶναι κατάλληλος μόνον νὰ παράγῃ ἀνθρώπους ὑποκριτὰς, φαινομένους πάντοτε ὅτι σχετίζονται πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ μὴ σχετίζοντας ποτὲ τίποτε παρὰ μόνον πρὸς τὸν ἑαυτὸν τῶν. Αἱ ἐκδηλώσεις αὐταὶ ἐπειδὴ εἶναι κοιναί εἰς ὅλους, οὐδένα ἐξαπατῶσιν. Εἶναι τόσαι φροντίδες χαμένα.

Ἐκ τῶν ἀντιφάσεων τούτων γεννᾶται ἐκείνη, τὴν ὁποίαν δοκιμάζομεν ἀδιακόπως ἐν ἡμῖν. Παρασυρόμενοι ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰς ὁδοὺς ἀντιθέτους, ἠναγκασμένοι νὰ μερίζομεθα μετὰ τῶν ἀντιθέτων τούτων ὠθήσεων, ἀκολουθοῦμεν συνισταμένην, ἣτις οὔτε εἰς τὸ ἐν, οὔτε εἰς τὸ ἄλλο τέραμα μᾶς ὀδηγεῖ. Οὕτω συγκρουόμενοι καὶ ἀφιερρόμενοι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς μας τελειώνομεν αὐτὴν χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὸν ἑαυτὸν μας, χωρὶς νὰ ὑπάρξωμεν καλοὶ οὔτε πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, οὔτε πρὸς τοὺς ἄλλους.

Ἀπομένει τέλος ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή ἢ ἡ τῆς φύσεως. Ἄλλὰ τί θάπογινῃ διὰ τοὺς ἄλλους ἄνθρωπος μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐκπαιδευθείς; Ἐὰν ἴσως τὸ διπλοῦν τέραμα, πρὸς τὸ ὅποιον ἀποβλέπομεν, ἡδύνατο νὰ ταυτισθῇ εἰς ἐν, ἀφαιρουμένων τῶν ἀντιφάσεων τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἀφαιρετο ἐν μέγα ἐμπόδιον διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ. Διὰ νὰ κρίνῃ κανεὶς περὶ τούτου πρέπει νὰ ἴδῃ τὸν ἄνθρωπον ἐντελῶς μορφωμένον: πρέπει νὰ ἔχῃ παρατηρήσει τὰς κλίσεις τοῦ, τὰς προόδους τοῦ, νὰ παρακολουθήσῃ τὴν πορείαν τῶν, πρέπει ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ γνωρίσῃ τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον. Ἐχω τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀφοῦ ἀναγνωσθῇ τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ ἔχουν γίνει βήματά τινα εἰς τὸ ἔδαφος τῶν ἐρευνῶν τούτων.

Διὰ νὰ μορφωθῇ ὁ σπάνιος οὗτος ἄνθρωπος, τί ἔχομεν νὰ πράξωμεν; Πολλὰ ἀναμφιβόλως: νὰ ἐμποδίσωμεν νὰ μὴ γίνῃ τίποτε. Ὅταν πρόκειται νὰ πλεύσῃ κανεὶς ἐναντίον τῆς διεκδύσεως τοῦ ἀνέμου, λοξοδρομεῖ: ἀλλ' ὅταν ἡ θάλασσα εἶναι τεταραγμένη καὶ θέλη κανεὶς νὰ μείνῃ, ὅπου εὐρίσκεται, πρέπει νὰ ρίψῃ τὴν ἄγκυραν.

Λάβε τὰ μέτρα σου, νεαρὲ κυβερνήτα, ὥστε νὰ μὴ φύγῃ ἢ ἄλυσις, νὰ μὴ παρασύρηται ἢ ἄγκυρα καὶ τὸ πλοῖον νὰ μὴ ἀλλάξῃ δρόμον πρὶν ἢ τὸ παρατηρήσῃς.

Εἰς τὴν κοινωνικὴν ὑπόστασιν, ὅπου ὅλαι αἱ τάξεις εἶναι ὠρισμέναι, ἕκαστος ὀφείλει νὰ ἐκπαιδευθῇ διὰ τὴν ἰδικήν τοῦ. Ἐὰν εἰς ἰδιώτης μορφωθείς διὰ τὴν τάξιν τοῦ ἐξέρχεται ταύτης, δὲν εἶναι πλέον διὰ τίποτε κατάλληλος. Ἡ ἐκπαίδευσις δὲν εἶναι ὠφέλιμος εἰμὴ ἐφόσον ἢ περιουσία συμβαδίζει πρὸς τὴν κλήσιν τῶν γονέων: εἰς πᾶσαν ἄλλην περιπτώσιν εἶναι ἐπιβλαβὴς πρὸς τὸν μαθητὴν, ἔστω καὶ μόνον λόγῳ τῶν προλήψεων, τὰς ὁποίας δίδει εἰς αὐτόν.

1. Εἰς πλεῖστα σχολεῖα καὶ ἰδίως εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων ὑπάρχουν καθηγηταί, τοὺς ὁποίους ἀγαπῶ καὶ ἐκτιμῶ πολὺ καὶ θεωρῶ πολὺ ἱκανοὺς νὰ ἐκπαιδεύωσι καλῶς τὴν νεότητα, ἐὰν δὲν ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἀκολουθῶσι τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα. Παρακαλῶ ἕνα ἐξ αὐτῶν νὰ δημοσιεύσῃ τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον, τὸ ὅποιον κατέστρωσεν. Ἴσως τότε ἐπὶ τέλους προσπαθήσουν νὰ θεραπεύσουν τὸ κακόν, βλέποντες ὅτι δὲν εἶναι ἀθεράπευτον.

Ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου ὁ υἱὸς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἀσπασθῆ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του, ἢ ἐκπαίδευσις τοῦλάχιστον εἶχεν ἓνα βέβαιον σκοπὸν. Παρ' ἡμῖν, ὅπου αἱ τάξεις μόνον μένουσι καὶ ὅπου οἱ ἄνθρωποι μεταβάλλουσι τάξεις ἀδιακόπως, οὐδεὶς γνωρίζει ἐὰν ἐκπαιδύων τὸν υἱὸν του διὰ τὴν ἰδικήν του τάξιν, δὲν ἐργάζεται πρὸς βλάβην αὐτοῦ.

Εἰς τὴν φυσικὴν ὑπόστασιν, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ὅλοι εἶναι ἴσοι, ἢ κοινὴ των κλήσις εἶναι ἢ κατάστασις ταῦ ἄνθρώπου, καὶ ὅστις ἔχει καλῶς μορφωθῆ δι' αὐτὴν δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ κακῶς πᾶν ὅ,τι πρὸς αὐτὴν σχετίζεται. Ἄν προορίζεται ὁ μαθητὴς διὰ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, τὸν κληρὸν, τὴν δικηγορικὴν, ὀλίγον μὲ ἐνδιαφέρει.

Πρὸ τῆς κλήσεως τῶν γονέων, ἢ φύσις τὸν προσκαλεῖ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Τὸ νὰ ζῆ εἶναι τὸ ἐπάγγελμα τὸ ὁποῖον θέλω νὰ τὸν διδάξω. Ἐξερχόμενος τῶν χειρῶν μου, δὲν θὰ εἶναι, τὸ παραδέχομαι, οὔτε δικαστὴς, οὔτε στρατιώτης, οὔτε ἱερεὺς· θὰ εἶναι πρῶτιστα πάντων ἄνθρωπος· ὅ,τι ὀφείλει νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, θὰ δυνηθῆ νὰ εἶναι ἐν ἀνάγκῃ τόσον καλῶς, ὅσον οἴσοσθ' ἄλλος, καὶ ἢ τύχη ματαιῶς θὰ τὸν κάμῃ νὰ ἀλλάξῃ θέσιν· θὰ εἶναι πάντοτε εἰς τὴν θέσιν του. Occupavi te, fortuna, atque cepi : omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me aspirare non posses. (Cic. Tuscul. V. Κεφ. 9).

Ἡ ἀληθὴς μας μελέτη εἶναι ἢ τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως. Ὅστις ἐξ ἡμῶν γνωρίζει νὰ ὑπομένῃ καλύτερον τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰς δυστυχίας τῆς ζωῆς ταύτης, αὐτὸς εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ καλύτερον ἐκπαιδευθεὶς. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἢ ἀληθὴς ἐκπαίδευσις συνίσταται ὀλιγώτερον εἰς διδάγματα θεωρητικὰ παρὰ εἰς ἐξάσκησιν. Ἀρχίζομεν νὰ διδασκώμεθα ἀρχίζοντες τὴν ζωὴν ἢ ἀγωγή μας ἀρχίζει μετὰ τῆς ζωῆς μας· ὁ πρῶτός μας διδάσκαλος εἶναι ἢ τροφός μας. Δι' αὐτὸ ἢ λέξις ἀγωγή εἶχε παρὰ τῆς ἀρχαίους ἄλλην σημασίαν· ἐσήμαινε τροφήν. Educit obstetrix, λέγει ὁ Οὐάρων· educat nutrix, instituit paedagogus, docet magister (Non. Marcell.) Οὕτω ἀγωγή, ἀνατροφή, ἐκπαίδευσις, εἶναι τρία πράγματα τόσον διάφορα ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ὅσον καὶ ἢ παιδοκόμος, ὁ παιδαγωγός καὶ ὁ διδάσκαλος. Ἄλλ' σὶ διακρίσεις αὗται παρεννοοῦνται· καί, διὰ νὰ ὀδηγηθῆ καλῶς, τὸ παιδίον ὀφείλει νὰ ἀκολουθῆ ἓνα καὶ μόνον ὀδηγόν.

Πρέπει λοιπὸν νὰ γενικοποιήσωμεν τὰς ἀπόψεις μας καὶ νὰ διίδωμεν εἰς τὸν μαθητὴν μας τὸν κατ' ἀφαίρεσιν ἄνθρωπον τὸν ἐκτεθειμένον εἰς ὅλα τὰ συμβάματα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἐγεννῶντο προσκεκολλημένοι εἰς τὸ ἔδαφος μιᾶς χώρας, ἐὰν ἢ αὐτὴ ὥρα τοῦ ἔτους διήρκει καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτόν, ἐὰν ἕκαστος διετήρει τὴν περιουσίαν αὐτοῦ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ δύναται αὐτὴ νὰ μεταβληθῆ ποτέ, τὸ ὀρισμένον σύστημα θὰ ἦτο καλὸν ἀπὸ τινῶν ἀπόψεων· τὸ παιδίον μορφούμενον διὰ τὴν τάξιν του, μὴ ἐξερχόμενον αὐτῆς ποτέ, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτεθῆ εἰς τὰ ἀποπήματα ἄλλης. Ἄλλὰ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ εὐμεταβλήτου τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀνησύχου καὶ ἀνατρεπτικοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος τούτου, τὸ ὁποῖον μεταβάλλει τὰ πάντα ἀνα πᾶσαν γενεάν, δύναται τις νὰ ἀντιληφθῆ μέθοδον μᾶλλον ἀσύνετον ἐκείνης τοῦ νὰ μορφώσῃ ἐν παιδίον, ὡσάν νὰ μὴ ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ δωματίου του, ὡσάν νὰ ὄφειλεν ἀδιαλείπτως νὰ περιστοιχίζεται ὑπὸ τῶν οἰκείων του ; Ἐὰν τὸ δυστυχὲς κάμῃ ἐν μόνον βῆμα ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, ἐὰν καταβῆ μόνον βαθμίδα, εἶναι χαμένος. Τὸ ἀσκοῦμεν μόνον νὰ αἰσθάνεται τοὺς πόνους· δὲν τὸ διδάσκομεν νὰ τοὺς ὑπομένῃ.

(Ἄκολουθεῖ)